

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด

พระสมุห์ประเต็ง เอกกุกจิตโต (ทากุคเรือ)

		๑
	29A5738563	294.338
Title: การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด		ป-ก
ชื่อเรื่อง มหะวินัยมัทธานุกรราชวิทยาลัย		2553

294.338

ป-ก

จล.ค-57

เลขทะเบียน	5738563
เลขเรียกหนังสือ	๒๙๔.๓๓๘ ก.๑
วันที่	๖ มี.ค. ๕๗

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนานาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๓

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.

ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่นไม่สมควร

ไปรคนนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอบคณ

๖. 15391

**AN ANALYTICAL STUDY OF BUDDHIST ETHICS ON
ORGANIZING ENTERTAINMENT ACTIVITIES
IN MONASTERY**

PHRASAMUPRADET (TAKUDRUAE)

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2553 [2010]**

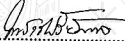
หัวข้อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธทฤษฎีศาสนศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด
ชื่อนักศึกษา : พระสมุห์ประเด็ง เอกคัคจิตโต (ทฤษฎีเรือ)
สาขาวิชา : สาขาพุทธศาสนา และปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา : พระราชปรียัติวิมล (ดร.)
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ดร. ไพฑูรย์ สวนมะไฟ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ (ดร.))

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ (ดร.))

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(พระราชปรียัติวิมล (ดร.))

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร. ไพฑูรย์ สวนมะไฟ)

..... กรรมการ
(พระครูวิจิตรปัญญารักษ์ (ดร.))

..... กรรมการ
(พระมหาวิเชียร โสมสมุโณ (ดร.))

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : An Analytical Study of Buddhist Ethics on Organizing Entertainment
Activities inside Monastery Compounds
Student's Name : Phrasamupradet (Takudruae)
Department : Buddhism And Philosophy
Advisor : Phrarachapariyattivimol (Dr.)
Co-Advisor : Dr. Phaitoon Suanmafai

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sampipattanavijajan
..... Dean of Graduate School
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn (Dr.))

Thesis Committee

P. Sampipattanavijajan
..... Chairman
(Phrakhrupaladsampipattanaviriyajarn (Dr.))

P. P. Vemell
..... Advisor
(Phrarachpariyattivimol (Dr.))

Dr. Phaitoon Suanmafai
..... Co-Advisor
(Dr. Phaitoon Suanmafai)

Phrakhruwichtpanyaporn
..... Member
(Phrakhruwichtpanyaporn (Dr.))

P. W. Sammee
..... Member
(Phramahawichian Ghosadammo (Dr.))

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด
ชื่อนักศึกษา	: พระสมุห์ประเศ็ง เอกกุกจิตโต (ท.ก.ว.เรื่อ)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนา และปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: พระราชปริยัติวิมล (ดร.)
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ดร. ไพฑูรย์ ฉวนมะไฟ
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๓

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ คือ ๑) เพื่อศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ๒) เพื่อศึกษาการจัดมหรสพภายในวัด ๓) เพื่อวิเคราะห์ประ โขชน์ของหลักพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด ซึ่งได้รวบรวมข้อมูลจากหนังสือพระไตรปิฎกฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตน โกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ และจากหนังสือทั่วไป นิตยสาร และบทวิเคราะห์ รวมไปถึงการค้นคว้าทางอินเตอร์เน็ตที่นักปรัชญาผู้รู้ที่เป็นครูอาจารย์ทั้งเก่าและใหม่ ตลอดจนงานวิทยานิพนธ์ของสถาบันต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย จึงได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ เพื่อให้เห็นประ โขชน์ของหลักพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ระบบพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานมาจากหลักสังขธรรมและศีลธรรม สังขธรรมคือส่วนที่เป็นความจริงโดยธรรมชาติที่แสดงไว้โดยหลักแห่งไตรลักษณ์และปฏิjosสมุบาทเป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติและธรรมนิยามแห่งสรรพสิ่งโดยความเป็นอยู่องตามธรรมชาติ ส่วนศีลธรรมนั้นมีรากฐานอยู่บนสังขธรรมเป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อประ โขชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงพระนิพพาน โดยมีเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำคือความเป็นกุศลและอกุศล และเกณฑ์ร่วมคือม โนธรรมความรู้สึกลึกซอบซัดต่อสังคม

๒) การจัดมหรสพภายในวัด เมื่อพิจารณาในทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องทางจริยศาสตร์พบว่า การจัดมหรสพภายในวัดนั้นเป็นกระบวนการการรับรู้ในทางญาณวิทยาโดยตรง อันเกิดจากกระบวนการรับรู้ทางอายตนะที่กระตุ้นเร้าให้เกิดสภาวะธรรมต่างๆ ตามกระบวนการปรุงแต่งที่เกิดขึ้นจากประเภท ลักษณะ และจุดมุ่งหมายในการเลือกจัดมหรสพทางพุทธปรัชญาที่ส่งผลหลักเร้าต่อพฤติกรรมการกระทำให้เกิดขึ้น

๓) ประโยชน์ของพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด ด้วยการพิจารณาจากเกณฑ์ การตัดสินใจทางพุทธจริยศาสตร์จากเจตนาในการจัดมหรสพและมโนธรรมความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อ สังคม นอกจากนี้ยังสามารถพิจารณาได้จากจุดมุ่งหมาย ลักษณะรูปแบบวิธีการนำเสนอ ผลกระทบที่ เกิดขึ้นจากมหรสพ และจากหลักธรรมต่างๆ ที่ส่งเสริมเกื้อกูลต่อการพัฒนามนุษย์ในทางพุทธปรัชญา เพื่อให้มหรสพที่จัดภายในวัดนั้นเป็นปร โด โฆสะที่เป็นกัลยาณมิตร ไม่ผิดต่อบัญญัติกฎหมาย และ ทำลายศีลธรรมอันดีงามในทางพระพุทธศาสนา

Thesis Title : An Analytical Study of Buddhist Ethics on organizing Entertainment Activities inside Monastery Compounds

Student's Name : Phrasamupradet (Takudruae)

Department : Buddhism And Philosophy

Advisor : Phrarachaparyattivimol (Dr.)

Co-Advisor : Dr. Phaitoon Suanmafai

Academic Year : 2553 (2010)

ABSTRACT

The objectives of thesis paper were as follows : 1) to Study of local economic administration. 2) to Study of local economic administration in according to self-sufficiency philosophy and 3) to Study analytical of local economic administration benefit in according to self-sufficiency philosophy.

The thesis paper's is Qualitative Research, which, emphasize the research of a document, by study a document with local administrative of department of local administrative year 2550, a document of education self-sufficiency philosophy, National Institute of Development Administration year 2550, the tripitaka of Mahamakut Buddhist University, print concern in a chance 200 fully year, the Buddhist era is 2525, and pertaining to document of local economic benefit in according to self-sufficiency philosophy.

The results of research were found as follows :

1) Local economic administration, be duty of government organization at dare to in work local economic administration, at responsibility in sense of the economy of locality in all level, Provincial administrative organization, Tambon administration organizations, Municipality, and locality administration 2 special, administration in Bangkok , and administration in Pattaya city.

2) Local economic administration in according to self-sufficiency philosophy, is local economic administration in according to self-sufficiency philosophy of the government, be administration locality operate, by get to one's principles the self-sufficiency, by in your dharma base, and heal natural equilibrium, which, be born from idea in poorness remedy with a person in community of The King of Thailand, follow way of life moderation of the Buddhist, there is way of life with the intellect, see through someone's trick, not greedy.

3) Local economic administration benefit in according to self-sufficiency philosophy, the advantage all, at born from a person has in community proceeds the activity local economic in according to self-sufficiency philosophy, already make the economy of a person in the locality has being recovery that improves, be a person in community locality can rely on oneself, community has strength, there is equilibrium of life, have not the trouble, happy calmly accompany, and good being, together with, cause the development to community that stability.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จสู่ดวงลงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความอนุเคราะห์และช่วยเหลือด้วยดีจากครูอาจารย์ และเพื่อนๆ หลายท่าน

ขอกราบขอบพระคุณพระราชปรีดีติวิลล (คร.) อาจารย์ที่ปรึกษา และขออนุโมทนาขอบคุณ ดร. ไพฑูรย์ สวนมะไฟ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี จึงขอเจริญขอบพระคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และขออนุโมทนาขอบคุณ คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน

ขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด ที่คอยช่วยเหลือชี้แนะแหล่งข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ด้วยไมตรีจิตอันดียิ่ง

ขอเจริญพรขอบคุณทุกท่านที่ได้เสียสละแรงกาย แรงใจ และช่วยสนับสนุนทุนทรัพย์ในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้ด้วยดีตลอดมา ขอทุกท่านจงมีแต่ความสุขความเจริญและได้รับคุณงามความดีแห่งวิทยานิพนธ์นี้ทั่วกัน

คุณประโยชน์พร้อมด้วยคุณงามความดีแห่งวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมไว้เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชาคุณของพระรัตนตรัยอันมี พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และคุณของบิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทสรรพวิชาความรู้ทั้งหมด

พระสมุห์ประคัง เอกคุคจิตโต (ทาฤคเรื่อ)

สารบัญคำย่อ

พระไตรปิฎกที่ผู้วิจัยใช้เป็นหลักในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เมื่อในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ คำย่อและคำเต็ม ชื่อของคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และปกรณ์วิเสส มีดังต่อไปนี้

คำย่อ	คำเต็ม
พระวินัยปิฎก	
วิ.ภิกขุณี	วินยปิฎก ภิกขุณีภังค
วิ.ม.	วินยปิฎก มหาวคค
วิ.จ.	วินยปิฎก จุฬวคค
พระสุตตันตปิฎก	
ที.สี.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขณฺฐวคค
ที.ปา.	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคค
ม.ญ.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลยปณฺเฑสคค
ม.ม.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณฺเฑสคค
ม.อุ.	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณฺเฑสคค
สั.ส.	สุตตันตปิฎก สัยฺยุตตนิคาย สคคาวคค
สั.นั.	สุตตันตปิฎก สัยฺยุตตนิคาย นัทานวคค
สั.ม.	สุตตันตปิฎก สัยฺยุตตนิคาย มหาวารวคค
อง.เอก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย เอกนัปาต
อง.ทุค.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย ทุคนัปาต
อง.ตัก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย ตักนัปาต
อง.จกค.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย จกคนัปาต
อง.สตคค.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย สตคคนัปาต
สั.ม.	สุตตันตปิฎก สงฺขุตตนิคาย มหาวารวคค
อง.อฎจก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย อฎจกนัปาต
อง.ทสก.	สุตตันตปิฎก องคุตตรนิกาย ทสกนัปาต
พ.ธ.	สุตตันตปิฎก พุทฺถนิกาย ธมฺมปท

พ.อติ.	ชุดตนดปี่ฎก ขุพุทธนิกาย อติวุตถก
พ.ชา.	ชุดตนดปี่ฎก ขุพุทธนิกาย ชาตก
พ.ม.	ชุดตนดปี่ฎก ขุพุทธนิกาย มหานิเทศ
พ.ฐ.	ชุดตนดปี่ฎก ขุพุทธนิกาย จุฬนิเทศ

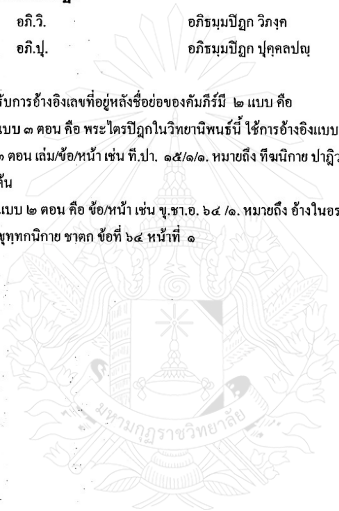
พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	อภิธมฺมปิฎก วิภงฺก
อภิ.ป.	อภิธมฺมปิฎก ปุคฺคสฺสพฺย

สำหรับการอ้างอิงเลขที่อยู่หลังชื่อย่อของคัมภีร์มี ๒ แบบ คือ

๑. แบบ ๓ ตอน คือ พระไตรปิฎกในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้การอ้างอิงแบบ ๓ ตอน และ ๒ ตอน การอ้างแบบ ๓ ตอน เล่ม/ชื่อ/หน้า เช่น ที.ปา. ๑๕/๑/๑. หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฏิวิคฺค เล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๑ หน้าที่ ๑ เป็นต้น

๒. แบบ ๒ ตอน คือ ชื่อ/หน้า เช่น พ.ชา.อ. ๖๔ /๑. หมายถึง อ้างในอรรถกถา ชื่อคัมภีร์ ชุดตนดปี่ฎก ขุพุทธนิกาย ชาตก ข้อที่ ๖๔ หน้าที่ ๑

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ก
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๔
๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
บทที่ ๒ หลักทฤษฎีจิตวิทยา	๑๑
๒.๑ ความหมายของทฤษฎีจิตวิทยา	๑๑
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีจิตวิทยา	๑๒
๒.๓ ลักษณะของทฤษฎีจิตวิทยา	๑๖
๒.๔ จริยธรรม ๓ ระดับของทฤษฎีจิตวิทยา	๑๕
๒.๔.๑ จริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน	๒๐
๒.๔.๒ จริยศาสตร์ขั้นกลาง	๒๑
๒.๔.๓ จริยศาสตร์ขั้นสูง	๒๒
๒.๕ เกณฑ์การตัดสินทางทฤษฎีจิตวิทยา	๒๕
๒.๕.๑. เกณฑ์หลัก	๒๖
๒.๕.๒. เกณฑ์รอง	๒๘

บทที่ ๓ การจัดมหรสพภายในวัด

๓.๑ ความหมายของมหรสพ

๓๑

๓.๒ ประเภทของมหรสพ

๓๑

๓๓

๓.๒.๑ มหรสพแฉ่งโลกิยะ

๓๓

๓.๒.๒ มหรสพแฉ่งโลกุตระ

๓๕

๓.๓ ลักษณะของการจัดมหรสพ

๓๗

๓.๓.๑ มหรสพเจีงนันทนาการ

๓๗

๓.๓.๒ มหรสพเจีงอนุรักษ์

๔๑

๓.๓.๓ มหรสพกึ่งนันทนาการกึ่งอนุรักษ์

๔๕

๓.๓.๔ มหรสพทางวิญญาณ

๔๗

๓.๔ จุดมุ่งหมายของการจัดมหรสพ

๕๑

๓.๔.๑ จุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยม

๕๒

๓.๔.๒ จุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณี

๕๔

๓.๔.๓ จุดมุ่งหมายด้านจริยธรรม

๕๖

๓.๕ มหรสพในทางพุทธปรัชญา

๖๐

๓.๕.๑ มหรสพในฐานะอธิบายนุข

๖๐

๓.๕.๒ มหรสพในฐานะนิเวรณ

๖๒

๓.๕.๓ มหรสพในฐานะเป็นเหยื่อทางอายตนะ

๖๓

๓.๕.๔ มหรสพในฐานะมรรคาสู่ทุกคิฎุมิ

๖๕

๓.๕.๕ มหรสพในฐานะสื่อพัฒนา กาย จิต ปัญญา

๖๘

๓.๖. การจัดมหรสพภายในวัด

๗๔

บทที่ ๔ วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด

๘๒

๔.๑ วิเคราะห์จากจุดมุ่งหมาย

๘๒

๔.๒ วิเคราะห์จากรูปแบบวิธีการนำเสนอ

๘๓

๔.๓ วิเคราะห์จากผลกระทบ

๘๖

๔.๔ วิเคราะห์ตามหลักธรรม

๘๑

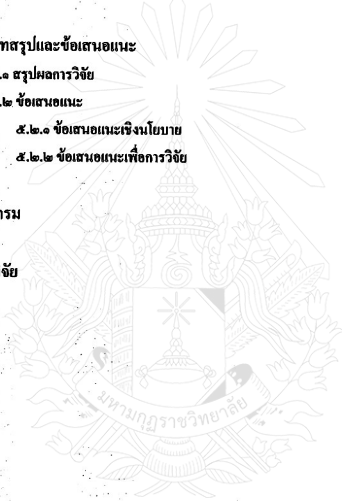
๔.๔.๑ วิเคราะห์ตามหลักภวามา ๔

๘๒

๔.๔.๒ วิเคราะห์ตามหลักไตรสิกขา

๘๕

๔.๔.๓ วิเคราะห์ตามหลักอริยธัมม์	๘๗
๔.๔.๔ วิเคราะห์ตามหลักมहाปเทศ	๑๐๐
๔.๔.๕ วิเคราะห์ตามหลักกวีวิศวกรรม	๑๐๒
๔.๔.๖ วิเคราะห์ตามหลักกฤตล - อภุศลวิตก	๒๐๓
๔.๔.๗ วิเคราะห์ตามหลักอาทีนวะ	๑๐๕
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๑๐๘
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๘
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๑
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๑๑
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๑๑๑
บรรณานุกรม	๑๑๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๑๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัด เป็นสถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่ คำว่าวัดนี้เป็นคำเรียกชื่อแบบคำไทยยังไม่ค่อยมีชื่อบุติว่ามาจากคำว่าอะไร บ้างสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า "วคมา" ในภาษาบาลีที่แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจากคำว่า "วัดร" อันหมายถึง กิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่า การจำศีล และยังมีผู้บางท่านก็อ้างว่ามาจากภาษาบาลีสันสกฤตคำว่า วาส และคำจากภาษาเขมรที่ว่า วาส ซึ่งแปลตามอักษรเป็นคำว่าวัด" จะอย่างไรก็ตามวัดตามความเข้าใจของคนทั่วไปก็ยังมีหมายถึง สถานที่ หรือศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา อันเป็นที่อยู่ของพระภิกษุ นักบวช ในพุทธศาสนานั้นเอง" ซึ่งในสมัยพุทธกาลวัดนั้นใช้เป็นที่สำหรับเผยแผ่ธรรม และที่พักพิงอาศัยภิกษุสงฆ์ โดยสมัยนั้นยังไม่มีการสร้างอาคารสถานที่เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติด จึงทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อาศัยพื้นฐานสุด คือ "รุกขมุกเสนาสนะ" อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตที่ผูกพันหรือมีสิ่งพันผูก แต่เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแผ่พระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาทักนบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมาย และที่มีได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งกรุงนครราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย "เวฬุวัน" ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงรับไว้ ด้วยเหตุผลเพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มิใช่มุ่งเน้นให้บ้ำเพื่อวิเวกปัสสนาญาณเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการจาริกออกไป ณ ที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนแก่ผู้อื่นที่มุ่งหวังแสวงหาทางแห่งความพ้นทุกข์ด้วย จึงเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุ

*กรมศิลปากรร่วมกับมูลนิธิซิเมนต์ไทย, วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๖.

*เลื่อน วรณรัตน์, อารามครึ่งพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๒), หน้า ๖ - ๘.

สามารถรับอารามที่หายกหาอีกถวายนั้นได้ ดังปรากฏมีชื่อวัดในพระไตรปิฎกมากมายชื่ออาทิเช่น วัดเชตวันาราม ที่มหาศรฐฐือนาถบิณฑิกะแห่งกรุงสาวัตถี สร้างถวาย หรือ วัดบุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาสร้างถวาย แต่วัดที่ถือได้ว่าเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนาก็คือ วัดเวฬุวนารามนั่นเอง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าบทบาทของวัดในสมัยพุทธกาลนั้นใช้สำหรับเป็นสถานที่เผยแผ่ธรรมเป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ เป็นที่ชุมนุมศึกษาพระธรรมวินัย รวมทั้งพุทธบริษัทที่สนใจในการศึกษา และเป็นທີ່สำหรับบำเพ็ญภาวนาให้มุ่งสู่ความพ้นทุกข์ คือ พระนิพพาน

ในสังคมไทยนั้นวัดถือเป็นศาสนาสถานที่มีความสำคัญอย่างมากในด้านต่างๆ ต่อสังคมไทยอาทิเช่น เป็นศาสนสถานสำคัญของชุมชน เป็นแหล่งการศึกษา เป็นแหล่งรวมศิลปะ ประเพณีและวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์ของชาติ และเป็นแหล่งหล่อหลอมจิตใจในชุมชน เพราะฉะนั้นวัดจึงมีฐานะที่สำคัญในการเป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมต่างๆ ของสังคมไทย และถือเป็นส่วนหนึ่งที่จะขาดออกเสียมิได้สำหรับชุมชน สังคม ทั้งในระดับท้องถิ่น และหมู่บ้าน ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนิกชนสังคมไทยจึงนิยมสร้างวัดขึ้นมาควบคู่เคียงข้างกันกับการสร้างชุมชน หมู่บ้าน หรือพูดได้ว่ามีชาวพุทธที่ใดก็มีวัดที่นั่น ซึ่งปรากฏเห็นได้จากจำนวนวัดที่มีมากถึง ๑๑, ๘๘๒ วัด โดยแยกออกเป็น ๒ นิกาย ก็เป็นวัดมหานิกาย จำนวน ๑๐,๑๖๗ วัด และวัชรธรรมยุติ จำนวน ๑,๗๑๕ วัด และอาจด้วยเห็นเป็นสถานที่สำคัญในการเป็นศูนย์กลางนั่นเองจึงทำให้เกิดกิจกรรมทางสังคมนั้นถูกดึงเข้าไปจัดในวัดเป็นหลักใหญ่ รวมทั้งการจัดมหรสพที่เป็นงานรื่นเริงบันเทิงใจนี้ด้วย

ในการจัดมหรสพภายในวัดนั้นหากถูกจัดขึ้นด้วยเหตุแห่งความศรัทธา ความปรารถนาบูชาในคุณความดี หรือเพื่อเป็นกุศโลบายดึงพุทธศาสนิกชนเข้ามาสู่วัด เพื่อให้เกิดม่อนศลาภายในกิจในชีวิตประจำ และได้ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่วัด ชุมชน สังคม สร้างให้เกิดความสามัคคี เกิดความดีงาม เกิดการพัฒนาแก่ชีวิตเกิดขึ้น“ ด้วยอาศัยมหรสพเป็นตัวแปร ที่เอื้อเกื้อต่อการพัฒนาตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท และมหรสพที่จัดขึ้นนั้นย่อมดีงามเหมาะสมเกื้อกูลส่งเสริมต่อพระพุทธศาสนา แต่ที่ปรากฏในปัจจุบันกับกลายเป็นว่าการจัดมหรสพถูกจัดขึ้นเพื่อมุ่งหวังในการดึงดูดให้ประชาชนเข้ามาชมมหรสพให้มากๆ โดยมีจุดประสงค์ในเรื่องของยอดรายได้เป็นหลักเพื่อจะนำเงินนั้นมาใช้ในการกิจการต่างๆ ตามแต่จะถูกกำหนดขึ้น ดังนั้นการจัดมหรสพจึงถูกปรับปรุง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, **หนึ่งทศวรรษศูนย์บัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่**, (เชียงใหม่ : บริษัททวีโอ แอดเวอร์ไทซิ่ง แอนด์ มีเดียจำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒๓.

“สรพล โสภิตกุล, “ผู้ว่าราชการสั่งห้ามจัดงานมหรสพที่ผิดกฎหมายในวัด”, ข่าวสด, (๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๘) : ๑๖.

เปลี่ยนแปลงให้เกิดความน่าใคร่ น่าปรารถนา น่าชม น่าดู เพื่อเป็นการดึงดูด ด้วยการแสดงที่ยั่วยุ ส่งเสริมคอกิเลสตัณหามากกว่าการจัดมหรสพที่คำนึงความหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา จึงทำให้เกิดปัญหาการประพฤติปฏิบัติที่ผิดต่อหลักศีลธรรมอันดีงามจนสร้างปัญหาต่างๆ ให้เกิดแก่ สังคม และวัดให้ได้รับเดือดร้อนเสียหาย ดังปรากฏเป็นข่าวตามหน้าหนังสือพิมพ์เมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๕ ที่จังหวัดหนองคายว่ามีการจัดมหรสพภายในวัดด้วยการแสดงโคโยตี้ภายในวัด จนทำให้เกิดเหตุการณ์ชกต่อยของวัยรุ่นเกิดขึ้น จนมีกระแสทางสังคมวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่มีความเหมาะสมกับสถานที่ในการที่จะจัดมหรสพประเภทนี้เลย เพราะเป็นสิ่งที่ยั่วยุปลุกเร้าอารมณ์ไปในทางอุกถลมากกว่าที่จะทำให้เกิดสิ่งดีงามแก่สังคมและวัดให้เกิดขึ้น” เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์เพื่อจะแสวงหาคำตอบที่เป็นเกณฑ์การตัดสินใจในทางพุทธจริยศาสตร์เพื่อนำมาใช้ตัดสินการจัดมหรสพภายในวัดนั้นว่าการจัดมหรสพ ประเภทใดที่เหมาะสม ควร จัดให้มีขึ้นภายในวัด และการจัดมหรสพชนิดใดที่ไม่เหมาะสมไม่ควรจัดให้มีขึ้นภายในวัด โดยอาศัยหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นกรอบในการพิจารณาวิเคราะห์ แสวงหาคำตอบให้แก่สังคมเกี่ยวกับปัญหาการจัดมหรสพนี้ อันจะเป็นประโยชน์ที่สร้างให้เกิดบรรทัดฐานในการตัดสินการจัดงานมหรสพภายในวัดด้วยหลักทางพุทธจริยศาสตร์ให้แก่สังคมไทย ปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการจัดมหรสพภายในวัดที่ถูกต้องเหมาะสมเกื้อต่อการพัฒนาให้วัดนั้นเป็นแหล่งการเรียนรู้และพัฒนาามุขยัตตามหลักพุทธปรัชญาต่อไป

๑.๒ วัดอุประสงค์การวิชัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดมหรสพในทางพุทธปรัชญา
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ประโยชน์ของหลักพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วางขอบเขตการศึกษาวิเคราะห์ไว้ดังนี้

- ๑.๓.๑ ศึกษาหลักพุทธจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
- ๑.๓.๒ ศึกษาการจัดมหรสพในพุทธปรัชญา
- ๑.๓.๓ ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์กับการจัดมหรสพภายในวัดในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนในการศึกษาวิจัย ดังต่อไปนี้

๑.๔.๑ รวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร, หนังสือ, งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา และประเด็นที่ต้องการทราบจากแหล่งข้อมูลดังนี้

(๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พิมพ์เมื่อในโรกาศศรป ๒๐๐ ปี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้องานวิจัยนี้ คือ จากอรรถกถาฎีกา อณูฎีกา ปกรณวิเสศ วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร บทความ และเอกสารต่าง ๆ

๑.๔.๒ วิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้อจากการรวบรวมเอกสาร วารสาร หนังสือ และงานวิจัยต่างๆ นั้น มาวิเคราะห์ประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ในงานวิจัย

๑.๔.๓ นำเสนอผลการวิจัย โดยการพรรณนา (Description)

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ หนังสือทั่วไป

เจนภพ จบกระบวนวรรณ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ มหรสพพื้นบ้านว่า “มหรสพที่ปรากฏในอดีตนั้นมีมหรสพต่างๆ มากมายทั้งที่เป็นประเภทร้อง ประเพณีย์ และการละเล่นต่างๆ ซึ่งมหรสพเหล่านี้ในอดีตนั้นการที่จะมีโอกาสได้ชมนั้นจะต้องเป็นงานประจำปีที่จัดขึ้นภายในวัด โดยการแสดงในแต่ละครั้งจะมีการไหว้ครู โดยยกเอาพระพุทธรูป พระธรรม พระสงฆ์ เป็นประธานหรือเป็นครูก็ได้ ซึ่งในการแสดงแต่ละครั้งจะมีเป้าหมายในการแสดงที่ชัดเจนว่ามุ่งสื่อเนื้อหาเพื่อจุดประสงค์ใด ซึ่งโดยมากแล้วจะเป็นไปในการสนองรับใช้พระพุทธศาสนา มากกว่าอย่างอื่น ดังนั้นจึงปรากฏในบทหรือบทพระและบทการแสดงที่เกี่ยวข้องกับนิทานธรรมบท ที่มีเนื้อหาส่งเสริมเกื้อกูลต่อจริยธรรมศีลธรรมที่ดึงมาให้เกิดการพัฒนาทางกาย พัฒนาทางวาจา พัฒนาทางจิตใจให้อ่อนโยนสืบมา”^๒

^๒เจนภพ จบกระบวนวรรณ, **มหรสพพื้นบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิริสาส์น, ๒๕๒๕), ๑๘๑ หน้า.

ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ จริยศาสตร์ว่า “หลักศีลธรรม นั้นเป็นกฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกและปฏิบัติต่อกัน โดยที่นักปรัชญามีความสนใจใคร่ศึกษาว่า อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว ด้วยการศึกษาหาเกณฑ์ในการเข้าไปตัดสินทางจริยศาสตร์ในเหตุการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์ปฏิบัติและกระทำต่อกัน ซึ่งในกระบวนการการตัดสินใจทางจริยศาสตร์นั้น ได้มีทัศนะของนักปรัชญาต่างๆ ที่แสดงแนวคิดในการตัดสินทางจริยศาสตร์ไว้มากมายเช่นเพลโต, จอห์น สจ๊วต มิลล์, เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์, จอห์น อดัม สมิท รวมทั้งจริยศาสตร์ของศาสนาต่างๆ ที่มีหลักทางจริยศาสตร์ที่แตกต่างกันตามแต่ละศาสนาจะแสดงไว้ในศาสนาของตนเช่นไร”

พระเทพเวที (ประยูรฯ ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัยว่า “ความสัมพันธ์ของบุคคลที่ถูกค้ำและค้ำในสังคม ซึ่งมีความสำคัญและเป็นเงื่อนไขส่งเสริมการพัฒนาคุณภายใน คือสมาธิ และปัญญาของปัจเจกบุคคล และเมื่อปัจเจกบุคคลได้รับการพัฒนาให้มีภูมิจิตภูมิปัญญาที่ถูกค้ำแล้ว ก็จะมีส่วนกำหนดให้พฤติกรรมความสัมพันธ์ในสังคมเป็นไปอย่างดีงามยิ่งขึ้น เพราะฉะนั้นแล้วความสัมพันธ์ของบุคคลที่ถูกค้ำค้ำในสังคมนั้นจะต้องมีเริ่มต้นจากตัวบุคคลในสังคมนั้นดีเสียก่อนและเมื่อเกิดเป็นสังคมก็ย่อมสร้างให้เกิดกฎกติการะเบียบการในการบัญญัติในการอยู่ร่วมกันที่ถูกค้ำค้ำตามหลักการในทางพุทธจริยศาสตร์”

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ นิติศาสตร์แนวพุทธว่า “นิติศาสตร์บนฐานของพุทธศาสนา โดยวางเป็น ๒ ระยะ คือ

๑. หลักการพื้นฐานกฎหมายต้องมาจากธรรมต้องชอบธรรม และต้องเพื่อธรรม โดยให้วินัยตั้งบนหลักการแห่งธรรม ธรรมเป็นเบื้องต้นและที่สุดแห่งวินัย ธรรมเป็นเรื่องของความจริงแท้ในธรรมชาติ ส่วนวินัยเป็นเรื่องสมมติเพื่อหนุนธรรม วินัยหรือกฎหมายเอาพฤติกรรมเป็นจุดเชื่อมโยงเข้าสู่ใคร่ศึกษา โดยใช้สังขะ ๒ คือปรมัตตสังขะ และสมมติสังขะเป็นหลักอธิบาย

“ชัยวัฒน์ อัครวัฒน์, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), ๑๕๘ หน้า.

“พระเทพเวที (ประยูรฯ ปยุตโต), **รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๑), ๒๓๐ หน้า.

๒. หลักแห่งการปฏิบัติด้านคนอยู่ในหลักการก็ไม่ต้องมีกฎหมาย คำกฎหมายไม่ใช่เพื่อหลักการ ก็ไม่ควรให้เป็นกฎหมาย ในสังคมที่คนมีการศึกษาถูกต้องพัฒนาดีแล้ว กฎหมายและวินัยเพียงเป็นข้อหมายรู้ ไม่ต้องเป็นข้อบังคับทำให้เป็นเครื่องฝึกคนดังที่เรียกว่าศึกษาบท กฎหมายจะต้องมีแนวโน้มในการที่จะสร้างระบบสังคม จัดสรรสภาพแวดล้อมและวางรูปแบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ในทางที่เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เข้าถึงชีวิตที่ดีงาม^๕

พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกรมโน ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย ว่า “ภูมิปัญญาไทยที่เกิดจากอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาในเรื่องทางวัฒนธรรม ส่งผลให้การแสดงออกทางวัฒนธรรมเต็มไปดด้วยลักษณะการแสดงที่ออกมาจากจิตใจทำให้การแสดงทางวัฒนธรรมอยู่ในรูปการแสดงที่อ่อนช้อยงดงาม โดยส่งผลมาสู่วัฒนธรรมในแขนงต่างๆ เช่น ภาพเขียน และศิลปะไทย การแสดง มารยาทที่ประกอบด้วยความงดงามจากบริบทของพระพุทธศาสนา และการพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยการกำจัดโลภะ โทสะ โมหะให้ได้ ด้วยกระบวนการกล่อมเกลาศุติกรรมจากการสื่อแสดงออกที่เป็นแบบฝึกสอนในแง่ทางวัฒนธรรมที่สามารถทำให้ผู้ฝึกฝนวัฒนธรรมนั้นเป็นผู้มีคุณธรรมควบคู่กับการสื่อแสดงนั้นๆ ไปเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ส่วนในระดับชาวบ้านที่เป็นผู้ชมสื่อทางวัฒนธรรมก็ต้องอาศัยการกล่อมเกลาศื่อเพื่อให้เข้าสู่ความเห็นที่ถูกต้อง และนำไปสู่ในการพัฒนาขั้นต่อไป”^๖

พุทธทาส ภิกขุ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ ชุดเสียงธรรมมหรสพของชีวิตว่า “มหรสพความหมายว่า เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจให้สดชื่น ชีวิตที่สดชื่นหมายถึง ชีวิตที่ปราศจากทุกข์ ปราศจากปัญหาห่วงววยโดยประการทั้งปวง มีแต่ความสงบเย็น ซึ่งชาวโลกทั่วไปมักจะเรียกว่า “ความสุข” และสิ่งที่เรียกว่า “ความสุข” ในขอบวงธรรมะหรือศาสนามีปรากฏอยู่ ๒ ประการ คือความสุขที่อ้างอิงอาศัยเหยื่อ ๑ ความสุขที่ไม่ต้องอิงอาศัยเหยื่อ ๑ และการเป็นมนุษย์ที่มีศิลปะแห่งความเป็นมนุษย์แล้วชีวิตจะเป็นมหรสพ ที่มีนิพพานกับความ สะอาด สว่าง สงบ คุณพระอรหันต์”^๗

^๕พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **นิติตาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑), ๘๔ หน้า.

^๖พระครูวินัยธรประจักษ์ จุกกรมโน, **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), ๑๕๖ หน้า.

^๗พุทธทาส ภิกขุ, **ชุดเสียงธรรม มหรสพ ของชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๗), ๑๖๘ หน้า.

วคิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธจริยศาสตร์ว่า “จริยศาสตร์และจริยธรรมคืออะไรมีประโยชน์และความสำคัญอย่างไรพุทธจริยศาสตร์นั้นเป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางไว้เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่พื้นฐานเบื้องต้น โดยได้แบ่งพุทธจริยศาสตร์ออกเป็นระดับต่างๆ ๓ ระดับคือ ระดับต้นได้แก่ ศีล ๕ และจริยธรรม ๑๐ ประการ ระดับกลาง ได้แก่ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ระดับสูงได้แก่ มรรค ๘ ดังนั้นในการปฏิบัติจึงเป็นการเลือกกระทำได้ตามขีดความสามารถและระดับที่คนพึงกระทำได้”^๒

๑.๕.๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมนตรี สุปุคติกโก (บุตรดี) ได้ศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของอาริสโตเติล กับพุทธจริยศาสตร์พบว่า “พุทธจริยศาสตร์นั้นหมายถึงระบบแนวความคิด หรือทฤษฎีในพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินพฤติกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับเรื่องความดี ในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเป็นระบบความคิดหรือทฤษฎีที่วิเคราะห์ตีความหมาย โดยมีหลักเกณฑ์บนรากฐานทางศีลธรรมอันมีสมมติฐานอยู่ในหลักคำสอนเชิงจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎก โดยมีแนวความคิดจากหลักหลักศีลธรรมหรือหลักจริยธรรมในทางพุทธศาสนาว่าวางเป็นกฎเกณฑ์อย่างมีระบบระเบียบในหมู่สังคมนมนุษย์ ดังนั้นลักษณะของพุทธจริยศาสตร์จึงมีลักษณะที่เป็นธรรมชาตินิยม(Naturalism) ที่มีความเชื่อพื้นฐานจากจิตนิยมและกรรมนิยม ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในกระบวนการทำงานของจิตตามธรรมชาติ และเป็นกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์เรียกว่า “หลักกรรม” ที่เป็นต้นเหตุและผลของการกระทำ หลักพุทธจริยศาสตร์จึงถือว่าการกระทำหรือ กรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยด้วยเจตนา ไม่ว่าการกระทำนั้นจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม การกระทำที่มนุษย์แสดงออกให้ปรากฏเห็นต่างๆจึงมีเจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำ”^๓

แม่จีดวงพร คำหอมกุล ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในธัมมปัทฏฐกถาพบว่า “ในพุทธจริยศาสตร์ได้พิจารณาถึงเรื่องคำทางจริยธรรมเกี่ยวกับความดี ชั่ว ถูก ผิด โดยการพิจารณาจากเจตนาในการกระทำนั้น ซึ่งไม่ว่าการกระทำจะเป็นการกระทำที่เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม เจตนาของการกระทำย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้หรือเกณฑ์การตัดสินในการกระทำว่า การ

^๒วคิน อินทสระ, **พุทธจริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาง, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๗.

^๓พระมนตรี สุปุคติกโก(บุตรดี), “การศึกษาเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของอาริสโตเติลกับพุทธจริยศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗, ๑๖๗ หน้า.

กระทำอย่างไรดีและ การกระทำอย่างไรชั่วได้ โดยการกระทำต่างๆนั้นแสดงออกได้ใน ๓ ทางคือ ทางกาย ทางวาจา ทางใจ โดยเฉพาะการกระทำที่ดีจะต้องประกอบด้วยเจตนาที่ประกอบด้วยกุศลมูลซึ่งเป็นฝ่ายเจตนาในการกระทำที่ดีอื่นได้แก่ อโลภะ ความไม่โลภ อโทสะ ความไม่โกรธ และอโมหะ ความไม่หลง ส่วนในเจตนาที่เป็นตัวบังคับซึ่งของการกระทำในฝ่ายชั่วนั้นได้แก่ โลภะ ความโลภ โทสะ ความโกรธ และโมหะ ความหลง นอกจากนี้ในพุทธจริยศาสตร์ยังได้พิจารณาถึงเรื่องของคุณค่าทางจริยธรรมเกี่ยวกับความดี ชั่ว ถูก ผิด โดยการพิจารณาในเจตนาที่เป็นกุศลแล้ว มุ่งอธิบายหลักศีลธรรมเป็น ๓ ระดับคือ ระดับขั้นพื้นฐาน อันได้แก่ ศีล ๕ ธรรม ๕ ระดับขั้นกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ ๑๐ และระดับขั้นสูง ได้แก่ อริยมรรค ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจ ความหมาย ความหมายของค่าทางจริยธรรมได้อย่างมากยิ่งขึ้น**

ศาสตราจารย์ ได้ศึกษาวิเคราะห์หลักจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีเพลงอีแซว พบว่า “พระพุทธรศาสนาที่มีทั้งบทเพลงที่สัมปยุตด้วยโลกิยะธรรม อันหมายถึงบทเพลงธรรมอันเป็นวิสัยของปุถุชนผู้ครองเรือนเป็นบทเพลงที่ไม่ได้มุ่งเน้นเพื่อการบรรลุธรรมแต่แฝงไปด้วยข้อปฏิบัติสำหรับปุถุชนให้ถูกต้องดีงามตามหลักศีลธรรม ส่งเสริมชีวิตให้เกิดความสุขแห่งตนและสังคม ส่วนการแสดงบทเพลงสัมปยุตด้วยโลกุตรธรรม หมายถึง การแสดงบทเพลงที่ประกอบด้วยธรรมอันเป็นข้อปฏิบัติของพระอริยะอันเป็นพุทธจริยธรรมในขั้นสูงของพระอริยบุคคลผู้พัฒนาจิตใจ ความผูกพันระหว่างพุทธศาสนากับการสื่อแสดงดนตรี โดยมีการแทรกหลักธรรมในพระพุทธรศาสนาเป็นการผสมผสานกับวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้าน ส่งผลต่อการสร้างจริยธรรมให้เกิดขึ้น ต่างฝ่ายต่างเอื้อต่อกันทั้งวัฒนธรรมประเพณีและพุทธศาสนา โดยวัฒนธรรม และประเพณี ไม่ขัดต่อหลักธรรมในพุทธศาสนา แต่กลับส่งเสริมเกื้อกูลผู้เปี่ยมมาในการสร้างความสามัคคี ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม และสร้างความ สุขความสนุก สนาน เพลิดเพลิน***

แม่ชีดวงพร คำหอมกุล, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในฉันทมัทัญญกถา”, **วิทยานพนธ์พุทธศาสนธรรมหามบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, ๑๕๔ หน้า.

***ศาสตราจารย์, “วิเคราะห์หลักจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีเพลงอีแซว”, **วิทยานพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๕, ๑๖๖ หน้า.

สรุปได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับมหรสพในทางพุทธปรัชญา และเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรมในกรณีการจัดมหรสพภายในวัดต้องอาศัยหลักธรรมในทางพุทธศาสนาจะเกี่ยวเนื่องกับมนุษย์ หลักธรรมในเรื่องกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแบ่งคนดี ชั่ว โดยพิจารณาจากการกระทำในพุทธจริยศาสตร์จำแนกการกระทำได้ ๓ ทาง คือ ทางกาย ที่เรียกว่า กายกรรม ทางวาจา ที่เรียกว่า วาจากรรม และทางใจ ที่เรียกว่า มโนกรรม การ ซึ่งมีรายละเอียดและส่วนอื่น ๆ ที่ควรจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบในหลักพุทธจริยศาสตร์
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบการจัดมหรสพในทางพุทธปรัชญา
- ๑.๖.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์ประโยชน์ของพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด
- ๑.๖.๔ ทำให้ทราบว่า การจัดมหรสพภายในวัดถูก หรือผิด ควร หรือไม่ควร เหมาะสม หรือไม่เหมาะสม สามารถนำไปประยุกต์ปรับใช้ในสังคมปัจจุบันได้

๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วัด หมายถึง สถานที่ทางพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อาศัยศึกษาปฏิบัติธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

มหรสพ หมายถึง การแสดงสิ่งใดก็ตาม ที่ให้ความรื่นเริงบันเทิงใจ สร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้น

พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง การแสวงหาความจริงต่างๆ ตามหลักคำสอนของพุทธศาสนาดั้งเดิมที่ไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง

พุทธจริยศาสตร์ (Buddhist Ethics) หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณค่าทางศีลธรรมของการกระทำ หรือความประพฤติของมนุษย์ตามหลักจริยธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท

จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่ควรประพฤติ และควรนำไปปฏิบัติ

กิเลสตาม หมายถึง ความโลภ ความอยาก ความหลงไหลในสิ่งนั้นคือวิถุลกาม หรือ กามารมณ์ ก็เรียกว่า กามประเภทกิเลสตาม

การเสวยวิมุตติสุข หมายถึง การพิจารณาข้อปฏิบัติของตน เกิดปีติโสมนัส อันเป็นสุขที่พ้นจากกิเลสอาสวะและทุกข์ทั้งปวงตั้งเช่น ภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสวยวิมุตติสุขนี้เป็นเวลา ๑ สัปดาห์หลังการตรัสรู้

ศกวิสัย (Subjective) หมายถึง ลักษณะที่ขึ้นอยู่กับความรู้สึก หรือพิจารณาของตัวผู้รู้

ปรโตโมฆะ หมายถึง เสียจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่นการสั่งสอน แนะนำ การถ่ายทอด การโฆษณา คำบอกเล่า ข่าวสาร ข้อเขียน คำชี้แจง อธิบาย การเรียนรู้จากผู้อื่นในทันที หมายถึงเฉพาะส่วนที่คิดงามถูกต้อง

กัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้มีความเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง

บทที่ ๒ หลักพุทธจริยศาสตร์

การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัดเพื่อแสวงหาหลักเกณฑ์ในทางพุทธจริยศาสตร์ ที่จะนำไปใช้ในการจัดมหรสพให้ถูกต้องดีงาม เหมาะสมควรแก่การจัดมหรสพตามหลักการทางพุทธจริยศาสตร์เดรวานั้น จำเป็นต้องทำความเข้าใจในความหมาย แนวคิด ลักษณะ และระดับเกณฑ์การตัดสินตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อเป็นกรอบการจัดมหรสพภายในวัดให้ถูกต้องดีงามเหมาะสมสมควรแก่การจัดภายในวัด โดยที่การจัดมหรสพนั้นจะต้องมีความสอดคล้องต่อหลักธรรมในพุทธปรัชญา และคำสอนในทางพุทธศาสนา เพื่อให้วัดเป็นแหล่งในการศึกษาเพื่อการพัฒนาตน และก่อให้เกิดความสุข สงบเย็น แห่งสังคมอุดมคติต่อไป

๒.๑ ความหมายของพุทธจริยศาสตร์

คำว่า "พุทธจริยศาสตร์" มาจากคำ ๒ คำ คือคำว่า "พุทธ" กับคำว่า "จริยศาสตร์" ในคำว่า พุทธ หมายถึง ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้คำจำกัดความไว้ว่า "พุทธ - น. ผู้ครีตรู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน (ใช้เฉพาะพระพุทธเจ้า)" ดังนั้นคำว่า "พุทธ" ในที่นี้จึงหมายถึงพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระศาสดา และก็มีได้หมายเอาเฉพาะพระพุทธเจ้าเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังมีความหมายรวมถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นิยมเรียกว่า "พระธรรมวินัย" เห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเริ่มต้นด้วยความครีตรู้ของพระพุทธเจ้านั่นเอง ซึ่งในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ในส่วนงานของผู้วิจัยนี้มุ่งประสงค์เอาเพียงแนวคิด (Concept) หรือทฤษฎี (Theory) ซึ่งปรัชญาที่วิเคราะห์และตีความโดยมีสมมติฐานอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเดรวเท่านั้น

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๕.

"พระมหาสุจินทร โชติกรมโม, "การศึกษาอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตมหาวิทาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖, หน้า ๑๕.

ส่วนคำว่า "จริยศาสตร์" มาจากคำ ๒ คำ คือ "จริย" และ "ศาสตร์" คำว่า "จริย" เป็นคำมาจากภาษาบาลี แปลว่า ทั้งประพฤติหรือควรปฏิบัติ และคำว่า "ศาสตร์" มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า วิชาหรือความรู้ ดังนั้นคำว่า "จริยศาสตร์" จึงหมายถึง "ศาสตร์ที่ว่าด้วยความประพฤติหรือวิชาที่ว่าด้วยความประพฤติ ที่ว่าด้วย อะไรควรเว้น อะไรควรทำ อะไรผิด อะไรถูก อะไรดี อะไรชั่ว" ซึ่งคำว่า จริยศาสตร์ นี้ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Ethics (เอธิคส์) อันมาจากภาษากรีกว่า "Perithikes" มาจากรากศัพท์ "Ethos" ที่แปลว่า ขนบธรรมเนียม" นั่นเอง จริยศาสตร์ จึงเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยศีลธรรม, หลักศีลธรรม, กฎที่ว่าด้วยความประพฤติและพฤติกกรรม (The science of morals ; the principles of morality ; rules of conduct and behaviour) อันเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญา หรือที่เรียกว่าปรัชญาศีลธรรม (Moral philosophy) จริยศาสตร์จึงพยายามมุ่งศึกษาถึงอุดมการณ์ (ideals) ของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์การตัดสินใจความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรดี ไม่ดี ควร ไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าศีลธรรม แล้วแสดงให้เห็นว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ แม้ว่าสิ่งที่เห็นว่าการทำ แล้วก็เชื่อไปว่าควรทำอย่างไร ด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์

ฉะนั้นคำว่า "พุทธจริยศาสตร์" จึงมีความหมายถึง ระบบแนวความคิด หรือทฤษฎีในพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาเกณฑ์มาตรฐานในการตัดสินใจพฤติกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับเรื่องความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเป็นระบบความคิดหรือทฤษฎีที่วิเคราะห์ตีความหมายโดยมีหลักเกณฑ์บนรากฐานทางศีลธรรมอันมีสมมติฐานอยู่ในหลักคำสอนเชิงจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎก^๑

๒.๒ แนวคิดพุทธจริยศาสตร์

แนวคิดของหลักพุทธจริยศาสตร์นั้นตามหลักการของพระพุทธศาสนามีหลักสังขธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วน คือ

๑) ธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ข้อเท็จจริงทางธรรมชาติที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบว่ามิได้อยู่ในธรรมชาติของสรรพสิ่ง คือกฎแห่งความเป็นเหตุและผลที่เรียกว่า "หลักปฏิจจสมุปบาท" ที่สรรพสิ่งล้วนเกิดจากสภาพที่ค้ำองอาศัยเหตุปัจจัยจึงเกิดขึ้น

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๑.

^๒กิริติ บุญเจือ, จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๓.

^๓พระมหาสุตินธร โชติธมฺโม, "การศึกษายุทธธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖.

๒) สังขธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ของเท็จจริงทางสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงนำมาบัญญัติแล้วเนะ
นำอบรมสั่งสอนอุบาสก อุบาสิกา ประชาชนในโลกนี้ เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสุข สงบ ซึ่งหลัก
บัญญัตินี้เรียกว่า “หลักศีลธรรมหรือหลักจริยธรรม”^๖

หลักสังขธรรมสองประเภทนี้ ตามหลักแนวความคิดเดิมของพระพุทธศาสนาส่วนรวมกัน
เรียกว่า “พระธรรมวินัย” นั่นเอง หลักสังขธรรมทั้งสองประเภทนี้ หากจะวิเคราะห์รายละเอียดลงไป
ในเนื้อหาของหลักสังขธรรมแล้วพบว่าหลักสังขธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ของเท็จจริงทางธรรมชาตินี้มีมา
แต่ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงได้ตรัสรู้ หรือพูดได้ว่าพระพุทธเจ้าจะตรัสรู้ หรือไม่ตรัสรู้ก็ตามหลัก
สังขธรรมที่เป็นกฎเกณฑ์ของเท็จจริงทางธรรมชาตินี้ก็ยังมีสภาวะที่เป็นสากลของสภาวะที่มีอยู่ใน
ฐานะที่เป็นความจริงสูงสุดของทุกสิ่งใน โลกแห่งสสารและจิตวิญญาณ โดยไม่เปลี่ยนแปลง เริ่มต้น
ที่ปฐมเหตุของสิ่งทั้งหลาย และมีจุดมุ่งหมายปลายทางอยู่ที่ความสัมพันธกันของสรรพสิ่งที่มีอยู่ใน
เอกภพนี้เป็นปัจจัยให้เกิดมีขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงจัดหลักสังขธรรมประเภทที่เป็นกฎเกณฑ์ของเท็จจริงทางธรรมชาตินี้เข้า
ในหลักอภิปรัชญาในพุทธปรัชญา เพราะหลักสังขธรรมประเภทแรกมีความสอดคล้องกับหลักธรรม
ที่เป็น ธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้วประกาศให้มนุษย์ทั้งหลายได้รับรู้หลักธรรมนี้ ดัง
ปรากฏในพระ ไตรปิฎกกล่าวถึงสังขธรรมข้อเท็จจริงทางธรรมชาตินี้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิจจนูปบาทเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะว่าการ
เกิดเป็นปัจจัย ความแก่ และความตายย่อมเกิดมีขึ้นได้ ดลาคตทั้งหลายจะอุบัติขึ้น
หรือ ไม่อุบัติขึ้นก็ตาม หลักธรรมนั้นคือความดำรงอยู่แห่งธรรมความเป็นระเบียบ
สม่ำเสมอแห่งธรรมความที่ธรรมทั้งหลายเป็นปัจจัยของกันและกันก็ยังคงดำรงอยู่
อย่างนั้น^๗

ข้อความจากพุทธพจน์ดังกล่าวนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของพุทธศาสนาที่ว่า
“ธรรมมีอยู่ก่อนแล้ว โดยไม่ขึ้นต่อพระพุทธเจ้าเลย”^๘ เพราะเป็นสังขธรรมที่ดำรงเกิดมีเองอยู่ตาม
ธรรมชาติอยู่แล้วนั่นเอง

^๖ ธรรมสาร พรหมททา, **พุทธศาสนากับปัญหาวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐

^๗ ส.นิ. ๑๖/๒๐/๒๖.

^๘ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม,
๒๕๔๑), หน้า ๑๓.

ส่วนหลักสังฆธรรมประเภทที่สองนั้น ผู้วิจัยจัดว่าเป็นหลักจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท เพราะเป็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับหลักจริยธรรมของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบหลักสังฆธรรมตามความเป็นจริงในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติแล้วจึงบัญญัติกฎเกณฑ์ข้อเท็จจริงทางสังคมขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอยู่อย่างสงบสุขร่มเย็น ดังนั้นหลักสังฆธรรมประการที่สองจึงเป็นการปรุงแต่งสรรค์สร้างขึ้นมาจากยึดหลักความสอดคล้องกับหลักธรรมซึ่งก็เรียกว่า ธรรมวินัย เช่นกัน แต่ก็มุ่งหมายถึงกฎระเบียบที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นตามกระบวนการที่สอดคล้องเกี่ยวเนื่องต่อสังฆธรรมข้อเท็จจริงของธรรมชาติ เพื่อเป็นกฎเกณฑ์และประโยชน์สำหรับมนุษย์จะต้องปฏิบัติกันในสังคม^๑

การที่พระพุทธเจ้าทรงนำเอาหลักธรรมในธรรมชาตินี้มาวางเป็นกฎเกณฑ์อย่างมีระบบระเบียบในหมู่สังคมนมนุษย์อย่างนี้ กฎธรรมชาตินี้จึงเรียกว่า “ธรรม” กฎของมนุษย์เรียกว่า “วินัย”^๒ แสดงว่ารากฐานของพุทธจริยศาสตร์จะต้องอยู่บนรากฐานหลักอภิปรัชญา และจะต้องมีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยมีความเป็นไปได้ตามเหตุปัจจัยซึ่งกันและกัน โดยอาศัยพระปัญญาคุณของพระองค์ที่ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้วทรงจัดตั้งขึ้น โดยเป็นความสามารถพิเศษของมนุษย์ ฉะนั้นเบื้องหลังการจัดตั้งวินัยซึ่งอยู่ที่การเอากฎเกณฑ์ของธรรมชาติตามเหตุปัจจัยของสรรพสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเป็นเหตุผลของกันและกันมาจัดตั้งวางเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ทางสังคมในหมู่มนุษย์ขึ้นมา ดังมีข้อความปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกว่า “ตลาคคย่อมรู้แจ้ง ย่อมหยั่งเห็น สังฆธรรมนั้น ครั้นรู้แจ้ง หยั่งเห็นแล้วจึงนำมาบอกแสดงบัญญัติ ยกขึ้นกล่าวเปิดเผย จ้านแก่ อธิบายให้ง่าย และศรีสวัสดิ์ของพวกเธอทั้งหลายจงพิจารณาเถิด”^๓ จากข้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระปัญญาหยั่งเห็นสังฆธรรมในกฎธรรมชาติที่มีความแน่นอนแท้จริง โดยมีสาระสำคัญและความหมายอยู่ในตัวเองเป็นเหตุเป็นผลตามกฎธรรมชาติทั่วไปเป็นธรรมดา พระองค์ทรงเล็งเห็นประโยชน์ในกฎธรรมชาติจึงทรงนำมาสร้างให้เป็นกฎสำหรับมนุษย์ เพื่อจะเกิดประโยชน์แก่มวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง ซึ่งพระธรรมปิฎกอธิบายไว้ว่า “กฎธรรมชาติที่มีอยู่ธรรมดา ส่วนกฎมนุษย์

^๑พระมหาสุตินทร โชติธมฺโม, “การศึกษาอิทธิพลในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์”, วิทยานันทพุทธศาสตร์บัณฑิต, อ่างแก้ว, หน้า ๑๘.

^๒พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๑๘), หน้า ๔.

^๓ถ.นิ. ๑๖/๒๐/๒๕.

นั่นเป็นกฎสมมติ สมมติคือการตกลงร่วมกันหรือยอมรับร่วมกัน...และเพราะฉะนั้น จึงมีกฎ ๒ กฎ ซ้อนกันอยู่ คือกฎธรรมชาติที่เป็นความจริงแท้ กับกฎมนุษย์ที่เป็นสมมติ^{๑๖}

เห็นได้ว่าหลักสังขธรรมทั้งสองประการมีส่วนเกี่ยวข้องกันแล้ว ในวิธีการจัดตั้งวินัยขึ้นมา นั้นพระพุทธองค์ทรงสมมติจัดขึ้นด้วยมีความเป็นจริงกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ได้อย่างเหมาะสม โดยมีความสัมพันธ์กันในชุมชนของมนุษย์ เพื่อให้มนุษย์ทั้งหลายส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์จากธรรมจึงทรงบัญญัติวินัยขึ้นมา

พระธรรมปิฎกอธิบายว่า “วินัยเป็นการจัดสรร โอกาสทำให้ชีวิตและสังคมมีระเบียบวินัย และมีโอกาสเกิดขึ้นมาให้ทำอะไร ได้คล่อง ดำเนินชีวิตกิจการ ได้สะดวก”^{๑๗} และกล่าว “วินัยคือ การจัดโครงสร้างวางระบบแบบแผนของชุมชนหรือสังคมเพื่อให้มนุษย์มาอยู่ร่วมกันโดยมีความเป็นอยู่ และความสัมพันธ์ที่งดงามที่จะให้ได้ประโยชน์จากธรรม โดยมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงคือให้หมู่ มนุษย์จำนวนมากได้รับประโยชน์จากธรรม”^{๑๘}

ตามที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นวิวัฒนาการของแนวคิดในพุทธจริยศาสตร์อย่างเป็น กระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกันระหว่างสังขธรรมที่เป็นข้อเท็จจริงตามธรรมชาติ และสังขธรรมที่เป็นข้อเท็จจริงทางสังคมของมนุษย์ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและทรงแนะนำสั่งสอนรวมเรียกว่า “ธรรมวินัย” นั้นซึ่งเป็นไปตามหลักการแห่งสังขธรรมที่มีความจริง ๒ ประการ คือ^{๑๙}

๑) ปรมัตถสังขะ (Absolute Truth) คือความจริงขั้นปรมัตถ์ หรือขั้นสูงสุด ซึ่งมีความจริงแท้แน่นอนตามสถานะที่มีปรากฏอยู่ในธรรมชาติล้วนๆ โดยไม่มีใครสร้างหรือกำหนดขึ้นมา

๒) สมมติสังขะ (Conventional Truth) คือความจริงที่มีอยู่เพียงในขั้นสมมติขึ้นมาในโลกของมนุษย์ซึ่งเป็นความจริงที่มีข้อตกลงยอมรับร่วมกันระหว่างมนุษย์ด้วยกันในสังคมโดยมีมนุษย์เป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ขึ้นมา

^{๑๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **วินัย เรื่องใหญ่กว่าที่คิด**, อ้างแล้ว, หน้า ๔.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, อ้างแล้ว, หน้า ๑๖.

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๖,

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๕๕.

ในพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าปรมาตมสังขะนี้เป็นข้อเท็จจริงทางอภิปรัชญา เพราะได้ให้ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายทั้งที่เป็นสสารและจิตวิญญาณ ซึ่งดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองตามสภาวะอย่างเป็นเหตุเป็นผลตามกระบวนการของเหตุ และปัจจัยที่มีอยู่อย่างสม่ำเสมอตลอดไป ถึงแม้จะมีมนุษย์รับรู้หรือไม่ก็ตาม หลักธรรมเหล่านี้ก็ยังคงจะต้องมีอยู่ตลอดไปอย่างเป็นปกติจึงเรียกว่า "ศีลธรรม(Metaphysical Realities)" อีกอย่างหนึ่งสมมติสังขะนั้นจัดเป็นข้อเท็จจริงทางจริยศาสตร์ (Ethics) ในพุทธปรัชญาเถรวาท พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติจัดตั้งขึ้นมาภายหลังจากที่ทรงค้นพบปรมาตมสังขะแล้วจึงทรงบัญญัติเอาไว้เพื่อเป็นเกณฑ์หรือบรรทัดฐานสำหรับการดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างสันติสุขในสังคมของมนุษย์ทั้งหลายจึงเรียกว่า "ศีลธรรม (Moral Rules)"^๖

โดยสรุปหลักศีลธรรมทั้งสองนี้จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญทางด้านแนวคิดหรือทฤษฎีทางจริยศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท อันเป็นที่มาของพันธะทางด้านศีลธรรมและจริยธรรม โดยเป็นหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและเป็นมาตรฐานของกฎเกณฑ์การตัดสินใจ ความคิด และความซื่อตรงด้านจริยธรรมที่เรียกว่า "มาตรการทางจริยะ" ตลอดถึงแนวความคิดทางด้านอุดมคติแห่งความดีสูงสุดในวิถีชีวิตของมนุษย์

๒.๓ ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์

ลักษณะที่สำคัญของพุทธจริยศาสตร์ปรากฏอยู่ในข้อเท็จจริงของธรรมชาติรวมเป็น ๕ หมวดที่เรียกว่า "นิยาม" แปลว่า "กำหนดอันแน่นอน ทำนอง หรือแนวทางที่แน่นอนหรือความ เป็นไปอันมีระเบียบ แน่นนอน เพราะปรากฏให้เห็นว่าเมื่อมีเหตุปัจจัยอย่างนั้นๆ แล้วจึงมีความ เป็นไปอย่างนั้นแน่นอน"^๗ ในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ได้แบ่งสรรพลังในจักรวาลนี้โดยมี ข้อเท็จจริงทางธรรมชาติอย่างแน่นอนสม่ำเสมออย่างมีระเบียบมีกฎเกณฑ์ปรากฏการณ์ของ ธรรมชาติไว้อย่างชัดเจนแล้ว ๕ ประการ คือ^๘

๑) อุตุนิยาม (Fyrisical Laws) คือ กฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ของ สสารวิคตต่างๆ ที่ไม่มีชีวิต เช่น ภูมิอากาศ อุณหภูมิ และฤดูกาล เป็นต้น

^๖ สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**, อ่างแก้ว, หน้า ๕- ๖.

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุง และขยายความ**, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๒.

^๘ พระมหาสุตินทร โชติธมฺโม, "การศึกษาอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์", **วิทยานพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**, อ่างแก้ว, หน้า ๒๐.

๒) ทัศนียาม (Biological Laws) คือกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับกำเนิดของสิ่งมีชีวิตทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ พืช ย่อมจะมีกฎเกณฑ์การเจริญพันธุ์หรือกฎทางพันธุกรรม

๓) จิตนิยาม (Psychic Laws) คือกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทำงานภายในของจิตมีสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออุเบกขา และการสังสมกิเลสและกรรมเป็นต้น

๔) กรรมนิยาม (Molal Laws) คือกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ทั้งหมดซึ่งเป็นกระบวนการก่อเหตุแห่งการกระทำและเป็นการให้ผลของการกระทำ

๕) ธรรมนิยาม (The General Law of Cause and Effect) คือ กฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทั้งหลายในจักรวาลนี้ รวมทั้งกฎหรือนิยามทั้ง ๔ ข้อต้นนั้นด้วยเรียกว่าเป็นกฎแห่งเหตุปัจจัยซึ่งเป็นผลของกันและกัน โดยมีพุทธทวณะที่ตรัสไว้เกี่ยวกับหลักความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลในทศพลสูตรว่า "เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ"^{๑๑}

จากข้อความดังกล่าวนี้มีข้อยืนยันถึงหลักธรรมนิยามที่เป็นกฎธรรมชาติครอบคลุมถึงกฎธรรมชาติทั้ง ๔ ข้อแรกนั้นด้วย เพราะว่ามีนิยามข้อที่ ๕ คือธรรมนิยามที่เป็นกฎธรรมชาติที่ใหญ่ซึ่งสามารถอธิบายถึงกฎเกณฑ์ของสรรพสิ่งในจักรวาลได้อย่างกว้างขวางและทั่วถึงในธรรมชาติของความเป็นจริงทั้งหลาย แต่ว่ามีนิยามทั้ง ๔ ข้อเบื้องต้นสามารถอธิบายถึงกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติในสรรพสิ่งเพียงเฉพาะเรื่องปลีกย่อยของตนเองเท่านั้น

บรรดานิยามทั้ง ๕ ดังกล่าว เราจะพบหลักนิยามข้อที่ ๑ และ ๔ ที่เป็นหลักนิยามซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะที่สำคัญของพุทธจริยศาสตร์ คือ (๑) จิตนิยาม (๒) กรรมนิยาม ดังนั้น จิตนิยามและกรรมนิยามทั้งสองนี้จึงเป็นที่มาของระบบศีลธรรมในพระพุทธปรัชญาทั้งหมดอันเป็นลักษณะที่สำคัญของระบบพุทธจริยศาสตร์ โดยมีกระบวนการทำงานของจิตซึ่งมีการดำเนินควบคู่ไปกับกฎแห่งกรรมอยู่เสมอ และเป็นระบบการทำงานที่สอดคล้องกันซึ่งมีความเป็นระเบียบสม่ำเสมออยู่ในธรรมชาติ เพราะฉะนั้นนิยามทั้งสองจึงเป็นพื้นฐานแห่งความเป็นจริงในระบบพุทธจริยศาสตร์ โดยมีพระพุทธองค์ตรัสไว้หลายแห่งด้วยกัน คือ

"...ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมที่เป็นไปในส่วนอกุศลและเป็นไปในส่วนฝักฝ่ายอกุศลทั้งหมดใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อนธรรมเหล่านั้น อกุศลธรรมเกิดขึ้นทีหลังภิกษุทั้งหลาย กุศลธรรมที่เป็นไปในส่วนกุศลที่เป็นฝักฝ่ายกุศลทั้งหมด มีใจเป็นหัวหน้า ใจเกิดก่อน ธรรม เหล่าเหล่านั้น กุศลธรรมเกิดขึ้นทีหลัง..."^{๑๒}

^{๑๑} ตี.นิ. ๑๖/๒/๒๔.

^{๑๒} อภ.เอก. ๒๐/๔๖-๔๗/๑๐.

“...ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้ามีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ หากว่าบุคคลมีใจชั่ว จะพูดก็ตามจะทำก็ตามทุกข้อมติก็ตามเขาไป จุจล้อยกเว้นที่หม่นตามรอยเท้าโคะนั้น ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่สำเร็จด้วยใจ หากว่าบุคคลมีใจผ่องใสจะพูดก็ตาม จะทำก็ตาม สุขข้อมติก็ตามเขาไป จุจเงาที่ติดตามตน ฉะนั้น...”^{๒๑}

“...บุคคลหว่านพืชเช่นโคข่อม ได้รับผลเช่นนั้น ผู้กระทำความดี ย่อมได้รับผลดี ผู้กระทำความชั่ว ย่อมได้รับความชั่ว...”^{๒๒}

จากที่กล่าวมาทั้งหมด ข้อความแรกได้ชี้ให้เห็นถึงสภาวะของข้อเท็จจริงตามธรรมชาติซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์ เพราะว่าสภาวะธรรมทั้งหลายย่อมจะต้องมีจิตใจรองรับสภาวะธรรมอื่นที่จะเกิดขึ้นมากับจิตภายหลังตามกระบวนการทำงานของจิตซึ่งเป็นเกณฑ์ทางธรรมชาติ

ข้อความที่สองแสดงให้เห็นถึงสภาวะธรรมทั้งหลายย่อมจะต้องมีจิตใจเป็นประธาน ข้อความตรงนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นการพรรณนาลักษณะข้อเท็จจริงตามกระบวนการทำงานของจิตใจในธรรมชาติในจิตนิยมที่สัมพันธ์กับธรรมนิยาม ลักษณะดังกล่าวในพุทธจริยศาสตร์จึงมีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยม (Naturalism) ที่ถือว่า “ธรรมชาติเท่านั้นเป็นจริงนิรันดร มีพลังกระตุ้นในตัวเอง ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง มีทุกอย่างในตัวเอง อาศัยตนเอง ปฏิบัติการได้ด้วยตนเอง และมีเหตุผลในตนเอง”^{๒๓} ซึ่งจะเกิดขึ้น โดยกระบวนการของธรรมชาติภายในตัวเองทั้งสิ้น

ส่วนข้อความประการที่สามเป็นข้อความที่มีลักษณะเป็นการชักชวนให้กระทำความดี และละเว้นการกระทำไม่ดี เพราะวาระบบพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานความเชื่ออยู่ที่ว่า มีความเป็นระเบียบกฎเกณฑ์อยู่แล้วในธรรมชาติของความจริงเกี่ยวกับเรื่องจิตนิยมและกรรมนิยาม ดังนั้นหลักการทั้งสองนี้จึงไม่ขึ้นอยู่กับทัศนะหรือการกำหนดของมนุษย์เลย ดังข้อความที่ว่า “มนุษย์มิใช่ผู้ตัดสินการกระทำใดเป็นความดี การกระทำเป็นความชั่ว ความดีความชั่วในการกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้วโดยธรรมชาติ”^{๒๔}

^{๒๑} พุ.ธ. ๒๕/๑-๒/๑๕.

^{๒๒} ถ.ศ. ๑๕/๒๕๖/๒๗๓.

^{๒๓} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชัน จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๖๘.

^{๒๔} สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**, อ่างแก้ว, หน้า ๑๖.

เลขทะเบียน 5738563
 เลขเรียกหนังสือ ศ ๕๙.๓๓๘
 - ๗ ๑/๑
 วันที่ ๗ มี.ค.๕๗

เพราะว่าพุทธจริยศาสตร์มีแนวความคิดที่ว่า การกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้ว โดยสังขาร คือการปรุงแต่งซึ่งเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งในขันธ ๕ สังขารขันธเป็นนามธรรมที่อาศัยจิตในทางอกิเลสเรียกว่า "เจตสิกธรรม"^{๒๕} หมายถึง เจตนา (Volition) คือภาวะความจงใจที่คอยมุ่งปรุงแต่งจิตของมนุษย์ให้ทำความดีและความชั่ว โดยเป็นพลังแรงผลักดันอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ โดยมีคำที่ใช้อยู่ในภาษาบาลีว่า สสังขารจิต คือจิตที่ถูกปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัยที่เป็นกุศล และอกุศล พร้อมทั้งเจตนาที่เป็นทั้งฝ่ายกุศลและอกุศล

สรุป ลักษณะสำคัญของพุทธจริยศาสตร์นี้มีลักษณะเป็นธรรมชาตินิยม (Naturalism) เพราะเป็นระบบจริยศาสตร์ที่มีความเชื่อพื้นฐานจากจิตนิยมและกรรมนิยม ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในกระบวนการทำงานของจิตตามธรรมชาติ และเป็นกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์เรียกว่า "หลักกรรม" หรือกรรมลิขิตที่เป็นต้นเหตุและผลของการกระทำอย่างมีระเบียบสม่ำเสมอในธรรมชาติ การกระทำกรรมดี กรรมชั่ว ของมนุษย์ทั้งหมดถูกกำหนดไว้แล้ว โดยธรรมชาติ ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จึงมีลักษณะเป็นสัมบูรณ์นิยม (Absolutism)^{๒๖} ที่ถือว่ามีสิ่งที่มีอยู่เอง เป็นเอง มีอยู่เป็นอยู่ด้วยตัวเอง เป็นอิสระไม่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยอื่นใด^{๒๗} เพราะความคิดความชั่วเป็นสิ่งที่มิค่าอยู่ในตัวเองและเป็นอยู่ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ขึ้นอยู่กับทัศนะหรือการกำหนดของบุคคลใดหรือสังคมของมนุษย์กลุ่มใด ความคิดและความชั่วที่เป็นกรรมของบุคคลจึงถูกกำหนดโดยธรรมชาติอย่างสัมบูรณ์

๒.๔ จริยธรรม ๓ ระดับในพุทธจริยศาสตร์

ในพุทธจริยศาสตร์ได้วางหลักศีลธรรมหรือหลักความประพฤติที่ดีงามอันเป็นแม่แบบของจริยธรรมจากเรื่องกรรม (Action)^{๒๘} พุทธจริยศาสตร์ถือว่าการกระทำหรือกรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยด้วยเจตนา ไม่ว่าการกระทำนั้นจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม การกระทำที่มนุษย์แสดงออกให้ปรากฏเห็นต่างๆจึงมีเจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำ อนึ่งเจตนาของการกระทำ

^{๒๕} สุจินต์ บริหารวเขตต์, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตตสังเขป และภาคผนวก**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖), หน้า ๓๘๓.

^{๒๖} สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**, อังแล้ว, หน้า ๑๕.

^{๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, อังแล้ว, หน้า ๑.

^{๒๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ**, อังแล้ว, หน้า ๑๕๑.

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.
 ผู้ใดพบอยู่ที่อื่นไม่สมควร
 โปรดนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอขอบคุณ

ต่างๆย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้หรือเป็นเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำอย่างไรดี การกระทำอย่างไรชั่วได้
ดังเช่นพระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ในกาลาธรรมบทว่า

“ใจเป็นผู้นำทุกอย่าง ใจเป็นใหญ่ ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าคนเรามีใจชั่ว
จะพาจะพุดก็ชั่วไปด้วย เพราะพุดชั่ว ทำชั่วนั้น ทุกข์ย่อมครอบงอมของเขาเหมือนล้อ
หมุนตามล้อเท้าโค”^{๒๔}

การกระทำกรรมต่างๆ สามารถแสดงออกได้สามทาง กล่าวคือ กายกรรม เป็นการกระทำ
ทางกาย วาจากรรม เป็นการกระทำทางวาจา และ โนกรรม เป็นการกระทำที่เกิดทางใจ การกระทำทั้ง
สามทางดังกล่าวนี้ย่อมมีเจตนาเป็นเครื่องบ่งชี้การกระทำเสมอ โดยเฉพาะการกระทำที่ดีจึงได้แก่
เจตนาที่ประกอบด้วยกุศลมูล ซึ่งเป็นเจตนาในฝ่ายของการกระทำความคิดหรือเป็นต้นแบบของความ
ดีได้แก่ อโลภะ ความไม่โลภ อโทสะ ความที่จิตใจไม่ประทุษร้าย หรือความโกรธ และโมหะ คือ
ความไม่หลง สำหรับเจตนาที่เป็นตัวบ่งชี้ของการกระทำต่างๆในฝ่ายชั่ว ได้แก่ อกุศลมูล หรือ
สาเหตุของความชั่ว เช่น โลภะ ความอยากได้ โทสะ ความคิดประทุษร้ายหรือความโกรธ และ โมหะ
ความหลงจากคำสอนในพุทธจริยศาสตร์จึงเห็นได้ว่า การกระทำดี ย่อมหมายถึงการกระทำที่
ปราศจากความโลภ โกรธ หลง การกระทำชั่วคือ การกระทำที่ประกอบด้วยโลภ โกรธ หลง

ในพุทธจริยศาสตร์ยังได้พิจารณาถึงเรื่องค่าทางจริยธรรมเกี่ยวกับดี ชั่ว ถูก ผิด โดยการ
พิจารณาขั้นพื้นฐาน คือ เจตนาที่เป็นกุศล แล้วมุ่งอธิบายหลักศีลธรรมเป็น ๑ ระดับจากขั้นพื้นฐาน
ไปจนถึงขั้นสูง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจความหมายของค่าทางจริยธรรม (Moral Value) เช่น ดี
ชั่ว ถูก ผิด ดังนี้

๒.๔.๑ จริยศาสตร์ขั้นพื้นฐาน หมายถึงหลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบของจริยธรรม
ศีลธรรมได้แก่ เบญจศีล และเบญจธรรม หรือ ศีล ๕ และธรรม ๕^{๒๕} (เป็นหลักปฏิบัติควบคู่กันฝ่าย
หนึ่งเป็นการกระทำดี และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการหลีกเลี่ยง) เช่น

^{๒๔} พ.ธ. ๑๓/๑๑/๑๑.

^{๒๕} สิวลี ศิริโล, การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์การตัดสิน
ปัญหาจริยธรรม การแพทย์ในปัจจุบัน, (มหาสารคาม : ปริ๊นคาการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๘.

^{๒๖} ที.ที. ๕/๒๓๔/๑๘๗.

เบญจศีล	เบญจธรรม
๑) เว้นจากการทำลายชีวิต	๑) เมตตา – กรุณา
๒) เว้นจากการถือเอาของผู้อื่นมิได้ให้	๒) ตัมมาอาชีวะ
๓) เว้นจากการประพฤตินอกใจ	๓) กามสังวร
๔) เว้นจากการพูดเท็จ	๔) ตัจจะ
๕) เว้นจากการดื่ม เสพ ของมึนเมา	๕) สติสัมปชัญญะ

คือสุรามรัช

๒.๔.๒ จริยศาสตร์ขั้นกลาง หมายถึงหลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบจริยธรรมระดับกลาง ได้แก่ กุศลธรรมบท ๑๐ คือ ทางแห่งกรรมดี^{๓๖} กรรมดีที่จะนำไปสู่สุคติมี ๑๐ ประการ ดังนี้

๑) กายกรรม การกระทำกรรมทางกาย มี ๓ อย่าง ได้แก่

- เว้นจากการทำลายชีวิต
- เว้นจากการถือเอาสิ่งของผู้อื่นมิได้ให้
- เว้นจากการประพฤตินอกใจ

๒) วาจากรรม การกระทำกรรมทางวาจา มี ๔ อย่าง ได้แก่

- เว้นจากการพูดเท็จ
- เว้นจากการพูดสอดเสียด
- เว้นจากการพูดคำหยาบ
- เว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ

๓) มโนกรรม การกระทำกรรมทางใจ มี ๓ อย่าง ได้แก่

- ไม่โลภคอยจ้องอยากได้ของเข้า
- ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา
- มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรม

ในการปฏิบัติตามจริยศาสตร์ขั้นกลางจะต้องมีคุณธรรมสำคัญ คือ โยนิโสมนสิการ หมายถึง การรู้จักใคร่ครวญอย่างแยกแยะเป็นองค์ประกอบ นอกจากนี้ยังต้องพึงเว้นอกุศลกรรม อีก ๑๐ ประการ มิให้ไปสู่วางชั่ว ได้แก่

^{๓๖} อัง.ทสท. ๒๔/๒๒๑/๒๕๑.

๑) กายกรรม ๓ คือ

- การทำลายชีวิต
- ถีบเอาสิ่งของผู้อื่นมิได้ให้
- ประพฤติผิดในกาม

๒) วชิกรรม ๔ คือ

- พุคเท็จ
- พุคสอดเสียด
- พุคคำหยาบ
- พุคเพื่อเชื้อ

๓) มโนกรรม ๓ คือ

- ละโมบคอยจ้องอยากได้ของเข้า
- คิดร้ายเขา
- เห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

๒.๔.๓ อริยศาสตร์ขั้นสูง คือ หลักศีลธรรมอันเป็นแม่แบบจริยธรรมขั้นสูง ได้แก่ มรรค มีองค์ ๘ อันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาชีวิต โดยเฉพาะ คือ ทุกข์ มรรคมีองค์ ๘ หรืออาจเรียกว่า อริยมรรค หรือมีขณิมาปฏิบัติ^{๓๓} ความหมายของคำว่ามรรคมีองค์ ๘ อาจเปรียบได้กับถนนสายสำคัญที่สำคัญมีช่องทางที่รุดแล่น ๘ ทางไปทางเดียวกัน คือแล่นไปพร้อมๆ กันทั้ง ๘ ทาง และทางที่จะไปถึงการดับทุกข์จะต้องพร้อมกันเช่นนี้ส่วนคำว่า มีขณิมาปฏิบัติ แปลว่าทางสายกลางที่อยู่ระหว่างทางที่สุดโต่ง (Extreme) ๒ สาย ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค คือการใช้ชีวิตหมกมุ่นอยู่ความสุขสำราญ พุ่มเฟียช สนุกสนาน กับความสุขทางโลก เช่นการเที่ยวเตร่ ฟังเพลง เพลิดเพลินกับการละเล่นต่างๆ จนเกินควร ทางที่ สุดโต่งอีกสายหนึ่งเรียกว่า อิตถกิลมณานุโยค คือการบำเพ็ญตนหรือการควบคุมตนเองอย่างไม่ประณีต เช่นการดูหนังสื่อทั้งวันทั้งคืนจนสุขภาพทรุดโทรม พอถึงเวลาลาสอบก็เลยป่วยไม่สามารถเข้าสอบได้^{๓๔} พระพุทธองค์ทรงกล่าวว่าการดำเนินชีวิตตามทางสายใดสายหนึ่งใบสองสายนี้ไม่มีประโยชน์อะไร และเป็นการทำให้เกิดทุกข์ มีขณิมาปฏิบัติ^{๓๕}

^{๓๓}วิ.ม. ๔/๑๓/๒๑.

^{๓๔} สิวที ศิริโร, **อริยศาสตร์สำหรับพยานาถ**, (มหาสารคาม : ปรริศาการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๔.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ**, อ่างแก้ว,

หรือทางสายกลางจึงไม่ใช่ทางหนึ่งทางใดที่สุดโต่งนี้ เป็นทางที่พอดี ไม่ดึงเกินไปหรือหย่อนเกินไป เป็นทางที่ดำเนินไปด้วยมรรคมืองค์ ๘ มืองค์ประกอบดังต่อไปนี้^๖

๑. สัมมาทิฎฐิ (Right Views) หมายถึง ความเห็นชอบมีความเชื่อ ในสิ่งที่ถูกต้องและเป็นสิ่งที่จริง ไม่หลงเชื่อในสิ่งที่ผิด เช่น การเชื่อว่าคนและสัตว์ตายแล้วร่างกายสูญสลาย แต่วิญญาณยังคงมีอยู่และแสดงพลังอิทธิปาฏิหาริย์ สามารถติดต่อให้คุณให้โทษแก่คนที่มิชีวิตได้ ให้หวยบอกเลขาทัยสลาภกีนแบ่ง นำโชคดีๆ หรือ ช่วยรักษาโรคร้ายให้หายเจ็บป่วยได้ความเหตุด้วยปัญญาและเหตุผลว่า การทำความดีมีผลดี ทำชั่วมีผลชั่ว มารดาบิดามีพระคุณต่อบุตรธิดา อีกทั้งเป็นความเห็น ว่าชีวิตมนุษย์มีขันธ ๕ เป็นสิ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นต้น

๒. สัมมาสังกัปปะ (Right Thought) แปลว่าคำริชชอบ คือ การคิดที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นต้องเป็นไปไปในทางที่ถูกต้อง เช่นการคิดออกจากกาม สละความสุขทางโลกมุ่งความสงบ หลุดพ้นจากจิตแบบนักบวช การไม่คิดอิงฉาจริชยาใครๆ ไม่คิดอมาต พยาบาทเบียดเบียน ไม่คิดกลั่นแกล้งผู้อื่น คำริชชอบยังหมายถึง ความคิดที่จะละกิเลสอันได้แก่กวมโลก โกรธ หลง ให้หมดสิ้นไป

๓. สัมมาวาจา (Right Speech) แปลว่า เจรจาชอบ เว้นจากวจีหุจวิต พุคแต่วจีสุจวิต กล่าวคือ เป็นการพูดที่ถูกต้องที่ถูกต้อง พุคที่เป็นความจริง ไม่กล่าวคำเท็จ ไม่พูดขุขง สอดเสียด ไม่พูดในสิ่งเหลวไหล ไร้สาระ ประโยชน์ พึงกล่าวแต่วจีสุจวิตอันเป็นวาจาที่มีประโยชน์ดังต่อไปนี้คือ

- ๑) วาจาที่กล่าวถูกกาลเวลา
- ๒) วาจาที่ไพเราะอ่อนหวาน
- ๓) วาจาที่เป็นจริง
- ๔) วาจาที่เป็นประโยชน์
- ๕) วาจาที่ประกอบด้วยเมตตา

๔. สัมมากัมมันตะ (Right Action) หรือการงานชอบ ได้แก่การกระทำที่เว้นจากความประทุคติชั่วทางกม ๓ อย่าง คือ ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ประทุคคิคิดถูกเมียบหรือสามีมองผู้อื่น ไม่ลักขโมยทรัพย์สิ่งของ ไม่ดื่มสุรามรยสิ่งเสพติดให้โทษต่างๆ นอกจากนี้ถ้าพิจารณาให้กว้างออกไปในเรื่องการงานชอบนี้ หมายถึง การงานจิตที่ปราศจากกิเลสทั้งปวงด้วย

๕. สัมมาอาชีวะ (Right Livelihood) เลี้ยงชีวิตชอบ หรือการกระขอบอาชีพเลี้ยงชีวิต ในทางที่ถูกต้อง ไม่เบียดเบียนผู้ใด ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนใจ หรือเสียผลประโยชน์ ไม่หากินโดยทางคดโกง หลอกลวง ดันดัน คอรัปชั่น ประจบสอพลอ ริดไโด บังคับ ชูเชื้อ ประกอบอาชีพที่ถูกต้องทั้งทางกฎหมายและทางศีลธรรม เช่น ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมายนั้น ได้แก่การค้า

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕ - ๑๕๘.

ยาเสพติดให้โทษร้ายแรง เช่นเฮโรอีน กัญชา ยาบ้า สารละลาย ฯลฯ ไม่ค้าขายคน เช่น โสภณิหญิง โสภณิชาย ค้าขายยาพิษ ค้าขายอาวุธสงคราม เป็นต้น

๖. สัมมาวายมะ (Right Effort) เพียรชอบ หมายถึงเพียรพยายามในการกระทำด้วยตนเอง ในทางที่ถูกต้องเหมาะสม และเป็น ไปเพื่อแก้ปัญหาชีวิตที่เป็นทุกข์ต่างๆ ได้แก้ความพยายามในการ ระมัดระวังสิ่งที่ไม่เป็นคุณ ไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตจิตใจ หรือการพยายามละลดตัดขาดจากการ กระทำที่ไม่ดี อันเกิดขึ้นในร่างกายหรือจิตใจ เช่นอบายมุข การเพียรพยายามในการทำให้ เจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ ในกุศลธรรมที่เป็นความดีทั้งปวง และความเพียรพยายามในการที่จะรักษา สงวนความดีที่ได้กระทำไว้ให้อยู่คงทนถาวรเพื่อชีวิตจิตใจของตนเอง

๗. สัมมาสติ (Right Mindfulness) ระลึกรชอบ หรือการระลึกได้เป็นการระลึกหรือรู้ตัวว่า กำลังทำอะไรอยู่ในเวลาขณะนี้ เช่น รู้ว่าขณะนี้กำลังคิด พุค ทำสิ่งใดที่เกิดจากกายใจของตนเอง นอกจากนี้ ยังหมายถึงการมีสติในการระลึกถึง กาย เวทนา จิต ธรรม ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ด้วย

๘. สัมมาสมาธิ (Right Concentration) ตั้งจิตมั่น หมายถึงการรวบรวมความรู้สึกลับนึกคิดใน จิตใจ ให้กำเนิดนึกคิดหยุดนิ่งอยู่กับสิ่งใดหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถบังคับให้จิตใจนึกคิด เรื่องนั้นเรื่องเดียว โดยตลอดติดต่อกัน ได้นานๆ ปกติจิตของมนุษย์มีหน้าที่คิด มักไม่หยุดนิ่งมักคิด เรื่องหนึ่งๆ แล้วก็โยกไปเรื่องอื่นๆ ต่อไปเรื่อยๆ ไม่หยุดหย่อน จิตใจในสภาวะนี้จึงวิ่งวนสับสนไป ในเรื่องราวอารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ อยู่ตลอดเวลา และถ้าจะพิจารณาให้ลึกซึ้งออกไป สัมมาสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นชอบที่เกิดจากการเจริญสมาธิตามแนวของอาน ๔ กล่าวคือ เป็นการเพ่งอารมณ์จน จิตใจสงบประณีตจนเกิด

๑) ปฐมฌาน อันประกอบด้วย วิค วิจาร ปิติ สุข เอกัคคตา

๒) ทุติยฌาน อันประกอบด้วย ปิติ สุข เอกัคคตา

๓) ตติยฌาน อันประกอบด้วย สุข เอกัคคตา

๔) จตุตถฌาน อันประกอบด้วย อุเบกขา เอกัคคตา

พุทธจริยศาสตร์จะพูดถึงความดี คุณค่า ความถูกต้อง ความผิด ความดีอันสูงสุดความดี ตามอุดมคติจะต้องเป็นความดีสากลที่เรียกว่า Objective good เป็นหลักเกณฑ์ทางความประพฤติ ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ โดยมีอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด เป็นการสร้างความดีงามที่ ต้อง มีปฏิบัติเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ที่เป็นการสร้างเหตุเพื่อบรรลุผลสำเร็จจากการกระทำด้วย ตนเอง^{๓๓}

^{๓๓} วสัน อินทสระ, พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาง, ๒๕๔๑), หน้า ๓-๔.

พุทธจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มนุษย์ต้องทำด้วยตนเอง พุทธทาสภิกขุกล่าวว่าอุดมคติคือสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตควรจะดี ชีวิตธรรมดากับชีวิตในอุดมคตินั้นผิดกัน คนเราเกิดมาไว้เพื่อทำงานคนเดียว แต่ควรจะเกิดมาและมีชีวิตอยู่ เพื่อได้ถึงที่ดีที่สุดในชีวิตควรจะดี มีใช้เพื่อร่ำรวย ไม่ใช่เพื่อเกียรติยศ ชื่อเสียง หรืออยู่กินดี แต่ควรมีชีวิตอยู่เพื่อความดับทุกข์ เพื่อพระนิพพาน^{๑๑}

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ดำเนินชีวิตไปตามอริยมรรค แต่อริยมรรคเป็นอย่างไร ดำเนินไปแล้วจะเกิดผลอย่างไรนั้น เป็นหน้าที่ของพุทธจริยศาสตร์ ที่จะให้แนววิถีทางจริยศาสตร์หรือจริยธรรม โดยยึดเอาแนวทางสำเร็จดำเนินชีวิต ซึ่งเรียกว่า เอกายนมรรค คือทางสายเดียว หรือทางสายของอันประเสริฐเพียงทางเดียว ว่าเป็นทางที่จะช่วยให้ชีวิตบรรลุถึงความดีอันสูงสุดอันเป็นสุขที่ไพบูลย์ วิถีชีวิตดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นไปได้ มีใช้เรื่องเพื่อฝันที่บุคคลสามารถบรรลุถึงความดีได้ ในพุทธจริยศาสตร์ยอมรับความดีหรือคุณค่าสูงสุดที่มนุษย์จะพึงได้ซึ่งถึง อันเป็นความสงบสุขทั้งในด้านวัตถุและความสุขในทางจิตใจ

๒.๕ เกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์

หลักพุทธธรรมในระบบพุทธจริยศาสตร์มี ๒ อย่าง คือสังขธรรมและศีลธรรม สังขธรรมเป็นส่วนที่แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งเป็นไปตามเหตุตามปัจจัยที่เรียกว่าอิทัปปัจจยคาบ้าง ปฏิจตมุปบาทบ้าง ธรรมนิยามบ้าง สิ่งนี้เกิดขึ้น ตั้งอยู่และสูญสลายไปตามกฎไตรลักษณ์ ไม่ว่าจะมีส่วนค้นพบหรือไม่ก็ตามธรรมชาตินั้นก็อยู่อย่างนั้น คึงพระพุทธคำรัสว่า ตถาคตจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตาม ชาติ นั้น คือธรรมฐิติ(ความตั้งอยู่ตามธรรมคา) ธรรมนิยาม(ความเป็นไปตามธรรมคา) อิทัปปัจจยคา(ความที่สิ่งนี้เป็นปัจจัยของสิ่งนี้) ก็คงมีอยู่อย่างนั้น ตถาคตครั้นรู้ชาคนั้นแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เบิกเผย จำแนก ทำให้ง่าย และกล่าวว่า เธอทั้งหลายจงดูเถิด เพราะอริชชาเป็นปัจจัย สังขารจึงมี...ภิกษุทั้งหลาย ตถคา(ภาวะที่เป็นอย่างนั้น) อวิตถคา(ภาวะที่ไม่กลาดเคลื่อนไปได้) อนัญญตถคา(ภาวะที่ไม่เป็นอย่างอื่น) อิทัปปัจจยคานี้เรียกว่าปฏิจตมุปบาท^{๑๒}

หลักสังขธรรมนี้เองเป็นฐานรองรับหลักศีลธรรมในพระพุทธศาสนา และการที่พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนสังขธรรมโดยตรงแก่ผู้ฟัง(ในบางครั้ง) เพราะสังขธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นมีเนื้อหาละเอียดลึกซึ้งยากแก่การทำ ความเข้าใจของปุถุชน ดังนั้นเพื่อให้สังขธรรมนั้นมีคุณค่าต่อมนุษย์ พระองค์จึงสอนศีลธรรมหรือจริยธรรมปูพื้นฐานจิตใจ อบรมอินทรีย์ของเวไนยสัตว์ให้แก่กล้า ก่อน ต่อจากนั้นพระองค์จึงทรงแสดงสังขธรรมภายหลัง

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑-๕.

^{๑๒} ตี.นิ. ๑๖/๒๐/๒๕-๒๖.

ศีลธรรมเป็นส่วนที่กล่าวถึงการกระทำทางไตรพาวรที่มีค่าทางจริยะตามหลักพุทธจริยศาสตร์ว่าต้องดำเนินไปเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายอันเป็นสังขรณ์นั้น เพราะถ้าไม่มีเป้าหมายในการกระทำ การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ก็ไม้อาจจะบอกได้ว่าการกระทำดังกล่าวนี้ถูกหรือคิดได้เป็นแค่สักว่าทำแล้ว ถังล้าง หรือทำอยู่เท่านั้น หมายุดเหตุจงใจเบื้องต้นและเป้าหมายอันเป็นที่สุดมิได้ แต่เมื่อบุคคลเชื่อว่า สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิต เช่นเห็นว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุด เป็นต้น การกระทำต่าง ๆ ซึ่งกล่าวว่ามี ถูก และควร ย่อมนำไปสู่ความสุขอันเป็นเป้าหมายนั้น

เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยะที่จะตัดสินว่าสิ่งนี้ถูก คิด ควร ไม่ควร จึงต้องอาศัยเป้าหมายเป็นแนว เปรียบเหมือนไม้บรรทัดซึ่งมีปลายข้างหนึ่งเป็นเป้าหมายของการวัด และมาตราวัดบนไม้บรรทัดเป็นเครื่องวัดว่าการกระทำนั้นนำไปสู่เป้าหมาย หรือเข้าไปใกล้ภาวะสุดท้ายแห่งการกระทำ มากน้อยแค่ไหน แต่ปัญหาอยู่ที่ว่ามาตรการวัดและตัดสินคุณค่าทางจริยะเหล่านี้ในพุทธจริยศาสตร์ คืออะไร และมีอะไรบ้าง นี่คือนิยามที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

สิ่งที่เป็นมาตรการทางจริยธรรมที่จะตัดสินว่า การกระทำใดเป็นกุศลกรรมและเป็นอกุศลกรรม คือ สิ่งที่เป็นมาตรการทางจริยธรรมที่จะตัดสินความเป็นกุศลกรรม คืออกุศลมูล ๓ ได้แก่ ความไม่โลก ความไม่โกรธ ความไม่หลง และสิ่งที่เป็นมาตรการทางจริยธรรมที่จะตัดสินความเป็นอกุศลกรรม คืออกุศลมูล ๓ ได้แก่ความโลภ ความโกรธ ความหลง^{๕๐} นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า ศาสนาพุทธเป็นสัมปยุตนิยมในแง่ที่ว่า กุศลมูล๓ กับอกุศลมูล๓ เป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำ และเกณฑ์นี้เป็นสิ่งตายตัวแน่นอน^{๕๑} พระพุทธศาสนาถือว่าการกระทำทั้งที่ถูกและคิดนั้นจะต้องเป็นการกระทำที่เป็นไปอย่างเสรี แต่เป็นเสรีภาพที่สัมพันธ์กับกฎของเหตุและผล และที่สำคัญคือความตั้งใจหรือเจตนาอันแรงกล้าของบุคคลที่มีต่อการกระทำนั้น ๆ

โดยนัยนี้กล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนาเชื่อว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรีในการทำกรรมซึ่งเป็นเจตจำนงเสรีที่สัมพันธ์กับเหตุ กล่าวคือความเป็นเหตุเป็นผลกันทางศีลธรรม เพราะถ้าหากบุคคลไม่มีเจตจำนงเสรีในการทำกรรม กรรมนั้นย่อมไม่เป็นอันทำ และไม่อาจจะกล่าวได้ว่าถูกหรือคิด เพราะเป็นเพียงการกระทำทางกาย ทางวาจาและทางใจเท่านั้น ความดี ชั่ว ถูก หรือคิดตามเจตจำนงผู้กระทำย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น เมื่อบุคคลมีเจตจำนงเสรีในการกระทำ การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมประกอบด้วยความจงใจหรือเจตนาที่เป็นอารยทฤษฎี(คือธาตุแห่งการริเริ่ม) อย่างใดอย่างหนึ่งเสมอ การกระทำที่ประกอบด้วยความจงใจหรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งนี้เอง พระพุทธองค์ตรัสว่า

^{๕๐} อัง.ติก. ๒๐/๑๑๒/๒๕๖-๒๕๗.

^{๕๑} วิทย์ วิศทเวทย์, "บทวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เดรวาท", **พุทธศาสนศึกษา**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม - เมษายน ๒๕๓๘) : ๕๔.

เป็นกุศลกรรม หรืออกุศลกรรม เจตนาหรือความจงใจในการทำกรรมที่เป็นเจตจำนงเสรีนี้เป็นผู้กระทำให้การกระทำที่ถูกต้องจากการกระทำที่ผิด และเป็นมาตรการตัดสินการกระทำที่มีค่าทางจริยธรรม

เจตนาเป็นมาตรการตัดสินการกระทำตามหลักพุทธจริยศาสตร์ แต่เจตนาเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอสำหรับตัดสินการกระทำของมนุษย์ ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงมีเกณฑ์หลักและเกณฑ์รองเพื่อร่วมในการตัดสินอีก ดังที่พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินคุณค่าเชิงจริยธรรมในพระพุทธศาสนาไว้ ๒ ระดับคือ เกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลักสำหรับตัดสินความที่กรรมเป็นกุศลหรืออกุศล โดยใช้เจตนาและสภาวะแห่งกรรมนั้นที่ส่งผลต่อจิต และเกณฑ์รอง คือ ใจมโนธรรมของตนเอง การยอมรับของบัณฑิต และพิจารณาลักษณะและผลของการกระทำ ดังนี้

๓.๕.๑. เกณฑ์หลัก

เกณฑ์หลัก คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่า เป็นเจตนาเกิดจากกุศลมูล หรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่าเป็นสภาพที่อภิวินิจฉัยจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบายไร้โรคปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทรนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นอกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลงหรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

เกณฑ์หลักฝ่ายอกุศลพิจารณาการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูลซึ่งเกิดจาก โทสะ โมหะ เมื่อการกระทำเกิดจากกิเลสเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่งย่อมส่งผลต่อจิตทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมองเมื่อจิตขุ่นมัวเศร้าหมองก็ปิดกั้นแสงสว่างแห่งปัญญา กลายเป็นคนเห็นผิดไม่มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ ทำให้บุคคลทำกุศลกรรมอย่างอื่น ได้มากมาย ดังพระพุทธพจน์ว่าจิตที่เห็นผิดย่อมทำความชั่วได้มากมาย และว่า จิตที่บุคคลไม่คุ้มครองรักษาข่มนำไปสู่ความพินาศใหญ่หลวง จึงตัดสินได้ว่าเมื่อเริ่มต้นด้วยการกระทำที่เป็นอกุศลข่มนำไปสู่ความเสื่อมแน่นอน

ส่วนเกณฑ์หลักฝ่ายกุศลพิจารณาการกระทำที่เกิดจากกุศลมูลซึ่งเกิดจาก โทสะ อโหหะ เมื่อการกระทำเกิดจากกุศลมูลเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมส่งผลต่อจิต ทำให้จิตผ่องใส เมื่อจิตผ่องใสก็เปิดโอกาสแห่งการพัฒนาปัญญา กลายเป็นคนเห็นถูกต้อง มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ ทำให้บุคคลทำกุศลกรรมอย่างอื่น ได้มากมาย ดังพระพุทธพจน์ว่าจิตที่เห็นถูกต้องย่อมทำความดีได้มากมาย^{๔๖} และว่าจิตที่บุคคลคุ้มครองรักษาข่มนำไปสู่ความเจริญใหญ่หลวง จึงตัดสินได้ว่าเมื่อเริ่มต้นด้วยการกระทำที่เป็นกุศลข่มนำไปสู่ความเจริญแน่นอน

^{๔๖} พ.ธ. ๒๕/๔๒/๒๓.

๓.๕.๒. เกณฑ์รอง

เกณฑ์รอง คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้มโนธรรมหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่าการที่กระทำนั้นตนเองคิดเห็นตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และ พิจารณาความยอมรับของบัณฑิตชนว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันหรือไม่ บัณฑิตชื่นชมสรรเสริญ หรือตำหนิติเตียน รวมทั้งพิจารณาลักษณะ (วิธีการในการกระทำ) และผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนคนและผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่นหรือไม่^{๔๑}

เกณฑ์รองตัดสินโดยถือมโนธรรมสำนึกความรู้สึกละอายใจ เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณา ร่วมกับเกณฑ์หลัก เพื่อให้การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมเป็นไปด้วยความละเอียดถี่ถ้วน โดยพิจารณาว่าการกระทำที่เป็นอกุศลนั้นเกิดจากการขาดมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตคิดเห็น เป็นการเบียดเบียนคนและคนอื่น และเป็นไปเพื่อทุกข์ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตชุ่มมัวเศร้าหมอง และนำไปสู่การกระทำที่เป็นอกุศลได้อีกมากมาย

เกณฑ์รองฝ่ายกุศลนี้ พิจารณาว่าการกระทำที่เป็นกุศลนั้นเกิดจากการมีมโนธรรมสำนึก ทำไปแล้วบัณฑิตสรรเสริญ เป็นการเกื้อกูลคนและคนอื่น และเป็นไปเพื่อสุข เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมส่งผลให้จิตผ่องใส สงบเย็น และนำไปสู่การกระทำที่เป็นกุศลได้อีกมากมาย^{๔๒}

ความสอดคล้องของเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง คือการใช้ความเป็นกุศลมูลและอกุศลมูล และสภาวะที่ส่งผลต่อจิตใจ เช่นความปลอดภัย โปร่ง บริสุทธิ์ สงบ ความกระวนกระวาย ความเร่าร้อน เป็นเกณฑ์หลักในการตัดสิน ส่วนเกณฑ์อื่นๆ ที่กล่าวถึงได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวกับผลของการกระทำนั้น แม้ศาสนาพุทธจะไม่ถือว่าเป็นหลักในการตัดสินการกระทำ แต่ก็ต้องนำมาพิจารณาด้วย

โดยนัยนี้ เกณฑ์ในการตัดสินค่าทางจริยะของการกระทำนั้น ต้องอาศัยทั้งเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เกณฑ์หลักกล่าวคือการพิจารณาความเป็นกุศลและอกุศลโดยเจตนาและสภาวะที่การกระทำนั้นมีต่อสภาวะแห่งจิตนั้น เป็นเกณฑ์แรกที่จะใช้เป็นเกณฑ์ เนื่องจากในการกระทำของมนุษย์มีจิตเป็นผู้สั่งการและเป็นใหญ่ในการกระทำทั้งหมด และมีผลมากกว่าการกระทำที่เกิดทางกายและทางวาจา ทั้งในการกระทำดีและกระทำชั่ว^{๔๓} เมื่อบุคคลคิดและทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

^{๔๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, อ่างแล้ว, หน้า, ๑๑๕.

^{๔๒}วิทย์ วิศทเวทย์, “บทวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เถรวาท”, **พุทธศาสนศึกษา**, อ่างแล้ว, หน้า ๕๔.

^{๔๓}ม.ม. ๑๓/๕๑/๓๘-๓๕.

กระบวนการทำงานของจิตและเจตนาตามหลักจิตนิยมและกรรมนิยมย่อมดำเนินควบคู่กันไป โดยการอาศัยกันและกัน แต่แยกกัน โดยความเป็นกฎธรรมชาติที่ต่างกัน ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า “เรื่องจิตกับเจตจำนงของมนุษย์เป็นกฎธรรมชาติคนละด้าน แม้ว่ากฎทั้งสอง จะทำงานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อุปมาเหมือนนักปัดน้ำที่ขับเรือยนต์ จิตเป็นเหมือนเรือพร้อมทั้ง เครื่องจักรเรือยนต์ทั้งหมด เจตจำนงหรือกรรมเป็นเหมือนนักปัดน้ำที่จะชักนำเรือไปทำอะไรๆ ที่ ไหนๆ และอย่างไร”^{๕๖}

ส่วนเกณฑ์รองใช้เป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อน ไม่ว่าจะโดยมโนธรรมต่อสังคม การยอมรับของบัณฑิต วิธีการในการกระทำ และผลของการกระทำที่มี ต่อตนเองและสังคม ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซับซ้อนนั้น จะใช้เจตนาเพียงอย่างเดียว ตัดสินนั้นเป็นการไม่เพียงพอ และรู้ได้ยากในระดับสังคมดังที่กล่าวไว้แล้วในตอนที่เกี่ยวข้องกับการ แสวงหาเกณฑ์ตัดสิน หรือมาตรการทางจริยะของพุทธจริยศาสตร์ ดังนั้นเพื่อให้การตัดสินว่าการ กระทำอย่างไร ถูก ผิด ควร ไม่ควรอย่างไร จึงต้องอาศัยเกณฑ์รองเป็นมาตรการทางจริยะอีกประการ หนึ่งในการตัดสินร่วมด้วย

ความจำเป็นที่จะต้องใช้เกณฑ์ถึง ๒ อย่างเป็นเกณฑ์ในการตัดสินนี้ ในระดับเกณฑ์รอง อาจพิจารณาได้จากข้อเท็จจริงในสังคมในปัจจุบันประการหนึ่ง จะเห็นได้ว่า ถ้าพิจารณาการกระทำ บางอย่างทางกาย ทางวาจา เมื่อพิจารณาโดยการกระทำ (วิธีการ) และผลของการกระทำยอมรับวินิจฉัย ได้ไม่ยาก สิ่งที่แสดงออกทางกาย ทางวาจา รู้ได้โดยง่าย โดยวินิจฉัยด้วยตนเองคิดเทียบการกระทำ ตนเองหรือไม่ บัณฑิตยอมรับหรือคิดเทียบหรือไม่ เป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือสังคมหรือเบียดเบียน ตนและสังคมหรือไม่ อาศัยเกณฑ์ตัดสินเท่านั้นก็ทราบได้ว่า การกระทำเช่นนั้น ดี ชั่ว ถูก ผิด ควร หรือไม่ควรอย่างไร โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงเจตนาในการกระทำ แต่ไม่ได้หมายความว่า การ กระทำนั้นบุคคลปราศจากเจตนา เพราะเมื่อไม่ประกอบด้วยเจตนา การกระทำย่อมไม่เป็นอันทำ และไม่ใช่เป็นกรรม

^{๕๖}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๐๖.

กล่าวโดยสรุป ระบบพุทธจริยศาสตร์มีพื้นฐานมาจากหลักสังขธรรมและศีลธรรม สังขธรรมคือส่วนที่เป็นความจริงโดยธรรมชาติที่พระองค์แสดงไว้โดยหลักแห่งไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท เป็นต้น ซึ่งแสดงถึงความเป็นธรรมฐิติ ธรรมชาติ และธรรมนิยามแห่งสรรพสิ่งโดยความเป็นอยู่เองตามธรรมชาติ ส่วนศีลธรรมนั้นมีรากฐานอยู่บนสังขธรรม เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อประโยชน์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงพระนิพพาน โดยมีเกณฑ์หลักในการตัดสินใจกระทำคือความเป็นกุศลและอกุศล และเกณฑ์รองคือมโนธรรมความรู้ที่ฝึกคิดชอบชั่วดีคือสังคม

บทที่ ๓

การจัดมหรสพภายในวัด

การศึกษาการมหรสพภายในวัดนั้น เพื่อเป็นการเข้าไปพิจารณาปัญหาในทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องในทางจริยศาสตร์ โดยใช้วิธีการอธิบายด้วยกระบวนการทางญาณวิทยาโดยตรง เพื่อให้เห็นภาพความเป็นไปในกระบวนการรับรู้ทางมหรสพซึ่งเกี่ยวข้องกับอายตนะในทางพุทธปรัชญา เพื่อให้เห็นหลักเกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ ดังนั้นจำเป็นที่ต้องศึกษารายละเอียดของมหรสพในประเด็นต่างๆ ทั้งในด้านความหมายของมหรสพ ประเภทของมหรสพ ลักษณะของมหรสพ จุดมุ่งหมายของการจัดมหรสพ และการจัดมหรสพภายในวัด ดังผู้วิจัยจะได้อธิบายตามลำดับดังต่อไปนี้

๓.๑ ความหมายของมหรสพ

มหรสพ ในภาษาบาลี ใช้คำว่า “มหุตโต” เกิดจากคำว่า มห+ สว สมาสกัน โดยคำว่า มห แปลว่า งานฉลอง ส่วนคำว่า สว แปลว่า การเสพ การดู ซึ่งแปลตามศัพท์หมายถึง การเที่ยวดูงานรื่นเริง หรือ มหรสพ นั่นเอง*

พจนานุกรมราชบัณฑิต ๒๕๔๒ ให้ความหมายของคำว่ามหรสพว่าหมายถึง การละเล่นรื่นเริงมีไม้มโหรีละครเป็นต้น*

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายของมหรสพว่าหมายถึง การละเล่นรื่นเริง*

* พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระชินฑูรินฤนาถ, **พจนานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์บางกุงกูรราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๖๑๐.

* **ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘๓๗.

* **พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๒๑๖.

ท่านพุทธทาส ภิกขุ ให้ความหมายของคำว่ามหรสพว่าเป็นภาษาบาลี มีความหมายว่าเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจให้สดชื่นคำว่ามหรสพจึงมีความหมายกว้างจนจะใช้แก่กรรมะก็ได้ ทางจิตใจก็ได้ คำว่า Entertainment “คือ การให้แขกสบายใจจัดเป็นมหรสพ ไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องหนึ่งหรือละคร เรื่องอะไรโดยตรง Entertainment ชนิดไหนก็ตาม ควรจะเรียกว่า มหรสพ ทั้งนั้น”

เจนภพ จบกระบวนวรรณ ได้ให้ความหมายของคำว่า มหรสพ ในหนังสือมหรสพพื้นบ้าน ว่า มหรสพ หมายถึงการแสดงนั่นเอง โดยการการแสดงนั้นต้องมีการจ้างหา ต้องมีโรง หรือสัดส่วนที่กันไว้ให้เห็นว่าแยกต่างหากจากคนดู และอาจจะต้องเก็บเงินค่าเข้าดูด้วยก็ได้^๕

จิราภรณ์ เจริญเวช ได้ให้ความหมายไว้ในหนังสือภูมิแผ่นดินไทยว่า มหรสพ หมายถึง การแสดง หรือการละเล่นที่ก่อให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจ รวมไปถึงการแสดงอื่นๆ ที่เป็นศิลปะประจำถิ่น อันมีลักษณะรูปแบบคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันตามลักษณะนิสัยของผู้คน ภูมิประเทศ และวิถีการดำรงชีวิต ตลอดจนการรับแบบแผนจากท้องถิ่นอื่นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ผสมกลมกลืนกับรูปแบบดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้นๆ มหรสพนั้นเกิดจากการยกระดับความสำคัญจากการละเล่นท้องถิ่นขึ้นมาเพื่อจัดขึ้นในการโคจรหนึ่ง ในวาระโอกาสใดโอกาสหนึ่งซึ่งนั้นเรียกว่ามหรสพ^๖

จากคำจำกัดความหมายข้างต้นซึ่งพอสรุปได้ว่า **มหรสพ** หมายถึงการแสดงสิ่งใดก็ตาม ที่ให้ความรื่นเริงบันเทิงใจ สร้างความสนุกสนานให้เกิดขึ้น การแสดงนั้นเรียกว่า มหรสพ ซึ่งมหรสพนั้นเกิดจากการยกระดับความสำคัญของการละเล่นท้องถิ่นต่างๆ นั้น นำมาจัดขึ้นเพื่อในการโคจรหนึ่ง หรือในวาระโอกาสใดโอกาสหนึ่ง โดยในการแสดงมหรสพอาจแตกต่างกันไปบ้างตามแต่ละบริบทของแต่ละท้องถิ่น ลักษณะภูมิประเทศ วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม รวมทั้งอุปนิสัยของผู้คนในบริบทท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีเป้าหมายเดียวกันคือ สร้างความรื่นเริงบันเทิงใจนั่นเอง

^๕พุทธทาส ภิกขุ, **เรื่องทางเขวและทางตรงของเขวขวน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๐), หน้า ๔๗๖.

^๖เจนภพ จบกระบวนวรรณ, **มหรสพพื้นบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิริสาส์น, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕.

^๗จิราภรณ์ เจริญเวช และคณะ, **มหรสพไทย (หนังสือในชุด ภูมิแผ่นดินไทย) เล่ม ๘**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จีเอ็ม แม็ก มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

๓.๒ ประเภทของมหรสพ

ในการแบ่งประเภทของมหรสพนั้นอาจแบ่ง ได้หลายประเภทตามแต่หลักวัตถุประสงค์ของผู้ต้องการศึกษา โดยอาจใช้หลักเกณฑ์แบ่งประเภทตามลักษณะของการสื่อแสดง หรืออาจแบ่งประเภทตามภูมิภาคท้องที่แต่ละแห่ง บางครั้งอาจแบ่งประเภทตามชนชั้นและค่านิยมของคนในกลุ่มสังคมนั้นๆ ก็ได้ตามแต่บุคคลที่จะพึงศึกษาว่าจะแบ่งประเภทตามเกณฑ์ใด^๑ ในทางพุทธปรัชญานั้นมีทัศนะเกี่ยวกับมหรสพ โดยได้จัดแบ่งประเภทของมหรสพ ออกได้ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ มหรสพแองโลกิยะ

โลกิยะ หรือ โลภิย์ นั้นแปลว่า เนื่องในโลก, เรื่องของชาวโลก, ที่ยังเกี่ยวข้องกับอยู่ในขั้นของกิเลส^๒ คือยังมีความอยากเป็นนั่นเป็นนี่ ต้องการมีความสุข ความสะดวกต่างๆ ซึ่งเป็นขั้นของปุถุชนบุคคลทั่วไปที่ยังยึดติดอยู่ในขั้นของความอยากนี้อยู่ อันเนื่องด้วยความสุขที่เกิดการเสพเสวยอารมณ์ ที่อยู่กับวัตถุ หรืออามิสสุข เมื่อบุคคลเข้าไปเสพเสวยสถานที่เป็นสุขเวทนา หากไม่มีปัญญา กำหนดทิศทาง ก็จะกลายเป็นหลงเพลินเพลินในการใช้ตา ดู ฟัง เป็นต้น ทำให้ตกอยู่ในภาวะขาดสติหลงเพลินเพลินอยู่ด้วยความประมาท เมื่อประมาทก็ไม่พัฒนาคนให้เข้าใจสภาวะความเป็นจริงของสภาวะทั้งหลาย เมื่อในยามที่ขาดสติสนองก็จะกลายเป็นทุกขเวทนา ทำให้เกิดการเสพเสวยเวทนาเวียนวนอยู่แต่การแสวงหาสิ่งเร้าหรือมหรสพ เพื่อสนองความต้องการอายคนอยู่ตลอดเวลา

มหรสพแองโลกิยะตามพุทธปรัชญา คือมหรสพที่อยู่ในแดนเสพเสวยทางกามคุณ ๕ (Sensual pleasures; sensual object) ซึ่งในกามคุณ ๕ นั้น มีทั้งคุณและโทษเนื่องจากถูกพันธุนาการไว้ด้วยอำนาจของความต้องการ หรือค้นหา เพราะฉะนั้นผู้เสพความสุระระดับนี้จะต้องมีประสาทสัมผัสสำหรับรับรู้ที่สมบูรณ์ ไม่ผิดปกติทางกายภาพ มีสติสัมปชัญญะควบคุมให้ดีขึ้นโดยการสำรวมอินทรีย^๓ คือ มีสติระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย มิให้ยึดติดกับอารมณ์ที่เข้ามากระทบจึงจะได้ชื่อว่าเป็นบ่อเกิดของความสุข แต่หากเสพ โดยไม่มีสติสัมปชัญญะก็จะกลายเป็นบ่อเกิดของความทุกข์ได้เช่นกันกับความสุขในกามคุณ ๕ นี้จึงมีความไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับภาวะความต้องการของผู้เสพเอง

^๑เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

^๒พระธรรมปิฎก, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, อ่างแก้ว, หน้า ๒๖๑.

^๓พระธรรมปิฎก, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร :

ฉะนั้นมหรสพแห่งโลกิยะที่เกี่ยวพันการดำเนินชีวิตที่ดำรงต้องมีความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) คือ ความเห็นความเชื่อ ความเข้าใจเกี่ยวกับโลก และชีวิตที่ถูกต้องตามหลักแห่งความดี เป็นไปตามครรองธรรมหรือสอดคล้องกับศีลธรรม โดยทั่วไปสัมมาทิฏฐิประเภทนี้เกิดจากปัจจัยภายนอก หรือที่เรียกว่า ปรโต โฆสะหรือองค์ประกอบทางสังคม ด้วยอาศัยศรัทธาเป็นเครื่อง เชื่อมโยงชักนำ เฉพาะอย่างยิ่งเกิดจากการหล่อหลอมกล่อมเกลางานสังคม^{๖๖} เช่นการอบรมสั่งสอน ทางศีลธรรม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม และมหรสพที่สื่อความหมายทางจริยธรรม เช่นลำเรื่องต่อ กลอน คำขอที่เป็นศิลปะมหรสพพื้นบ้านที่สื่อชาดก หรือนิทานในพระพุทธศาสนา แทรกคำสอน หลักธรรม นำเสนอสิ่งที่ดำรงแก่ชีวิต ไม่ก่อโทษเกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น

อีกอย่างมหรสพในระดับโลกิยะ จะต้องรักษาคุณค่าที่ดำรงถูกต้องไว้ มีเป้าหมายที่จะหล่อ หลอมขัดเกลาสังคม คือถ่ายทอดโดยปรโต โฆสะในลักษณะที่มนุษย์ปรุงแต่ง สร้างสรรค์ หรือ บัญญัติกันนั้นเป็นสิ่งที่แทรกเข้ามาหรือต่างจากกฎธรรมชาติของธรรมชาติอีกหนึ่ง ดังนั้นจึงมี ลักษณะความเป็นโลกิยะ คือรายละเอียดปลีกย่อยคิดแยกแตกต่างกันออกไปตามกาลเทศะ เปลี่ยนแปลงได้ตามอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและความเป็นไปเองของสังคม มหรสพเหล่านี้พัฒนาปรุง แต่งตามความต้องการของสังคม ที่ต้องนำเสนอเพื่อสนองวัตถุประสงค์ทางอุดมคติ อย่างใดอย่าง หนึ่ง ในสังคม ทิศนะในทางพุทธปรัชญานั้นมองมหรสพในฐานะศิลปศาสตร์ที่เรียกว่า ลิปะยี^{๖๗} เป็น เครื่องสนองวัตถุประสงค์^{๖๘} อันเป็นเบื้องต้นที่จะทำให้เกิดกิเลสสามเป็นอุปสรรคเครื่องขัดขวางต่อการ พัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญา แต่หากเมื่อใด บุคคลนั้นสามารถสำรวมอินทรีย์ (อินทรีย์สังวร) มีปัญญาพิจารณาให้เห็นคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม^{๖๙} มหรสพนั้นก็กลายเป็นจุดเริ่มในการพัฒนา มนุษย์ในด้านการใช้สติปัญญาได้หากมหรสพนั้นถูกสร้างสรรค์ในการนำเสนอ ที่คืออันเป็นเรื่องราว ศีลธรรมจริยธรรม มหรสพนั้นแม้จะเป็นมหรสพแห่งโลกิยะแต่ก็เป็นมหรสพที่สร้างสิ่งเร้าหรือ อารมณ์ที่เป็นกุศลธรรม เป็นปรโต โฆสะที่ดี เป็นกัลยาณมิตรแก่บุคคลในสังคมทันที

^{๖๖}พุทธทาสภิกขุ, **เรื่องพุทธวิหารที่มหาวิทยาลัย**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๐๔), หน้า ๑๔๕.

^{๖๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๕-๑๕๐.

^{๖๘}พระธรรมปิฎก, **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, อ้างแล้ว, หน้า ๒๖๔.

^{๖๙}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๒๖๐.

๓.๒.๒ มหรรณพแก้อุคตระ

โลกุตระ แปลว่าพ้นจากโลก, เหนือโลก, พ้นวิสัยของโลก อันได้แก่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริง รู้เข้าใจตามสภาพของธรรมชาติ พุคฺงายะวูรู้เข้าใจธรรมชาติตนเอง^{๕๔} ภาวะแห่งโลกุตระนั้นเกิดจากการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักอริยมรรคที่มีในอริยสัจ ๔ ซึ่งเป็นหนทางที่นำมาซึ่งความพ้นทุกข์ พ้นจากกิเลสเครื่องพัวพันนาการทั้งปวง มีความสงบ ความว่าง ไม่พัวพวย ไม่ปรุงแต่ง เป็นต้น

โลกุตระนั้นถือเป็นอุดมคติทางพุทธศาสนาแถวทว่าเป็นที่ปรารถนาเข้าถึงของพระอรหันต์ ในฐานะปุถุชนธรรมดาเป็นภาวะที่เข้าถึงได้ยาก แต่เชื่อว่าทุกคนจะไม่สามารถดำเนินถึงได้ ภาวะแห่งโลกุตระนั้นพระพุทธเจ้ากล่าวไว้ว่าทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเข้าถึงภาวะแห่งโลกุตระนี้ ถ้าประพฤติปฏิบัติตามแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยปฏิบัติตามหลักอริยมรรค ๘ ถึงแม้การปฏิบัติไม่ได้ถึงความปรารถนาหรือถึงความหวังก็ตาม ก็สามารถเข้าถึงได้เอง ดังพุทธพจน์ที่ตรัสยืนยันไว้ในภูมิขุสูตรว่า

ภูมิขะ ส่วนสมณะหรือพราหมณ์พวกใด พวกหนึ่งเป็นสัมมาทิฏฐิ เป็นสัมมาสังกัปปะ เป็นสัมมาวาจา เป็นสัมมาภีระ เป็นสัมมาจิตตัมมังคะ เป็นสัมมาอาชีวะ เป็นสัมมาวายามะ เป็นสัมมาสติ เป็นสัมมาสมาธิ ถ้าแม้สมณะ หรือพราหมณ์เหล่านั้นตั้งความหวังแล้ว จึงประพฤติพรหมจรรย์พวกเขาที่สามารถบรรลุผลได้ถ้าแม้ไม่ตั้งความหวัง แล้วประพฤติพรหมจรรย์พวกเขาที่สามารถบรรลุผลได้ถ้าแม้ทั้งตั้งความหวัง และไม่ตั้งความหวังแล้ว ประพฤติ พรหมจรรย์ พวกเขาที่สามารถบรรลุผลได้ ถ้าแม้ ตั้งความหวังก็มีใช่ ไม่ตั้งความหวังก็มีใช่แล้วประพฤติพรหมจรรย์ พวกเขาที่สามารถบรรลุผลได้^{๕๕} ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะอุบายอันแนบคาย พวกเขาจึงสามารถบรรลุผลได้

^{๕๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ**, อังแล้ว, หน้า

^{๕๕}ม.ฎ. ๑๔/๒๒๖/๒๖๔.

จากข้อความนี้ เห็นได้ว่าการศึกษาปฏิบัติตามอริยมรรค ๘ ให้ถึงภาวะแห่งโลกุตระนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นเพียงภิกษุนักบวชในพุทธศาสนาเท่านั้น แต่หากผู้ใดก็ตามที่ปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา แม้ไม่ปรารถนาที่จะบังเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติเองโดยไม่ต้องสงสัย มหรรสพก็เช่นกันสามารถที่จะเป็นมรรสพแห่งโลกุตระได้เมื่อมรรสพนั้นเป็นมรรสพที่เป็นสัมมาทิฏฐิที่ทำให้เกิดความเข้าใจในกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ (สังขธรรม) เป็นเครื่องมือในการศึกษาบุคคลให้เรียนรู้เข้าใจในสภาวะธรรม ให้รู้จักมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เป็นมรรสพที่ก่อให้เกิดปัญญามองเห็นหนทางแห่งการปฏิบัติเพื่อเข้าใจถึงสังขธรรม ดังเช่นการจัดโรงแรมมรรสพทางวิญญาณ ของท่านพุทธทาส ที่จัดขึ้นเพื่อให้เกิดความรื่นเริงบันเทิงใจในธรรม เห็นสภาวะทุกอย่างตามความจริง จุดให้คิดพิจารณาให้เกิดปัญญา เป็นต้น

ที่สำคัญมรรสพในแง่โลกุตระปัญญาจะเป็นตัวพิจารณาให้เกิดมโนคติหรือยังคิดที่จะพิจารณาถึงความหมายแห่งการกระทำของตน ด้วยการสร้างความเข้าใจให้รู้เท่าทันความหมายของการรับรู้สภาวะ และสิ่งที่เกี่ยวข้องอันหมายถึง มหรรสพ นั้นว่าควรจะมืบทบาท และความสำคัญในชีวิตของตนแต่ไหนเพียงไร อีกส่วนหนึ่งให้มีการฝึกอบรมด้วยวิธีประพศุคปฏิบัติเกี่ยวกับการควบคุม การสำรวจระวัง และใช้การเสพเสวยมรรสพแห่งโลกิยะไปในทางที่จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงกับคนและสังคม เพื่อให้เกิดมรรสพแห่งโลกุตระซึ่งมีความเป็นกุศล เป็นความสุขที่สูงขึ้นจากระดับของการเสพเสวย ในระดับเวทนา เหมือนเช่นดัง การเล่นฉมาทกีฬา ของบุคคลผู้สำเร็จงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่สูงขึ้นจากการเสพเสวยแค่ระดับเวทนา โดยพิจารณาภาวะตามความเป็นจริงจะสามารถพัฒนาไปอีกจนบรรลุธรรม เป็นพระอรหันต์ การพิจารณาธรรมเช่นนี้จะทำให้มรรสพนั้นกลายเป็นมรรสพในแง่โลกุตระ ที่จะทำให้เกิดความร่าเริงยินดีในธรรม เหมือนเช่นที่พระพุทธเจ้าทรงเสวยวิมุตติสุข^{๖๖} ที่พัฒนาจากการเสพเสวยความสุขในชั้นเวทนา ไปสู่ความสุขในการพิจารณาสภาวะธรรม ที่ชื่อว่าโลกุตระธรรม นั่นเอง

อีกประการหนึ่งมรรสพในแง่โลกุตระจะต้องสร้างให้บุคคลเกิดความเป็นอิสระคือ ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ เพราะอารมณ์เหล่านั้นถูกใช้เป็นวัตถุสำหรับศึกษาพิจารณาแบบสภาวะวิสัย (Objective) และไม่ถูกแปลความหมายตามอำนาจอาสาหรืออำนาจของเวทนาที่เป็นสภาวะวิสัย (Subjective)^{๖๗} มหรรสพเชิงโลกิยะ หรืออารมณ์ ก็ไม่มีอิทธิพลตามสภาวะวิสัยแก่บุคคลนั้น และพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลจะหลุดพ้นจากการถูกบังคับด้วยกิเลสตาม และวิตุลตาม (มรรสพแห่ง

^{๖๖}พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว, หน้า ๒๘๐.

^{๖๗}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๕๓.

โลกยะ) ที่เป็นแรงขับแรงจูงใจไร้สำนึกต่างๆ (Unconscious drives หรือ Unconscious motivations) บุคคลจะเป็นอยู่อย่างที่เราเรียกว่าไม่อิงอาศัย (คือไม่ต้องขึ้นต่อมหรสพที่เป็นอารมณ์ทางวัตถุ) เป็นจุดพัฒนาไปสู่การเพลิดเพลินในทางธรรม หรือก้าวไปสู่มหรสพแห่งโลกุตระ คือใช้สภาวะธรรม เช่น ปิติ ปราโมทย์, สุข, เอกัคคตา, เป็นแรงผลักดัน หรือเป็นอารมณ์ในการที่จะสร้างธรรมอันต่อเนื่องต่อไป

๓.๓ ลักษณะการจัดมหรสพ

ลักษณะของการจัดมหรสพ หมายถึงเครื่องแสดงแห่งลักษณะการมหรสพให้เห็นว่าต่างจากสิ่งอื่น อันเป็นสิ่งที่บ่งชี้ในความเป็นสิ่งเฉพาะอย่างของแต่ละลักษณะในการจัดมหรสพในทางพุทธปรัชญาซึ่งปรากฏเห็นได้ในปัจจุบัน โดยทั่วไปตามสถานที่ต่างๆ ทั้งที่จัดภายในวัด และสถานที่อื่นๆ ในสังคมไทย โดยสามารถที่จำแนกแบ่งตามลักษณะของการจัดได้ดังต่อไปนี้

๓.๓.๑ มหรสพเชิงนันทนาการ

มหรสพเชิงนันทนาการ หมายถึงมหรสพที่จัดขึ้นเพื่อสร้างความสนุกสนานความรื่นเริงบันเทิงใจ ปลดปล่อยความตึงเครียด ผ่อนคลายจากการงาน เป็นไปเพื่อการร่วมเฉลิมฉลองร่วมกันในโอกาสต่างๆ เพื่อสร้างความสามัคคี และตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลในสังคม โดยเป็นการจัดมหรสพที่มุ่งเน้นสนองตอบต่อความเพลิดเพลินทางอายตนะเป็นหลัก มหรสพเชิงนันทนาการจึงมีลักษณะที่เป็นสื่อแสดงเพื่อการกระตุ้นเร้าสนองตอบต่อการเสวยสุขทางกามคุณ ที่สร้างความพึงพอใจ เพลิดเพลิน ให้เกิดสุขแก่อายตนะให้เกิดขึ้น มหรสพที่จัดจึงเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองทางนันทนาการ

คำว่า “นันทนาการ” ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า กิจกรรมที่ทำตามสมัครใจในยามว่าง เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินและผ่อนคลายความตึงเครียด, การสรวลเยาะเย้ย^{๑๑} เดิมมาจากคำว่า “สันทนาการ” (Recreation) ซึ่งหมายถึง การพูด การสนทนา ซึ่งกันและกัน ถือเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน แต่ในความหมายเบื้องต้นนั้นยังจำกัดความหมายที่ยังไม่ตรงกับคำว่า “Recreation” มากนัก ซึ่งต่อมาศาสตราจารย์พระยาอนุมากรราชชน หรือนามปากกา “เสถียรโกเศศ” ได้บัญญัติคำศัพท์ภาษาไทยขึ้นมาใหม่เป็น “นันทนาการ” ซึ่งมาจากคำว่า “นันทน” สนธิกับคำว่า “อาการ” หมายถึงลักษณะอาการแห่งความสนุกสนาน ร่าเริง ส่วนคำว่า “Recreation” นั้นเป็นคำที่มาจากภาษาละตินว่า “Recreatio” มีความหมายว่า การสร้างใหม่ หรือการทำให้เกิดขึ้น

^{๑๑}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๕๒, อ้างแล้ว, หน้า ๕๗๑.

ใหม่ หรือการทำให้สดชื่นขึ้นใหม่” ในการให้ความหมายคำว่า “นันทนาการ” หรือ “Recreation” ตามแนวความคิดของนักนันทนาการต่างๆ มีแนวคิดเกี่ยวกับนันทนาการที่แตกต่างกันไป เช่น

บัทเลอร์ (George D. Butler) ได้ให้ความหมายของคำว่านันทนาการไว้ว่า นันทนาการคือ ประสบการณ์หรือกิจกรรมใดๆ ซึ่งบุคคลเข้าร่วม โครงการเลือกสรรแล้วว่าจะทำความสุขสนาน และพึงพอใจมาสู่ตัวบุคคล โดย (Butler. ๑๙๖๗ : ๑๐ - ๑๑)

นุเมเยอร์ (Numeyer) ได้กล่าวว่านันทนาการคือ กิจกรรมใดๆ ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลหา ความสนุกในระหว่างเวลาว่างโดยเสรีและได้รับความสุขใจจากกระทำนั้นๆ

แนช (Jay B. Nash) คืออธิบายคำว่านันทนาการ หมายถึงการใช้เวลาว่างเพื่อประโยชน์ คุณค่าในทางที่ดีมาจากการเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ ซึ่งสำหรับเด็กจะเรียกกิจกรรมนั้นว่า “การเล่น” ส่วนคนรุ่นหนุ่มสาวและผู้ใหญ่แล้วจะเรียกว่า นันทนาการ

เพราะฉะนั้นนันทนาการเป็นพฤติกรรมของคนในช่วงเวลาว่าง ลักษณะรูปแบบของ กิจกรรมและการจัดมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของเอ็กต์บุคคลและสังคม สนองต่อความต้องการ พักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเสริมสร้างให้บุคคลหรือชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้วยกัน เกิดการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา และจิตวิญญาณ

ในประเทศไทยนั้นมีการจัดมหกรรมหรสนันทนาการอยู่ทั่วไป และมีลักษณะการสื่อแสดงที่ ปรากฏเป็นอัตลักษณ์ ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ตามแต่ละท้องถิ่น ใช้จัดเป็นกิจกรรมในยามที่ว่าง จากการทำงาน หรือในโอกาสเทศกาลวันพิเศษต่างๆ ตามประเพณีวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นไป ซึ่งสามารถแบ่งลักษณะการแสดงที่เป็นมหกรรมหรสนันทนาการออกได้ ๔ ประเภท คือ^{๑๑}

๑) ฟ้อนรำ, การเต้นรำ(Dances) เป็นกิจกรรมการแสดงออกผ่านการเคลื่อนไหว ซึ่งทำทาง ต่างๆ ถูกใช้เป็นสัญลักษณ์ของกิจกรรมในชีวิต โดยมนุษย์และวัฒนธรรม การฟ้อนรำ, การเต้นรำเป็น การแสดงออกถึงอารมณ์และเหตุการณ์ต่างๆ ความสุข, ความรัก, การบูชา มหรสพหรสนันทนาการ ประเภทการฟ้อนรำ, การเต้นรำนี้จะให้คุณค่าแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ได้รับความสนุกสนาน ผ่อนคลายความเครียดพัฒนาทางด้านร่างกาย สุขภาพจิต พัฒนาคความมั่นใจในตนเอง มีโอกาสในการเข้า สังคมและรู้จักกับเพศตรงข้าม ในบางครั้งผู้เข้าร่วมสามารถเรียนรู้และชื่นชมในศิลปวัฒนธรรมอัน เป็นเอกลักษณ์ที่แสดงออกถึงความประณีตสวยงามอ่อนช้อย มีการปลูกฝังกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

^{๑๑} สมบัติ กาญจนกิจ, **นันทนาการ ชุมชนและโรงเรียน**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๑๒} สมบัติ กาญจนกิจ, **นันทนาการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๖-๒๘.

ดั้งเดิม และการประยุกต์จากอิทธิพลของชาติเพื่อนบ้าน บ่งแสดงถึงลักษณะความเป็นอยู่ การแต่งกาย
สุนทรียศาสตร์ และศิลปะประจำถิ่น ตัวอย่างเช่น ฟ็อนเล็บ เซ็ง รำรองเง็ง รำกลองยาว เป็นต้น

๒) การละคร (Drama) เป็นกิจกรรมการแสดงออกที่เป็นด้นถ่ายทอดชีวิต เป็นการระบยา
อารมณ์ สร้างความรู้สึกรู้สึกการแสดงออกของแห่งคน การละครเกิดได้หลายวิธีเช่น เกิดจากการแสดง
พิธีการศาสนา การฝัน หรือจินตนาการเป็นสิ่งที่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านอารมณ์สุข สนุกสนาน
โดยรูปแบบของการละครนั้นแบ่งออกได้ดังนี้

๒.๑) การละครในลักษณะการเลียนแบบ เป็นละครที่ส่งเสริมจินตนาการการเลียนแบบ
พฤติกรรมของคน สัตว์ หรือธรรมชาติ เช่นการแสดงเป็นต้นไม้ การแสดงเป็นสัตว์ต่างๆ ใช้
จินตนาการในการที่สื่อจะแสดงออกมาตามสิ่งที่ตนเป็น

๒.๒) การละครแบบสร้างสรรค์ เป็นละครที่ส่งเสริมการแสดงออกเพื่อให้เกิดจินตนา
การ ภาพพจน์ แนวคิดเพื่อปลูกอารมณ์ในแบบต่างๆ เป็นการแสดงออกที่เน้นสื่ออารมณ์ในการ
แสดงเพื่อบอกเล่าสิ่งต่างๆ

๒.๓) การละคร ที่เป็นพิธี เป็นการแสดงละครที่ถูกกำหนดบทบาท ลีลาท่าทาง เพื่อให้
ผู้ชมเกิดความพอใจในการใช้ความสามารถของผู้แสดง การท่องบท เลียนแบบ และวินัยของผู้แสดง
มหรสพเชิงนันทนาการละครนั้นช่วยในการส่งเสริมการแสดงออกแห่งตนเอง และเป็นลักษณะ
วัฒนธรรม ที่เป็นเอกลักษณ์ของชนชาติ ส่งเสริมการเลียนแบบพฤติกรรมมนุษย์ในการดำรง วิถี
ชีวิต ทั้งยังส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการ ให้แก่บุคคลผู้เข้าร่วมในมหรสพเชิง
นันทนาการละครเป็นอย่างดี

๓) การดนตรี (Music) ดนตรีนั้นถือได้ว่าเป็นภาษากลางที่ใช้สื่อสารถ่ายทอดความรู้สึกรู้สึกของ
มวลมนุษยชาติ เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ทั้งบุคคล ชุมชน ส่วนผู้แยกกับดนตรี ทั้งในด้าน
การเรียนรู้การสื่อสาร การแสดงออกแห่งตน การแสดงดนตรีจึงเป็นการระบยาถ่ายทอดอารมณ์เพื่อ
เป็นการผ่อนคลายความเครียด ดนตรีจึงเป็นมหรสพเชิงนันทนาการที่มีคู่กับสังคมไทยมาแต่ครั้ง
อดีต มีบทบาทต่อบุคคล ชุมชน สังคม แม้ในระดับประเทศ ประเภทกิจกรรมดนตรีแบ่งลักษณะ
ออกได้ ดังนี้

๓.๑) การร้องเพลง เช่นเพลงไทย เพลงไทยพื้นบ้าน

๓.๒) การเล่นดนตรี เช่นวง โปงลาง วงเครื่องสาย วงมโหรีปี่พาทย์

๓.๓) การฟังดนตรี

๓.๔) การดนตรีเพลงประกอบกิจกรรมเข้าจังหวะ เช่น การรำวง

๓.๕) การสร้างสรรค์ทางดนตรี เช่นการแต่งเพลงเนื้อร้องทำนองและการประดิษฐ์

อุปกรณ์ดนตรี

๓.๖) การดนตรีแบบผสม

ประโยชน์มหาศาลเชิงนันทนาการการดนตรี รวมถึงการร้องเพลงนั้นช่วยในกระตุ่นระบบประสาทสัมผัสของบุคคลและชุมชน ดนตรีช่วยสร้างอารมณ์สุข สนุกสนาน สุขสงบ เสริมสร้างการแสดงออกทางอารมณ์ ลดความตึงเครียดของบุคคลและสังคม ช่วยสร้างมิตรภาพให้เกิดขึ้น

๔) การละเล่น เป็นกิจกรรมที่แฝงไว้ด้วยสัญลักษณ์ แสดงออกถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น และเป็นกิจกรรมที่มีผลต่อการพัฒนาในด้านต่างๆ ส่งเสริมการออกกำลังกายทักษะทางกลไก สมรรถภาพทางการเคลื่อนไหวพัฒนาทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม การละเล่นของไทยแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ

๔.๑) กิจกรรมการละเล่นที่แสดงออกถึงความรื่นเริง เช่น กิจกรรมทดแทนแห่งสัญชาตญาณที่แสดงออกในด้านการเลียนแบบ โดยใช้วัสดุต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตมาใช้ประกอบ เช่น การใช้อุปกรณ์การละเล่นจากพืช เช่น ไม้ หนัังสะตือ ปืนก้านกล้วยทางมะพร้าว กะลา ฯลฯ กับอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ เช่นการชนไก่ ชนกวาง แมงนูน แมงทับ จิ้งหรีด ปลาปัก เป็นต้น

๔.๒) กิจกรรมการละเล่นที่มีกฎกติกาแข่งขัน เป็นกิจกรรมทางเกมกีฬาที่เกี่ยวข้องกับการเสี่ยงโชค สร้างความสุข เพลิดเพลิน โดยมีการจัดกิจกรรมการละเล่นบางอย่างมีการถ่ายทอดกันมาอย่างนาน ถือเป็นวัฒนธรรมที่ตกทอดกันมาเป็นรุ่นๆ ตามแต่ละท้องถิ่นจะจัดให้มีขึ้น

การละเล่นถือเป็นมหาสพอีกประเภทหนึ่งที่สามารถจัดแสดงให้ความรื่นรมย์บันเทิงใจแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี สร้างความสามัคคี สร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดแก่ชุมชนสังคมในการใช้เวลาว่าง สร้างศักยภาพความสามารถทางกาย และจิตใจของผู้เข้าร่วมในมหาสพเชิงนันทนาการการละเล่นได้เป็นอย่างดี การจัดมหาสพเชิงนันทนาการนั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมพัฒนาชีวิตมนุษย์ใน ๖ ด้าน คือ

๑. ด้านการพัฒนาอารมณ์สุข คือให้มีความสุขสนุกสนาน เพลิดเพลิน สงบสุข ลดความเครียด คลายความวิตกกังวลจากปัญหาต่างๆ

๒. ด้านการแสดงออกแห่งตนคือทำให้บุคคลได้แสดงออกทั้งในด้านความนึกคิด สร้างสรรค์ ระบายอารมณ์ ทำให้เรียนรู้ตนเองมากขึ้น สร้างความมั่นใจ ความเข้าใจ และการควบคุมตนเอง ในการแสดงออก ส่งเสริมสุขภาพ และบุคลิกภาพ

๓. ด้านคุณภาพชีวิต คือคุณภาพชีวิตของบุคคล และสังคมโดยมีมหาสพเชิงนันทนาการนั้นช่วยในพัฒนาอารมณ์ สุข และสมรรถภาพความสามารถของบุคคล สร้างสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี สร้างความสมดุลให้กับชีวิตกับการงาน ลดความเครียด ความวิตกกังวล ส่งเสริมการมีส่วนร่วมกับกลุ่มบุคคลสังคม ส่งเสริมการแสดงออกและเพิ่มพูนประสบการณ์ สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมา

นี่เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดขึ้นในทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชนชั้นไม่ว่าจะเป็นคนยากดีมีจน คนพิการ คนชรา เด็ก ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

๔. ด้านการมีส่วนร่วม ของบุคคล ชุมชน และสังคมได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมของชุมชนด้วยความสมัครใจ เกิดกลุ่มสัมพันธ์ ร่วมอาสาทำงานที่เป็นทีม ทำให้รู้จักหน้าที่ สิทธิ ตลอดจนถึงความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นในฐานะองค์กรของสังคม รู้จักการเสียสละเพื่อส่วนรวม ลดความเห็นแก่ตัว เสริมสร้างความสามัคคี และความเข้าใจอันดีในหมู่คณะ

๕. ด้านส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติ มหரசพเชิงนันทนาการหลายอย่างเป็นมรดกนันทนาการที่มาจาก การละเล่นพื้นบ้าน วิถีชีวิต ประเพณีวัฒนธรรม ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้สร้างทัศนคติที่ดี และความซาบซึ้งให้เกิดการอนุรักษ์ในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติต่อไป

๖. ด้านส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี มหரசพเชิงนันทนาการ เป็นการให้ศึกษาแก่เยาวชนในด้านความรับผิดชอบ สิทธิ หน้าที่ ความมีระเบียบวินัย และการปรับตัวให้เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือสังคมที่ดี สอนให้ไม่เห็นแก่ตัวรู้จักให้ความช่วยเหลือ ร่วมมือกับส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ ทำให้ตั้งกลุ่มอบอุ่น และเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตสังคมให้น่าอยู่ต่อไป

มหรสพเชิงนันทนาการนั้นเป็นที่นิยมจัดขึ้นอย่างมากกว่าการจัดมหรสพในลักษณะอื่นๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความต้องการของบุคคลปวงชนทั่วไปที่มีความต้องการในกามคุณ จึงทำให้การจัดมหรสพเชิงนันทนาการนั้นเน้นไปที่การแสดงที่เป็นไปเพื่อสนองตอบต่อการแสวงหาความสุขทางอายตนะและความพึงพอใจ ยินดี สนุกสนาน เพลิดเพลินอภิรมย์เป็นหลักใหญ่ มากกว่าการจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาชีวิตมนุษย์ใน ๖ ด้านดังที่กล่าวมาแล้ว อย่างไรก็ตามมหรสพเชิงนันทนาการก็สามารถนำมาจัดเพื่อสร้างสรรคินทางพุทธปรัชญาได้เช่นเดียวกันกับมหรสพอื่นๆ เพียงแต่ต้องอาศัยบุคคลผู้เจริญด้วยปัญญานั้นเป็นผู้พิจารณาเลือกมหรสพเชิงนันทนาการมาใช้เป็นเหยื่อล่อบุคคลอื่นให้เข้ามาสู่กระบวนการแห่งธรรมได้

๓.๓.๒ มหรสพเชิงอนุรักษ์

มหรสพเชิงอนุรักษ์ หมายถึงการแสดงมหรสพที่จัดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ หรือส่งเสริมรักษาไว้ให้คงเดิมต่อไปโดยพิจารณาจากคำว่าอนุรักษ์^{๒๖} ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า "อนุรักษ์" หมายถึงการรักษาให้คงเดิม มีความหมายเหมือนกับความหมายใน

^{๒๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๒๘.

พจนานุกรม ฉบับ ประมวลศัพท์ของท่านพระธรรมปิฎกฯ “อนุรักษ” หมายถึง รักษาและเสริมทวี,
รักษาสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วและทำสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ให้คงงามเต็มทวียิ่งขึ้นไปจนใหญ่โต^๒

เพราะฉะนั้นการจัดมหรสพเชิงอนุรักษ จึงเป็นการจัดมหรสพเพื่อการรักษาการแสดง
มหรสพที่เคยมีปรากฏแล้วในอดีตให้คงอยู่ต่อไป เพื่อมิให้สูญหายไปจากสังคม ดังนั้นรูปแบบการจัด
มหรสพเชิงอนุรักษจึงเป็นไปเพื่อการรักษารูปแบบของการแสดงของมหรสพให้ปรากฏเกิดขึ้นมาอีก
ครั้งในปัจจุบันเพื่อแสดงให้เห็นในคุณค่าที่พึงรักษาและแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ในการจัดมหรสพ
เมื่อครั้งในอดีตที่มีรูปแบบเฉพาะที่เป็นการแสดงที่สร้างความรื่นเริงบันเทิงใจให้กับสังคมในยุคนั้นๆ
นอกจากความรื่นเริงบันเทิงใจแล้วจากการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดมหรสพยังถูกใช้เป็นกลไกในการ
อบรมระเบียบสังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นทางออกให้กับความกดดันบางอย่างทางสังคม
ทั้งยังช่วยบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ รวมถึงเรื่องราวต่างๆ ที่
แฝงอยู่ในมหรสพทั้งในด้าน คติความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันงดงามที่
สืบสานมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่การจัดมหรสพเชิงอนุรักษอาจจะมีความนิยมขึ้นชอบในปัจจุบัน
ก็ตาม แต่เพื่อมิให้การแสดงมหรสพนั้นสูญหายไปจึงนำรูปแบบแสดงนั้นๆ มาจัดให้เกิดขึ้นอีกครั้ง
หนึ่ง โดยที่การจัดมหรสพเชิงอนุรักษนั้นต้องยึดรูปแบบ เนื้อหา สาระ ลักษณะการสื่อแสดง และการ
แต่งกาย รายละเอียดต่างๆ ของการแสดงมหรสพนั้นๆ ไว้ให้ได้มากที่สุด

ในปัจจุบันนี้เป็นที่น่าเสียดายที่มหรสพหลายอย่างกำลังค่อยๆ สูญหายไปกับกาลเวลา เป็น
ข้อเท็จจริงที่กระฉ่างชัดในความรับรู้ของคนไทยแทบทุกคน การถือกำเนิดของความบันเทิงใน
รูปแบบใหม่ๆ ทำให้การจัดมหรสพที่เคยมีมาแต่ครั้งในอดีตบางอย่างหมดความสำคัญและลดน้อย
สูญหายไปดังเช่น หนังตะลุง ที่ถูกแทนที่ด้วยโทรทัศน์ วีซีดี วีดีโอ เคเบิลทีวี ซึ่งเป็นความบันเทิงที่
หาดูได้ง่าย ราคาถูก ทำให้การแสดงมหรสพหนึ่งคละงุ่นนั้นหมดไปจากความเป็นมหรสพที่เคยมีใน
อดีต การจัดมหรสพเชิงอนุรักษ จึงเป็นกระบวนการส่งเสริมการแสดงมหรสพ ที่เป็นวัฒนธรรม
ประเพณี การละเล่นประจำชาตินั้นไม่ให้สูญหายไปกับกาลเวลาอย่างน่าเสียดาย โดยมีจุดมุ่งเน้นให้
การแสดงมหรสพนั้น ได้คงอยู่ต่อไป ด้วยจุดมุ่งหมายที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ ๒ ประการ คือ

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว,

๑. อนุรักษ์เพื่อนำไปใช้ อาทิเช่นวัฒนธรรมทางภาษาวัฒนธรรมทางระเบียนประเพณีวัฒนธรรมการกินอยู่ วัฒนธรรมทางศิลปกรรม และวัฒนธรรมทางจิตใจสิ่งต่างๆ ที่ถูกถ่ายทอดออกมาทางขับร้องหรือแสดงในมหรสพต่างๆ เช่นเพลงอีแซว หมอลำ ลีกลี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นเอกลักษณ์แสดงถึงความเป็นชาติไทยที่สั่งสมมาหลายร้อยปีแสดงออกถึงความเป็นไทย และเพราะการแสดงเหล่านี้ที่อบรมให้คนไทยเป็นคนที่มีความกล้าหาญ ความกตัญญู มีจิตใจที่ดีงาม มีนิสัยโอบอ้อมอารี อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีมารยาทที่งดงามอ่อนน้อม มีรอยยิ้มที่อ่อนหวานเป็นที่ประทับใจของคนทั่วโลกจนถูกเรียกขานจากชาวต่างชาติว่า “สยามเมืองยิ้ม”

๒. อนุรักษ์เพื่อให้รู้ อาทิเช่นการแสดงกาย การละเล่นการแสดงท้องถิ่นประเพณีบางประการ ถูกถ่ายทอดออกมาจากการแสดงมหรสพในประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นการแสดงกาย การขับร้องบอกเล่า ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความซับซ้อนน่าศึกษา ค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง มีทั้งเป็นประโยชน์ และเอกลักษณ์ที่พิเศษสื่อแสดงให้เห็นร่องรอยแห่งชาติพันธุ์ คติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนครั้งในอดีต ทำให้ความเป็นมา และพัฒนาสร้างสรรค้จนเกิดเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่คงมาอย่างในปัจจุบัน

การจัดแสดงมหรสพที่จัดขึ้นเพื่อการอนุรักษ์นั้น ในปัจจุบันนี้มีมหรสพอยู่หลายแขนงที่เป็นการแสดงมหรสพเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งการแสดงมหรสพนั้นอาจแตกต่างกันไปตามแต่ละภูมิภาคในแต่ละท้องถิ่นที่จะร่วมอนุรักษ์และส่งเสริม ตัวอย่างเช่น

ภาคกลาง มีการส่งเสริมให้มีการละเล่นเพื่อการอนุรักษ์ได้แก่ โขน ลีกลี ถาดัด หุ่นใหญ่ หรือหุ่นหลวง หนังใหญ่ เป็นต้น

ภาคเหนือ มีการส่งเสริมให้มีการละเล่นเพื่อการอนุรักษ์ได้แก่ ฟ้อนเล็บ ซอ กลองสะบัดชัย เป็นต้น

ภาคอีสาน มีการส่งเสริมให้มีการละเล่นเพื่อการอนุรักษ์ได้แก่ เรือนอันเร (ระบำสากคำข้าว) รำผู้ไท หมอลำ เป็นต้น

ภาคใต้ มีการส่งเสริมให้มีการละเล่นเพื่อการอนุรักษ์ได้แก่ หนังตะลุง รวงเง็ง เป็นต้น

ในการจัดแสดงมหรสพเชิงอนุรักษ์นั้นจำเป็นต้องประกอบด้วยกลุ่มบุคคล ๒ กลุ่ม อันเป็นกลไกให้เกิดการขับเคลื่อนสู่กระบวนการอนุรักษ์นั้นให้เกิดขึ้นได้กลุ่มบุคคล ๒ กลุ่มนี้คือ

๑) กลุ่มผู้สร้างผลงาน มีบทบาทอย่างยิ่งในการอนุรักษ์ เพราะเป็นบุคคลผู้จัดแสดง ผู้สืบสาน สร้างสรรค้ผลงานให้ปรากฏขึ้น กลุ่มผู้สร้างผลงานจำเป็นต้องรักษารูปแบบการแสดงให้คงอยู่ หรือแม้หากมีการปรับเปลี่ยนเพื่ออนุรักษ์ให้คงอยู่ได้ในยุคปัจจุบันการแสดงมหรสพบางอย่างจำเป็นจะต้องมีการประยุกต์ในเชิงสร้างสรรค์เพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัยโดยที่การแสดงมหรสพนั้น

จะต้องยังคงรูปแบบเดิมไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้^{๒๒} เลือกเฉพาะส่วนที่เห็นว่าเหมาะสมที่จะปรับ
ประยุกต์เท่านั้น เช่น เนื้อหา หรือการเพิ่มแสง สี เสียงให้เป็นที่น่าชมมากขึ้น เป็นต้น

๒) กลุ่มผู้บริหาร มีบทบาทหน้าที่ในฐานะของฝ่ายที่ให้การสนับสนุนด้านกำลังใจให้
บุคคลในกลุ่มที่ดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าประสงค์ เพราะถ้าจัดการแสดงแล้วขาดผู้ชม ผู้แสดง
มหรสพก็หมดกำลังใจในการจัดแสดงและคงต้องเลิกล้มการแสดงมหรสพนั้นไป ดังนั้นบุคคลผู้มี
อิทธิพลต่อผู้สร้างหรือผู้ผลิตผลงานก็คือผู้ชม ผู้บริโภค ซอเมอร์เซต มอห์ม (W.Somerset
Maugham. ๑๘๓๘ : ๑๖๖) นั้นได้แบ่งลักษณะของกลุ่มผู้บริโภคไว้ ๓ กลุ่ม คือ

๒.๑) กลุ่มผู้บริโภคที่ต้องการเพียงความเพลิดเพลิน

๒.๒) กลุ่มผู้บริโภคผู้ชมที่ต้องการพักผ่อนเพราะเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน

๒.๓) กลุ่มผู้บริโภคผู้ชมที่ต้องการที่จะชื่นชมศิลปะและเสพสุนทรียศาสตร์แห่งการ
แสดงนั้น

ผู้บริโภค ผู้ชมทั้ง ๓ กลุ่มนี้ กลุ่มที่ ๓ จะมีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มอื่นๆ และผู้ชมในกลุ่มนี้
เมื่อพิจารณาแล้วจะมีอยู่ ๒ ลักษณะในการเข้าชมมหรสพเชิงอนุรักษ์ คือ

(๑) ผู้บริโภค ผู้ชม ที่นิยมชมชอบในการแสดงมหรสพแบบเก่าๆ ดั้งเดิมจริงๆ

(๒) ผู้บริโภค ผู้ชม ที่นิยมชมชอบในการแสดงมหรสพแบบประยุกต์

ในปัจจุบันการแสดงมหรสพเชิงอนุรักษ์ถูกเอาใจใส่มากขึ้นจากสำนักงานคณะกรรมการ
วัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ที่ร่วมกันอนุรักษ์
สืบต่อการแสดงมหรสพต่างๆ ได้ร่วมกันจัดแสดงมหรสพเนื่องในงานเทศกาลต่างๆ มากมาย ทั้งที่
อยู่ในวัด และงานระดับชาติ ระดับประเทศ อย่างเช่นงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระเจ้าพี่นาง
เธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ บริเวณรอบมณฑลพิธีท้องสนามหลวง
เมื่อวันที่ ๑๔ - ๑๕ พฤศจิกายน ปีพุทธศักราช ๒๕๕๑ ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ได้มีการจัดงานมหรสพ
หน้าพระเมรุที่มุ่งเน้นมหรสพเชิงอนุรักษ์เป็นหลักในการจัดงานครั้งนี้มีมหรสพเชิงอนุรักษ์มากมาย
ที่จัดการแสดงขึ้น เช่นการแสดงหนังใหญ่ โขน ละครนอก ละครใน ภูตผีไม้ ระเบงแทงวิสาย
กะอัวแทงควาย รำโคมฉวน รำโคมบัว เป็นต้น

^{๒๒} ชะวิชัย กาคินธุ์, **สาระที่ถูกมองข้ามทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส.

พรินติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๘.

ในกระบวนการของอนุรักษณ์นั้นสื่อมวลชนถือเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมการอนุรักษณ์ เผยแพร่ให้การจัดมหรสพเชิงอนุรักษณ์นั้นมีการจัดอย่างกว้างขวางและได้รับความนิยมในการจัดขึ้น ในสถานที่ต่างๆ ของสังคม เพราะปัจจุบันสื่อมีความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่สูงสื่อที่มีอยู่ หลายประเภท เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสารต่างๆ เป็นต้น^{๒๔}

สรุป มหรสพเชิงอนุรักษณ์ นั้นเป็นการจัดแสดงมหรสพขึ้นเพื่อการส่งเสริม การอนุรักษณ์ มหรสพนั้นให้คงอยู่ต่อไปคู่กับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่หยุดนิ่ง มีลักษณะการจัดที่เป็นการ อนุรักษณ์สิ่งที่เคยมีปรากฏเป็นมหรสพมาแล้วแต่ครั้งอดีต หรือเป็นการแสดงที่เคยนิยมจัดขึ้นเป็น มหรสพมาแล้วแต่ในครั้งอดีต ซึ่งหากไม่มีการจัดมหรสพในเชิงอนุรักษณ์เกิดขึ้นมหรสพอันเป็น วัฒนธรรม ประเพณี การแสดงมหรสพต่างๆ ก็ย่อมสูญหายไปจากสังคมไทย เราก็คงไม่มีโอกาสได้ชื่น ชมในความงดงามของการแสดงมหรสพต่างๆ ที่ได้ตั้งสมสร้างสรรคจากบรรพบุรุษ ไว้ให้เป็นมรดก ทางวัฒนธรรมอันบ่งบอกได้ถึงความจริงรุ่งเรืองในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งในแง่อาชีพ ศาสนาความ เชื่อ และความเป็นผู้มีส่วนหรือแห่งบรรพชน มหรสพเชิงอนุรักษณ์จึงเป็นการสืบสานรักษารากเหง้าแห่ง จิตวิญญาณให้คงความภาคภูมิใจในชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมมาแต่ครั้งอดีต

๓.๓.๓ มหรสพกึ่งนันทนาการกึ่งอนุรักษณ์

มหรสพกึ่งนันทนาการกึ่งอนุรักษณ์ หมายถึง มหรสพที่ถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นนันทนาการ และ การอนุรักษณ์ ไปพร้อมกันเรียกว่าได้ว่าเป็นทั้งนันทนาการและการอนุรักษณ์นั่นเอง ฉะนั้นลักษณะในการ จัดมหรสพกึ่งนันทนาการกึ่งอนุรักษณ์จึงมีลักษณะการจัดเพื่อประ โยชน์ที่จะเกิดขึ้นใน ๒ ด้าน คือ

๑. ด้านที่เป็นนันทนาการ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความรื่นเริงบันเทิงใจแก่บุคคลสังคมสร้าง ความสามัคคี สร้างมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี สร้างศักยภาพความสามารถทางกาย และจิตใจของผู้เข้าร่วม รวมทั้งสนองต่อความต้องการเสพเสวยทางอายตนะ

๒. ด้านที่เป็นการอนุรักษณ์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการอนุรักษณ์รักษารากเหง้าการแสดงของมหรสพมิให้สูญ หายไปเพื่อการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ ความเป็นมา ของชาติพันธุ์ อันเป็นองค์ภูมิความรู้จากการสังสม ของบรรพบุรุษที่สร้างสรรคไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกได้ถึงความจริงรุ่งมาแต่ครั้งอดีต

^{๒๔} นิสา เมลานนท์, การละเล่น และการแสดงจำพวกพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.

จุดประสงค์ทั้ง ๒ ด้านนี้ จึงเป็นลักษณะที่บ่งบอกได้ถึงความเป็นมรดกที่งั้นหนาการกึ่งอนุรักษ์ที่มีความแตกต่างแบ่งออกเฉพาะได้จากลักษณะในการจัดมรดกชนิดอื่นๆ ได้นั่นเอง การจัดมรดกที่งั้นหนาการกึ่งอนุรักษ์นี้เป็นที่ยอมรับกันอย่างมากในปัจจุบันทั้งนี้เพราะเป็นประโยชน์ที่เชื่อถือความต้องการสนองตอบต่ออนาคต และยังสามารถสนองตอบต่อความต้องการเสริมสร้างการพัฒนาชีวิตมนุษย์ ให้เกิดขึ้นใน ๕ ด้านได้ด้วยกัน คือ^{๕๔}

๑) ด้านอิสรภาพ (Level of Freedom) คือให้โอกาสแก่บุคคลในเลือกการจัดการแสดงมรดกและเข้าร่วมอย่างมีอิสระในการที่จะจัดขึ้น

๒) ด้านการแสดงออกแห่งตน (Self Expression) คือ ต้องการส่งเสริมให้เกิดการแสดงออกแห่งตน

๓) ด้านความพึงพอใจ (Self - Satisfaction) คือเกิดความพอใจในกิจกรรมการแสดงมรดกตามที่จัดขึ้น เกิดความสนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจ ผ่อนคลายตามกิจกรรมการแสดงมรดกที่ร่วมกันจัด ร่วมกันปฏิบัติ

๔) ด้านการสร้างประสบการณ์ที่มีคุณภาพ มีผลต่อชีวิตในการสร้างความสุข

๕) ด้านที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่น การแสดงทั้งที่เป็นการร่ายรำ ขับร้อง การดนตรี การแสดงอื่นๆ โดยเป็นความชอบส่วนบุคคลที่จะเข้าร่วมกับบุคคลอื่นที่มีความชื่นชอบเช่นเดียวกับตน จึงเป็นมรดกที่งั้นหนาการกึ่งอนุรักษ์ที่เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์ ไปในตัว

จะเห็น ได้อีกประการหนึ่งว่าลักษณะที่เด่นของการจัดมรดกที่งั้นหนาการกึ่งอนุรักษ์ก็คือการได้มีส่วนร่วมในการจัดมรดกทั้งการเลือกสรรและการร่วมแสดงที่เป็นการอนุรักษ์มรดกไปพร้อมกันนั่นเอง การแสดงมรดกที่งั้นหนาการกึ่งอนุรักษ์ที่ปรากฏเห็นได้โดยทั่วไป เช่นการแสดงละครย้อนยุค การขับร้องเพลงเก่า การฟ้อนรำ การละเล่นดนตรีไทยประเภทต่างๆ รวมทั้งการละเล่นที่เป็นกีฬามันหนาการกึ่งนำมาจัดเป็นมรดกที่งั้นหนาการกึ่งอนุรักษ์ได้ เช่นมวยไทย การแข่งเรือ ตะกร้อ ว่า เป็นต้น^{๕๕}

^{๕๔} สมบัติ กาญจนกิจ, มันทนาการชุมชน และโรงเรียน, อ้างแล้ว, หน้า ๓๑.

^{๕๕} จีราภรณ์ เจริญเดช และคณะ, มรดกไทย (หนังสือในชุด ภูมิแผ่นดินไทย) เล่ม ๘, อ้างแล้ว,

นอกจากนี้แล้วยังมีการแสดงมหรสพอีกประเภทหนึ่งที่เป็นมหรสพกึ่งบันเทิงนาการกึ่งอนุรักษย์ที่ไม่ค่อยมีการกล่าวถึงเพราะอาจเล็งเห็นว่าไม่เป็นที่ชัดเจนว่าเป็นมหรสพหรือไม่ และเป็น การอนุรักษย์อย่างไร อาจมองเห็นว่าเป็นเพียงเพื่อการศึกษา เพื่อการชื่นชม เพื่อพักผ่อนหย่อนคลาย เพียงเท่านั้น แต่หากพิจารณาอย่างต้องแท้แล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นมหรสพกึ่งบันเทิงนาการกึ่งอนุรักษย์อีก ประเภทหนึ่งได้เช่นกันคือ การท่องเที่ยววันเองซึ่งสามารถจัดแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทคือ^{๒๐}

- (๑) ประเภทธรรมชาติ เช่นป่าเขา อุทยาน สวนอนุรักษย์พืชพันธุ์ เป็นต้น
- (๒) ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา เช่นเมืองโบราณ, วัดสำคัญใน ประเทศ, สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น
- (๓) ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมทางด้าน วิถีชีวิต, การแสดงสินค้าพื้นเมือง เป็นต้น

การท่องเที่ยวเป็นมหรสพได้นั้นเพราะการจัดมีขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นในวาระกาลสำคัญ ต่างๆ ที่ต้องการให้เกิดการแสดงขึ้นมา เพื่อเป็นสนองตอบต่อกลุ่มบันเทิงนาการที่เป็นนักท่องเที่ยวได้ เข้าชมได้ร่วมในกิจกรรมการแสดงนั้นๆ ในวาระกาลที่ต้องการนำเสนอให้เข้าชมทั้งที่เป็นสถานที่ ทางด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน และศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ด้วยการถูกจัด วางการแสดงให้เกิดขึ้นนี้เองทำให้การท่องเที่ยวเป็นมหรสพกึ่งบันเทิงนาการกึ่งอนุรักษย์ ดังเช่นการ แสดงประวัติศาสตร์ประเพณีการลอยกระทงที่อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยในเทศกาลวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หรือในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปีนั่นเอง โดยจัดเป็นเทศกาลท่องเที่ยวประจำปี และประจําจังหวัดสุโขทัย เป็นต้น

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าลักษณะ มหรสพกึ่งบันเทิงนาการกึ่งอนุรักษย์นั้นเป็นการจัดมหรสพที่จัด ขึ้นเพื่อการมีส่วนร่วมของบุคคลผู้มีความชื่นชอบเช่นเดียวกัน เป็นกิจกรรมที่เลือกขึ้นเพื่อการผ่อนคลาย สร้างความรื่นเริงบันเทิงใจ สนองตอบความต้องการสุขภาพอายุคนและยังเพื่อเป็นการสืบ สานอนุรักษย์ การแสดงมหรสพชนิดนั้นๆ ไปด้วยอีกประการหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นมหรสพที่ เหมาะสมในจัดขึ้นในสังคมไทยเพราะถูกกับอุปนิสัยของคนไทยนั่นเอง

๓.๓.๔ มหรสพทางวิญญาณ

มหรสพทางวิญญาณ หมายถึงมหรสพที่ทำให้ได้รับความเพลิดเพลินในทางธรรม เป็น มหรสพที่เป็นสิ่งจะทำให้แจ้งหรือปรากฏชัดเจนขึ้นในจิต(หมายถึงนิพพาน)ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการ แสดงมหรสพชนิดใด ทั้งด้วยลักษณะในการแสดงของมหรสพในรูปแบบการแสดงใด หรือสถานที่

^{๒๐} สมบัติ กาญจนกิจ, **บันเทิงนาการชุมชน และโรงเรียน**, อ้างแล้ว, หน้า ๑๘๑.

ในการแสดงมหรสพเป็นสถานที่ไหน ด้วยวิธีการอย่างไรถ้าเกิดเป็นความบันเทิงในทางธรรมแก่ผู้ชมให้เกิดขึ้น ก็จัดเป็นมหรสพทางวิญญาณได้^{๒๘}

คำว่า “มหรสพทางวิญญาณ” นี้ไม่ได้มีปรากฏกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกโดยตรงแต่มีปรากฏจากการแสดงธรรมของท่านพุทธทาส ที่ได้แสดงทัศนะของ มหรสพทางวิญญาณ อยู่เสมอด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาทัศนะของคำว่า มหรสพทางวิญญาณ ตามทัศนะของท่านพุทธทาสเป็นหลักในการอธิบายความถึงลักษณะแห่งการจัดมหรสพทางวิญญาณ โดยท่านพุทธทาสได้ให้ความหมายของคำว่า มหรสพทางวิญญาณ ไว้ในหลายๆ เรื่องซึ่งล้วนกล่าวในทัศนะที่ตรงกัน และอธิบายในเนื้อหาเดียวกัน ดังปรากฏใน หนังสือ มหรสพของชีวิตนี้ ของท่านพุทธทาสว่า

มหรสพนี้เป็นภาษาบาลี มีความหมายว่า เป็นสิ่งประเล้าประโลมใจให้สลดชื่น เขาเรียกกันว่า Entertainment ตรงกับคำว่า มหรสพ คือสิ่งประเล้าประโลมใจให้สลดชื่น คนใจก็สลดชื่นไปตามแบบคนใจ คนมีปัญญาก็สลดชื่นไปตามแบบของคนมีปัญญา ดังนั้นสิ่งประเล้าประโลมใจ มันจึงมีกลายรูปแบบ แต่สำหรับชาวพุทธบริษัทเรา ต้องเป็นแบบที่เต็มไปด้วยสติปัญญา เพราะคำว่า พุทธะ นั้นแปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน โดยแท้จริงแล้วแปลว่าผู้ตื่นนอน ตื่นจากหลับ ต้องรู้อะไรเป็นอะไร ฉะนั้นต้องมีสิ่งประเล้าประโลมใจชนิดที่ถูกต้อง ชีวิตของคนธรรมดาสามัญ คนใจก็มีมหรสพอย่างคนใจ กินเล่น นอน บริโภคตามอะไรไปตามเรื่องของคนธรรมดาสามัญ มันก็เป็นมหรสพ ใจ มนุษย์ปัจจุบันนี้มีแต่มหรสพ ใจ มีแต่ปัญหาทางวัตถุของคน ใจ ไม่มีความรู้ที่จะหยุดเสียซึ่งความทุกข์ ชนิดที่เป็นเรื่องทางจิตทางวิญญาณเลย^{๒๙}

มหรสพในทัศนะของท่านพุทธทาสนั้นจึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการดูมหรสพที่เต็มไปด้วยสติปัญญา นำมาเป็นเครื่องประเล้าประโลมใจให้สลดชื่น ไม่ก่อให้เกิดทุกข์จากการชมมหรสพเพื่อแสดงให้เห็นมหรสพชนิดต่างๆ อย่างชัดเจนและเข้าใจ ท่านพุทธทาสจึงได้แบ่งจำแนกแบ่งมหรสพออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๓๐}

^{๒๘} พุทธทาสภิกขุ, พจนานุกรมธรรมของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕),

^{๒๙} พุทธทาสภิกขุ, ชุดเสียงธรรม มหรสพของชีวิตนี้, (กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๗), หน้า ๓๓-๓๔.

^{๓๐} พุทธทาสภิกขุ, เรื่องทางเขวและทางตรงของเยาวชน, อ้างแล้ว, ๔๗๔-๔๘๐.

๑) มหรศตามธรรมดา หรือมหรศตามปกติ คือมหรศที่มีจุดประสงค์เพื่อกระตุ้นเร้าให้เกิดความสดชื่นรื่นเริง เป็นเครื่องประเล้าประโลมใจสร้างความกระปรี้กระเปร่าให้แก่ชีวิต มหรศจึงเป็นสิ่งที่มากไปกว่าที่เรียกว่า เป็นประโยชน์ เราใช้คำว่า “จำเป็นแก่ชีวิต” มิฉะนั้นแล้วชีวิตมันก็จะไม่กระปรี้กระเปร่าหรือสดชื่น คล้ายกับว่า หากอาหารอยู่อย่างหนึ่ง แม้ว่าจะได้อาหารหลายๆ อย่างแล้วก็ตาม นี่เราเรียกว่า มหรศตามปกติ แบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑.๑) มหรศพญาคีปีศาจ คือมหรศที่ทำให้มีเมามา และเสพติด มหรศที่ทำให้เด็กวัยรุ่น และเยาวชนทั้งเด็กชายและเด็กหญิงเสียหายนางจิตใจ เป็นเรื่องมอมเมาทำลายประชาชนให้หลงใหลหมกมุ่นจนต้องคั่นรณแสวงหาอยู่รำไป

๑.๒) มหรศที่ทำลายสติปัญญาอย่างถูกต้องของมนุษย์ คือมหรศซึ่งทำลายสติปัญญาให้แหลกลาญ ถูกเข้าใจว่าเป็นศิลปะมากกว่าอนาจาร ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ก็ดี ระบายรำฟ้อนก็ดี เค็มร่าอะไรก็ดี ที่เราเข้าใจผิดเห็นเป็นของดี ทั้งที่มันทำลายสติปัญญา หรือสติชาตญาณอันบริสุทธิ์ของมนุษย์ ให้น้อมไปในทางเลวทางต่ำ^๓

๒) มหรศทางวิญญาน คือสิ่งประเล้าประโลมใจ ในทางวิญญาน ในทัศนะของท่านพุทธทาส มหรศทางวิญญานจำแนกแบ่งออกด้วยการพิจารณาจากการสื่อแสดงมหรศที่มุ่งสื่อเสนอใน ๔ ประการ คือ

๒.๑) มหรศมุ่งสอนธรรม โดยตัวพระธรรมนี้มีอยู่ในมหรศที่เจตนาในการมุ่งสอนธรรมแก่ผู้ชมมหรศด้วยความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี เมื่อเข้าใจถึงก็ไม่เป็นไร แต่ถ้าเข้าใจจริงๆ แล้วจะเป็นสิ่งประเล้าประโลมใจ สูงสุดยิ่งกว่าสิ่งใด เท่าที่มนุษย์จะทำได้จะค้นหามาได้นี้ซึ่ง หมายถึงตัวธรรมะ สำหรับเรียน สำหรับปฏิบัติ จนได้ผลของการปฏิบัติ ก็เรียกว่าเป็นมหรศ เพราะเป็นสิ่งที่ประเล้าประโลมแห่งจิตใจให้เกิดความสุขความรื่นเริง

๒.๒) มหรศมุ่งสื่อธรรมะศิลปะ หรือศิลปะบริสุทธิ์ที่เชื่อมอยู่กับธรรมะแล้วสื่อแสดงธรรมอันสงบเย็นส่งเสริมสติปัญญา หรือสติชาตญาณให้สูงขึ้น มหรศที่มุ่งสื่อธรรมะศิลปะมีในภาพเขียน ภาพปั้น ภาพอะไรต่างๆ ในลักษณะของศิลปะ ที่มุ่งหมายจะสอนธรรมะให้แก่คน ดือในประโยชน์เป็นสำคัญ เป็นงานที่เป็นประติมากรรมทั้งหลาย รูปพระพุทธเจ้า พระพุทธรูป รูปพระโพธิสัตว์อะไรก็ตาม ถูกกระทำขึ้นมา เพื่อเป็นสิ่งประเล้าใจมนุษย์ได้สงบเย็นแก่จิตเกิดความสุภาพความรื่นเริงให้เกิดขึ้น หรือทำให้พยายามตั้งตนอยู่ในธรรมะ เรียกวัดดูเหล่านี้ว่า ธรรมะศิลปะ

๒.๓) มหรสพมุงสื่อธรรมสาธิต คือการแสดงอะไรก็ได้ ที่จัดทำขึ้นโดยมุงหวังอย่างจริงจัง จะให้มนุษย์เราเข้าใจธรรมะ รู้จักธรรมะ ชอบธรรมะ เป็นการโฆษณาพระธรรม แคมิโซ่เพื่อหลอกลวง แต่เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้นเอง การสอนธรรมะ การแสดงธรรมะ หรืออะไรก็ตาม แม้แต่เป็นการจัดในทางรูปแบบกิริยาอะไรต่างๆ ก็รวมอยู่ในพวกนี้

๒.๔) มหรสพมุงกระตุ้นจิตว่าง ความสุขที่เกิดมาจากจิตว่างนี่ก็เป็นมหรสพอันสูงสุดทางวิญญาณส่งเสริมให้หลุดพ้นจากการยึดติดว่างจากตัวกู - ของกู แล้วก็เป็นสุขสงบเย็นที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางด้านจิตใจสูงสุด

เห็นได้ว่ามหรสพทางวิญญาณที่ท่านพุทธทาสได้แสดงนั้นมีลักษณะถึงการแสดงชนิดใดๆก็ตามที่สื่อแสดงแล้วประเล้าประโลมใจให้เกิดความสุขสงบเย็นรื่นเริงในทางธรรมส่งเสริมสติปัญญา ว่างจากตัวกู - ของกู ให้เกิดขึ้นเรียกมหรสพเช่นนี้ว่า มหรสพทางวิญญาณทั้งนั้น ในสมัยพุทธกาลนั้น การพิจารณาซากศพถือเป็นการสื่อแสดงอันเป็นมหรสพทางวิญญาณเช่นกัน เพราะการพิจารณาซากศพเป็นสื่อแสดงที่มุ่งสอนธรรม เป็นธรรมสาธิต ที่กระตุ้นจิตให้สงบเย็นคลายกำหนดราคา ความยึดมั่นถือมั่น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงเชื้อเชิญให้พุทธบริษัท ๔ มุงดูศพนางสิริมาที่ตกแต่งอย่างสวยงามแต่เมื่อตายแล้วความสวยงามนั้นก็เปลี่ยนแปลงไม่คงมั่น คงอยู่เช่นเดิมดังเมื่อมีชีวิต ทำให้สาวกและพุทธบริษัท ๔ คลายกำหนดราคาความยึดมั่นถือมั่นลงได้^{๓๒} เช่นนี้ถือเป็นการจัดแสดงแห่งมหรสพทางวิญญาณ เช่นกัน ฉะนั้นมหรสพทางวิญญาณจึงเป็นมหรสพแห่งธรรมะ เป็นมหรสพแห่งปัญญา^{๓๓}แจ้งสอคล้องตรงกับคำว่า "วิญญาณ" ในทางพุทธปรัชญาที่หมายถึงการรู้แจ้งอารมณ์ (Consciousness; sense awareness)^{๓๔} นั่นเอง

ในการจัดมหรสพทางวิญญาณนั้นตั้งแต่แรกสุดของมหรสพทางวิญญาณต้องระบุดังธรรมะซึ่งในขณะที่เดียวกันผู้ชมมหรสพก็ต้องพยายามทำคนให้เข้าถึงธรรมะทั้งแบบเรียน และสำหรับปฏิบัติ โดยมีมหรสพเป็นเครื่องประเล้าประโลมให้ความเพลิดเพลินรื่นเริง ทางวิญญาณด้วยรสแห่งธรรมะที่ส่งเสริมการพัฒนา เกิดการเรียนรู้เข้าใจในธรรมะ และช่วยถอนออกจากอำนาจของวัตถุนิยม^{๓๕} ให้ได้รับความสุข สงบ เย็น คือนิพพานอันสูงสุด

^{๓๒} พ.ธ. ๒๕/๑๔๗/๗๗.

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ้างแล้ว,

หน้า ๒๓๑.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

การจัดมหรสพทางวิญญาณในปัจจุบันนี้ สามารถเข้าชมได้ที่ โรงมหรสพทางวิญญาณ สวนโมกขพลาราม วัดธารน้ำไหล อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๑๙} ซึ่งเป็นสถานที่ที่ท่านพุทธทาสจัดไว้ให้แก่บุคคลผู้สนใจได้เข้าชมศึกษาตามเจตนาของท่านที่ต้องการให้เกิดโรงมหรสพทางวิญญาณทางธรรมเกิดขึ้นมา นอกจากนี้ในปัจจุบันการจัดมหรสพทางวิญญาณยังช่วยในการเผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกล สามารถเข้าใจได้ง่ายด้วยการนำเสนอที่เป็นสากลในรูปแบบของมหรสพที่เป็นการแสดงละครอิงธรรมะอย่างเช่นเรื่อง เสวทรามันตะ ของท่านอศิวโฆส ที่เป็นละครอิงธรรมะเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนา และที่ปรากฏในปัจจุบันได้รับความนิยมเป็นอย่างมากก็คือละครเวทีอิงธรรมะของคุณภัทราวดี มีชูธน ซึ่งมีรูปแบบของการถ่ายทอดหลักธรรมในพุทธศาสนา เช่น ปฏิบัติสุปปาบท หรือ ร่ายพระไตรปิฎก ที่จัดแสดงขึ้นในปี ๒๕๓๕ โดยนำเสนอเป็นละครเวทีในรูปแบบการแสดงที่ผสมผสานระหว่างการแสดง และการเดินร่าย เข้ากับเทคนิคที่ทันสมัย ทำให้ถูกเชิญไปแสดง ณ ประเทศต่างๆ มากมาย เช่น อังกฤษ เยอรมัน อิตาลี ฝรั่งเศส ฮอลแลนด์ โปรตุเกส สเปน และเดนมาร์ก เป็นต้น

๓.๔ จุดมุ่งหมายการจัดมหรสพ

จุดมุ่งหมายการจัดมหรสพ หมายถึง การกำหนดผล หรือเป้าหมายในการจัดมหรสพให้เป็นไปตามที่ปรารถนาประสงค์ให้เกิดขึ้น เพื่อให้การจัดมหรสพนั้นตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มบุคคล ชุมชน สังคม ตามแต่จะมุ่งหวัง ในการจัดมหรสพ ตามปกติการจัดมหรสพนั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องประกอบด้วยกลุ่มบุคคลที่มีส่วนร่วมในการจัดมหรสพอยู่ ๓ กลุ่มหลัก คือ

๑) ผู้จัดงานมหรสพ อันได้แก่กลุ่มเจ้าภาพ คณะกรรมการจัดงาน เจ้าอาวาส และบุคคลในชุมชนที่ร่วมกันกำหนดให้มีการจัดมหรสพให้เกิดมีขึ้น ตามวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายที่ร่วมกันตกลงยินยอมในการจัดให้มีมหรสพ รวมกระทั่งการเลือกสรรมหรสพที่จะนำมาแสดง

๒) ผู้แสดงมหรสพ อันได้แก่ บุคคลผู้รับหน้าที่ในการแสดงมหรสพนั้นๆ ทั้งที่ถูกว่าจ้าง และผู้แสดงมหรสพที่ถูกเลือกสรรให้ทำหน้าที่แสดงมหรสพ

๓) ผู้ชมมหรสพ ได้แก่บุคคลทั่วไปที่เข้ามาเที่ยวชมมหรสพ
กลุ่มบุคคลทั้ง ๓ กลุ่มนี้มีส่วนสำคัญต่อการกำหนดจุดมุ่งหมายในการจัดมหรสพ ตามแต่ว่าจะต้องการให้เกิดเพื่อสนองตอบ เพื่อจุดมุ่งหมายในด้านใด ซึ่งการจัดมหรสพในปัจจุบันนี้มีจุดมุ่งหมายที่ปรากฏเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทย โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ จุดมุ่งหมาย คือ

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, มรดกพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : ไพลินสีน้ำเงิน, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

๓.๕.๑ จุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยม

จุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยม (Utilitarianism) หมายถึง จุดมุ่งหมายที่ถือเอาประโยชน์สุขหรือการกระทำที่ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเป็นจุดมุ่งหมายการกระทำที่ดี^{๑๖} และเหมาะสม เพราะฉะนั้นการจัดมหรสพที่ถือเอาจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้ จะต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการจัดมหรสพ โดยมุ่งหมายถึงประโยชน์สุขที่มีโซ่สายใดสายหนึ่ง แต่หมายถึงประโยชน์สุขของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตามหลักที่เรียกว่า "หลักมหุสุข" (The Greatest Happiness Principle) คือความสุขที่มากที่สุด ของคนจำนวนมากที่สุด (Greatest Happiness of the Greatest Number) แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงโทษหรือความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นด้วย โดยทุกข์หรือโทษที่เกิดขึ้นต้องไม่มากกว่าประโยชน์ที่ได้รับ และในบางกรณีที่ต้องเลือกกระทำ เนื่องจากทุกทางเลือกนั้นล้วนแต่ก่อให้เกิดความทุกข์ ก็ให้ถือว่ากระทำที่ก่อให้เกิดความทุกข์น้อยกว่าเป็นการกระทำที่ให้ความสุขมากกว่าทางเลือกอื่น ๆ^{๑๗}

ในปัจจุบันการจัดมหรสพเพื่อจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้มีปรากฏเห็นได้ทั่วไป โดยการจัดมหรสพเพื่อจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้จะต้องบังชี้เหตุผลหรือเจตนารมณ์ในการจัดมหรสพ เช่นการจัดมหรสพนี้จัดขึ้นเพื่อการหาทรัพย์สินในการก่อสร้างอาคารวัตถุ เพื่อสร้างสาธารณูปการ ซึ่งในการกระทำนั้นต้องจะเป็นประโยชน์ที่ยอมรับว่าเกิดขึ้นเพื่อส่วนรวมและความต้องการของทุกๆ คนในสังคม ชุมชน ที่คนอาศัยอยู่ ปัจจุบันการจัดมหรสพเพื่อจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้เกิดขึ้นโดยมุ่งผลสำเร็จจากได้มาซึ่งทรัพย์สินเป็นใหญ่ หรือที่เรียกว่า ยึดหลักธนานิปไตย^{๑๘} เป็นหลักเป็นเป้าหมายในการจัดมหรสพนั่นเอง โดยอาศัยการจัดมหรสพเป็นเครื่องมือ หรือเครื่องล่อ ในการแสวงหาทรัพย์สินและนำทรัพย์สินนั้นมาสร้างประโยชน์ให้บรรดาลความประสงค์ เพราะฉะนั้นแล้วเพื่อดึงดูดกลุ่มคนเข้าร่วมในการชมมหรสพจำนวนมากเพื่อยอดรายได้จากการบริจาค หรือการเก็บค่าเข้าชมมหรสพที่จัดนั้น จึงก่อให้เกิดกระบวนการจัดที่มุ่งเน้นสนองความต้องการที่เป็นไปในทางกามคุณนั่นเอง ทำให้มหรสพที่จัดนั้นไม่ถูกต้องถึงมทางศีลธรรม และส่งผลกระทบต่อผู้ชมมหรสพ ดังปรากฏตัวอย่าง ในการจัดงานมหรสพที่วัดนางบวช ในจังหวัดสุพรรณ เพื่อหารายได้ก่อสร้างศาลา (ประโยชน์นิยม) ด้วยการเลือกวงดนตรีมา

^{๑๖} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๑.

^{๑๗} คีราจค์ วิเชียรสิงห์, **จริยศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐.

^{๑๘} ว. วชิรเมธี, "พุทธวิบัติ วิกฤติศาสนายุคธนานิปไตย", **คมชัดลึก**, (ฉบับวันที่ ๑๓ พฤษภาคม

แสดงเป็นมหรสพในงาน แต่ปรากฏว่าเกิดข้อวิพากษ์ติงจากประชาชนที่เข้าร่วมงานว่า แดนเซอร์ที่เต้นบนเวทีนั้นแต่งกายไม่เรียบร้อยแถมยังเต้นด้วยท่าทางวาบหวิวัยววน กลางกลุ่มคนผู้ชมที่มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ภิกษุและสามเณรหลายสิบลูปที่นั่งพักอยู่ในเค้นท์ระหว่างรอบประกอบพิธีกรรม ซึ่งผลในการจัดงานครั้งนี้แม้จะประสบผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมาย แต่ในทางกลับกันก็เกิดผลเสียเกิดขึ้นด้วยเช่นกัน ซึ่งหากจะพิจารณาตามหลักประโยชน์นิยมโดยส่วนรวมที่สามารถจัดสร้างศาลาได้สำเร็จตามความประสงค์ต้องการของคนส่วนมากแล้ว ก็ถือว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายได้ แต่ในทางพุทธปรัชญาการจัดมหรสพจากจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้จะต้องเป็นประโยชน์ที่ปรากฏผลในเชิงบวกในรอบค้ำ และเป็นประโยชน์ที่ปราศจากโทษ ยึดผลประโยชน์ที่เป็นความถูกต้องดีงามตามธรรม เป็นหลักใหญ่ ถึงแม้ประโยชน์นั้นจะเป็นประโยชน์ของคนส่วนมากแต่หากศีลธรรมก็ไม่ถือเป็นประโยชน์อันพึงนับได้ ดังพุทธภาษิตที่กล่าวไว้ว่า “พึงสละทรัพย์เพื่อรักอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์ทรัพย์และชีวิตเพื่อรักษาธรรม คือ ความถูกต้องเอาไว้” ในการรักษาธรรมเอาไว้นั้นก็เพื่อประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์คนพร้อมๆ กันไปนั่นเอง ซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นนี้ จะต้องเป็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นใน ๓ ด้านคือ

๑) อดัตตละ ประโยชน์ตน คือการได้ฝึกฝนอบรมตนเองดี บรรลุผลแห่งการศึกษาที่แท้จริง ถึงความเจริญของงานแห่งสติปัญญาและคุณธรรมต่างๆ

๒) ปรีดละ ประโยชน์ผู้อื่นหรือประโยชน์ท่าน คือประกอบด้วยเมตตากรุณา และมีความสามารถที่จะทำชีวิตของคนให้เกือกลมแก่ผู้อื่น ด้วยการช่วยเหลือ ทำคนให้เป็นคุณประโยชน์เป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่นได้ ทั้งทางวัตถุและจิตใจ

๓) อุภยัตตละ ประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์ร่วมกัน อันเกิดจากสิ่งที่เป็นกลางในทางวัตถุ และคุณธรรมที่เป็นแก่นนำที่จะทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายนี้ คือวินัย และสามัคคี ตลอดจนพฤติกรรมที่เกือกลม ที่พึงประสงค์ที่สังคมพึงต้องการโดยทั่วไป^{๑๑}

ดังนั้นจึงกล่าวสรุปความได้ว่า การจัดมหรสพจากจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมตามหลักพุทธปรัชญานั้นจะต้องถือประโยชน์ที่ถูกต้องตามธรรมเป็นหลัก เพื่อให้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นประโยชน์ที่ถูกต้องดีงามตามธรรม ไม่ประกอบไปด้วยโทษแก่ตนเองและผู้อื่น เพราะฉะนั้นในการจัดมหรสพแม้ผลที่ได้จากการจัดนั้นจะเป็นประโยชน์ที่พึงมีแก่มหาชน(ชนทั้งหลาย)ก็ตาม แต่หาก

^{๑๑} พ.ช.า. ๒๘/๔๓๐/๑๓๗๓.

^{๑๒} พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต), **ธรรมปัญญาชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร :

การจัดมหรสพที่จัดนั้นไปทำลายความถูกต้องดีงาม เกิดผลกระทบในเชิงลบ มหรสพที่จัดนั้น ย่อมไม่เป็นไปในด้านประโยชน์ในทางพุทธปรัชญา แต่หากการจัดมหรสพเป็นสิ่งที่สร้างประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม และประโยชน์ส่วนคนที่พึงได้รับจากการชมมหรสพที่จัดขึ้นนั้นไปพร้อมกัน มหรสพนั้นถูกต้องตามหลักการจัดมหรสพตามจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์ในทางพุทธปรัชญา

๓.๔.๒ จุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณี

คำว่า จารีต ประเพณีหมายถึงสิ่งซึ่งสังคมใดสังคมหนึ่งยึดถือและปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง เป็นสิ่งที่สังคมและทุกคนต้องทำตาม หากไม่ทำตามจะถูกตำหนิว่าเป็นคนเลวของสังคม^{๖๖} ดังนั้นมหรสพที่จัดตามจุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณี จึงมีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ศีลธรรม และบทบัญญัติทางสังคมที่ให้การยอมรับในกลุ่มสังคม ชุมชนที่ได้กระทำเสียต่อกันมาจากกลุ่มหนึ่ง ไปสู่อีกกลุ่ม จนเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ พึงกระทำดังเช่นการจัดร้องเพลง โคราชถวายย่าโม ในจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งถือเป็นจารีต ประเพณี ที่พึงปฏิบัติและยอมรับว่าเป็นสิ่งดีงามเหมาะสมควรทำ และได้รับการยอมรับเชื่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งบทร้อง ทำนอง การแต่งกาย เป็นต้น

การจัดมหรสพที่มีจุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณี จึงถือเป็นจัดมหรสพที่มีรูปแบบมีหลักการอยู่ที่การจัดมหรสพที่ยึดถือ คือเป็นสิ่งที่เคยปฏิบัติสืบๆ กันมา ซึ่งเป็นการจัดขึ้นเพื่อการรักษาให้ถูกต้องดังเคยปฏิบัติ เพราะฉะนั้นหลักการจึงมุ่งไปในทางอนุรักษเป็นสำคัญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการสืบเนื่องคงอยู่ของการจัดมหรสพใน ๒ ประการ คือ^{๖๗}

๑) รูปแบบการแสดงมหรสพ อันหมายถึงวิธีการแสดง การแต่งกาย ท่าทางกิริยาการ แสดงออก อันเป็นลักษณะเฉพาะที่บ่งบอกความเป็นเอกลักษณ์ เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมาอย่างยาวนาน

๒) เนื้อหา สาระ ของการแสดงมหรสพ อันหมายถึง ความต้องการสื่อแสดงอันเป็นเนื้อหา สาระ เป็นสิ่งที่ต้องการบ่งบอก ต้องการที่จะนำเสนอ ทั้งที่เป็นท่าทาง การแสดงออก การร้อง การ เล่น การรำ ฯลฯ

^{๖๖} พระยาอนุมานราชธน, **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลังวิชา, ๒๕๑๔), หน้า ๓๗.

^{๖๗} ภาณีชัย จุมปา, **สังคมและความประเพณี : ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕ - ๗.

นอกจากการขีดการหลักการ ๒ ประการนี้แล้ว ในส่วนของแนวทาง อันเป็นวิธีการเพื่อสืบ
 สานรักษา ให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องมั่นคงในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงจากแรงผลักดันเข้ามา
 ในสังคมอื่น ผ่านกระบวนการติดต่อ แลกเปลี่ยนทั้งทรัพยากร และความรู้ด้านวิชาการต่างๆ ซึ่ง
 ล้วนแต่มีผลกระทบต่อการจัดมหรสพตามจุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณีทั้งนั้น ดังนั้นในปัจจุบัน
 จึงมีแนวทางในการจัดมหรสพเพื่อสนองต่อจุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณี นี้ด้วยการจัดมหรสพที่
 ขีดถือปฏิบัติใน ๒ แนวทาง คือ

๑) การจัดมหรสพแบบรักษาของเดิมเอาไว้อย่างเหนียวแน่น ถอดแบบมาจากของเดิม เป็น
 วิธีการที่ขีดหลักการแบบมีให้เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือแทรกสิ่งใหม่เข้ามาอันนอกเหนือจาก
 รูปแบบดั้งเดิมที่เคยมีมา

๒) การจัดมหรสพแบบประยุกต์จากของเดิมให้เข้ากับสมัยใหม่เป็นการเปลี่ยนแปลง
 ปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างให้เข้ากับยุคสมัยแต่ยังคงขีดหลักการหรือรูปแบบจารีตประเพณี ดังที่เคยมี
 มาแบบโคแบบหนึ่งไว้ให้เป็นหลัก และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่
 เปลี่ยนไป เช่นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงให้ทันสมัยแต่ยังคงรักษานื้อหา สารเอาไว้ เป็นต้น

ในการจัดมหรสพตามแนวทางการประยุกต์ในข้อที่ ๒ นั้นอาจทำให้orroรส เนื้อหา
 บางอย่างเสียไป ซึ่งเป็นเรื่องที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใน ๒ ทาง คือ

(๑) ทางที่ดี คือ เกิดความนิยม ทำให้ได้รับการเอาใจใส่ดูแลและสืบสานรักษาให้คงอยู่
 สังคมต่อไป

(๒) ทางที่ไม่ดี คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงจากหลักการเดิมทั้งที่เป็นรูปแบบ เป็นเนื้อหาสาระ
 จุดมุ่งหมายเดิม เกิดการทำลายมากกว่าการรักษาจารีต ประเพณี ที่เคยปฏิบัติมา

เพราะฉะนั้นการจัดมหรสพโดยมีจุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณี จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่เป็น
 การอนุรักษ์ในด้านวัฒนธรรมทั้งที่ภาษา การแสดง สังคม ทั้งที่เกี่ยวข้องต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของ
 คนตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งในสังคมนั้นจารีต ประเพณี บางสิ่งบางอย่างได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ
 ในทางศาสนา^{๔๑} นำพาให้เกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมและประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีหล่อเทียน
 พรพรา ประเพณีบวชนาค ประเพณีชิงเปรต ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีชักพระ การแข่งเรือ
 ประเพณี^{๔๒} เป็นต้น

^{๔๑} กาญจนานาคสกุล, **ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญ
 ทศน์ ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๒.

^{๔๒} พระชอภูมานราชชน, **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย**, อ้างแล้ว, หน้า ๔๐.

นอกจากนี้แล้วการแสดงมหรสพต่างๆ ในสังคมไทยยังปรากฏการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนาสอดแทรกเพื่อการกล่อมเกลอบรมสังคัมให้เกิดความสุข สงบเย็นด้วยหลักธรรมที่ปรากฏในมหรสพออกที่แบ่งออกได้ ๔ ทาง ด้วยกัน คือ^{๔๔}

(๑) ทางคติธรรม ได้แก่ การสื่อแสดงหลักการแนวทางในการดำเนินชีวิต ที่ได้จากคติธรรมและศูภามิตในพระพุทธศาสนา เช่น การสอนให้ฟังตนเอง "อตุคา หิ อตุคโณ นาโถ" เป็นต้น

(๒) ทางเนติธรรม ได้แก่ การสื่อแสดงหลักในการปกครอง เช่น ทศพิธราชธรรม, จักรวรรดิวัตร ๑๐ เป็นต้น

(๓) ทางสหธรรม ได้แก่ การสื่อแสดงหลักการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และการสงเคราะห์ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อความสามัคคี สงบสุข และภราดรภาพ ของบุคคลในสังคม เช่น หลักสังคหวัตถุธรรม ๔ , ทิษ ๖ เป็นต้น

(๔) ทางวัตถุธรรม ได้แก่ การสื่อแสดงที่เป็นสถาปัตยกรรม จิตรกรรม พระพุทธปฏิมา การสร้างวัด และวรรณกรรมต่างๆ ส่วนได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา จากความศรัทธา ความเชื่อ ความเคารพบูชาพระพุทธศาสนา

ดังนั้นจึงพอสรุปความได้ว่า การจัดมหรสพตามจุดมุ่งหมายด้านจารีต ประเพณีนั้น เป็นการจัดมหรสพขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความเชื่อ และการปฏิบัติที่เชยกระทำให้สืบๆ กันมาตามกลุ่มบุคคลชุมชน ที่มีนิยมปฏิบัติ ด้วยถือว่าเป็นสิ่งดีงาม ถูกต้อง เป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติ และพึงกระทำ จนเกิดการส่งต่อจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง แม้กาลเวลาจะผ่านไปจนถึงปัจจุบันก็ตามก็ยังคงถือว่าการปฏิบัติหรือการจัดมหรสพเช่นนี้เป็นสิ่งที่ดีงาม ควรกระทำ ควรรักษา ควรอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่คู่รุ่นหลังต่อไป

๓.๔. ๓ จุดมุ่งหมายด้านจริยธรรม

คำว่า "จริยธรรม" หมายถึงหลักความประพฤติ, หลักการดำเนินชีวิต โดยคำว่า จริยธรรม นี้ นักปราชญ์ประเทศไทยได้บัญญัติให้ใช้สำหรับคำภาษาอังกฤษว่า ethics หมายถึงธรรมที่เป็นข้อประพฤติข้อปฏิบัติ ศีลธรรม หรือกฎศีลธรรม ในทางพุทธปรัชญาจริย(หรือ จริยธรรม)อันประเสริฐ เรียกว่า พรหมจริย (พรหมจริยธรรม หรือพรหมจรรย์) แปลว่าความประพฤติอันประเสริฐ หรือการดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ หมายถึง มรรคมีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา^{๔๕} ในหนังสือพุทธจริยศาสตร์กับการศึกษา ของรองศาสตราจารย์ชัยวัฒน์ อัครพัฒน์ กล่าวว่าจริยธรรม หมายถึงหลักธรรมที่

^{๔๔} เอื้อน เก่งเจริญ, **โลกทรรศน์ในพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^{๔๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต.โต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, อ่างแก้ว, หน้า ๒๔๕.

ควรประพฤติหรือเป็นหลักควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และใจของบุคคลให้ตั้งอยู่ในความดี ความงาม ความถูกต้อง^{๔๑} เพราะฉะนั้นการจัดมหรศตามจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรม จึงหมายถึงการจัดมหรศอันเป็นที่สื่อแสดงในหลักความประพฤติ, หลักการดำเนินชีวิต ให้ตั้งอยู่ในความดี ความงาม ความถูกต้องนั่นเอง

ในการจัดมหรศด้วยจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้ จึงเป็นมหรศที่ยึดถือหลักความประพฤติที่ประกอบด้วยธรรมเป็นหลักในการจัดมหรศ เพราะฉะนั้นมหรศที่จัดด้วยจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้จึงควรแก่การจัดให้เกิดมีขึ้นภายในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นการส่งเสริมการพัฒนาบุษย์ตามหลัก ไตรสิกขาให้เกิดขึ้น ด้วยเหตุเพราะมหรศที่เกิดขึ้นนั้นเป็นมหรศแห่งความดีงาม ถูกต้อง ชอบธรรมเป็นประมาณ มุ่งรู้ปัญญาความรู้อิच्छชอบ ชั่วดีให้เกิดแก่ผู้ชมมหรศรวมทั้งยังให้ได้รับความรื่นเริงบันเทิงใจในทางอันดีงามสร้างสรรค์นำสู่กระบวนการสร้างความถูกต้องทางกายทางจิตวิญญาณให้เกิดขึ้น ทำให้ได้รับความสุขอันสงบเย็นไม่เป็นทุกข์ ด้วยการประพฤติที่ถูกต้องตามธรรมเป็นเกณฑ์^{๔๒} การจัดมหรศตามจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้คือยึดถือในความถูกต้อง ดีงาม มีเหตุมีผล ในหลักการ กติกาอันเป็นมาตรฐานเป็นธรรมในการจัดมหรศด้วยหลักมาตรฐานที่ยึดถือธรรมใน ๒ ระดับ คือ

๑. ระดับธรรม อันเป็นตัวสังจะธรรม ความจริง ความถูกต้อง ดีงาม ความเป็นเหตุเป็นผล ในสิ่งทั้งหลายที่เป็นความจริงอยู่โดยธรรมดา ในธรรมชาติ เพียงเท่านี้ไม่เปลี่ยนแปลง

๒. ระดับธรรมที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมาขึ้น โดยใช้ปัญญาพิจารณาถึงความจริง ความถูกต้อง ดีงาม ที่มีอยู่เป็นนามธรรมนั้นแล้ว ยกขึ้นมาตั้งเป็นข้อกำหนดในสังคม ให้ทุกคนยึดถือปฏิบัติตาม เช่นวางเป็นกฎเกณฑ์กติกากฎ หรือกฎหมาย^{๔๓}

^{๔๑} บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๓.

^{๔๒} พุทธศาสนิก, สารนิพนธ์พุทธศาสนิกว่าด้วยศิลปะและสุนทรียภาพทางวิญญาณ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๕๒-๖๑.

^{๔๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต.โต), การศึกษาทางเถิด : สุวิวัฒน์หรือวิบัติ ในยุคโลกไร้พรมแดน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗-๑๘.

จะเห็นได้ว่าธรรมในข้อที่ ๑ นั้นเป็น "ธรรม" ในความหมายเดิมขั้นพื้นฐานหมายถึงค่านามธรรมที่เป็นหลักการของความจริงหรือกฎธรรมชาติ ส่วนในข้อที่ ๒ เป็น "ธรรม" แห่งความจริง ความถูกต้องที่เป็นนามธรรมนั้นเกิดผลปฏิบัติในหมู่มนุษย์หรือในสังคม ด้วยการใช้สติปัญญา นำเอาความรู้ในธรรมนั้น มาจัดตั้งเป็นหลักการที่ยึดถือกันในสังคม อันเป็นธรรมที่มนุษย์ยกขึ้นมา จัดตั้งวางแบบแผนให้เป็นรูปธรรมในสังคม เป็นกฎหมาย กฎหมาย ข้อห้ามบัญญัติ ขึ้นมา เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคม มหรรพหากวีในประเด็นแห่งธรรม ๒ ประการนี้ ย่อมทำให้การจัดมหรสพบรรลุดรตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการ ในด้านจริยธรรมนี้เกิดขึ้นได้

อีกประการหนึ่งในการจัดมหรสพนั้นจะรู้ได้ว่ามหรสพนั้นจัดตรงตามจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมหรือไม่นั้น ก็ด้วยการพิจารณาการสื่อแสดงแห่งมหรสพนั้นๆ ว่ามีการสื่อแสดงมหรสพ ประกอบด้วยความมีกุศลธรรมเป็นมูลเหตุในการสื่อแสดงหรือไม่ ถ้าหากไม่มีกุศลธรรมเป็นมูลเหตุ ประกอบในสื่อการแสดงแล้วนั้น ย่อมทำให้การสื่อแสดงมหรสพนั้นเป็นการแสดงที่ผิดจากหลักการปฏิบัติที่ถูกต้องงาม เกิดเป็นการสื่อแสดงที่มอมเมา ไร้ให้เกิดเกิด และก่อให้เกิดทุกข์ ดังนั้นในการสื่อแสดงมหรสพตามจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้ บุคคลผู้สื่อแสดงมหรสพจะต้องประกอบด้วยลักษณะอันเป็นหนทางที่ชี้ นำให้เข้าสู่หลักการประพฤติ ปฏิบัติที่ถูกต้องงามด้วย การสื่อแสดงมหรสพ ดังนี้คือ

๑) ต้องเป็นการสื่อแสดงที่เป็นกุศล ส่งเสริมปลูกเร้าในทางธรรมให้เกิดแก่ผู้ชม

๒) ต้องเป็นการสื่อแสดงที่ไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓) เป็นการสื่อแสดงที่บังจิตยอมรับและสรรเสริญ

๔) ต้องเป็นการสื่อแสดง ที่นำมาปฏิบัติยึดถือ หรือเมื่อกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข^{๕๐}

จึงเห็นได้ว่ามหรสพที่สื่อแสดงนั้นต้องมุ่งสอน อบรมกล่อมกล่า สังคมให้ดีงาม เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ด้วยบุคคลผู้ชมมหรสพนั้นเข้าใจในหลักธรรม เข้าใจในหลักการประพฤติ ที่ดีงามตามธรรม รู้สิ่งใดถูก สิ่งใดผิด ดี ชั่ว เป็นประโยชน์ไม่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดปัญญาเข้าใจในความเป็นจริงชีวิต จากการนำเสนอผ่านการแสดงที่เป็นมหรสพ ดังตัวอย่างเช่น การแสดง ละครอิงธรรมะ เรื่ององคูลีมล หรือการแสดงละครเวทีคุณภัทราวดี มีชูชน ในเรื่อง ปฏิจฉสมุปบาท เป็นต้น

^{๕๐}เคื่อน คำดี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพฯมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔),

อีกประการหนึ่งจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้จะสำเร็จขึ้นได้ก็ด้วยผู้จัดมหรสพนั้นเป็นเป็นบุคคลที่เรียกว่า สัตบุรุษ หรือบัณฑิต อันหมายถึงเป็นผู้รู้ประโยชน์ รู้โทษ รู้คุณ อกุศล รู้กาคำหนดิ เตียนสรรพเสวริย ที่เป็นมงคล ไม่เป็นมงคล ดีงาม ไม่ดีงาม ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง ตรงตามหลักของบุคคล ผู้เป็นบัณฑิตในทางพุทธปรัชญา คือประกอบด้วยสัปปุริยธรรม อันเป็นธรรมของสัตบุรุษ หรือบัณฑิต ๗ ประการ คือ

(๑) ชัมมัญญาตา หมายถึงความเป็นผู้รู้จักเหตุ เหตุที่ควรรู้มีอยู่มากมายแต่เมื่อกล่าวโดยสรุปก็มีเพียง ๒ เหตุ คือเหตุแห่งสุข เหตุแห่งทุกข์ ความสุขและความทุกข์ให้ผลต่างกันมาก จึงเป็นเหตุที่ควรรู้ไว้ว่า บุคคลทำสิ่งใดลงไป สิ่งนั้นเป็นได้ทั้งเหตุแห่งสุข หรือเหตุแห่งทุกข์

(๒) อัตถัญญาตา หมายถึงความเป็นผู้รู้จักผล คือรู้ว่าผลที่ตนได้รับไม่ว่าจะดีหรือชั่ว เป็นสุขหรือทุกข์ เกิดขึ้นจากเหตุอะไร ถ้าได้รับผลที่ดีเป็นความสุข ก็หาเหตุที่ทำให้ได้มีความสุขนั้นให้ดีขึ้น ถ้าเป็นผลข้างร้ายก็จะ ได้ตัดต้นเหตุเลิกทำในสิ่งที่เป็นเหตุแห่งผลร้าย

(๓) อิตถัญญาตา หมายถึงความเป็นผู้รู้จักคน คือรู้จักการวางตัวให้เหมาะสมกับบุคลิกภาวะฐานะของตน ใค้อย่างถูกต้อง ไม่อวดดีถือดีจนดูเป็นหยิ่งโศ ไม่ดูถูกตัวเองจนทำให้ขาดความมั่นใจ แต่รู้จักประมาณตัวเอง ไม่คิดเห่อเหิมทะเยอทะยานเกินฐานะทำอะไรก็ไม่ทำเกินกำลังของตน อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดหวังหรือเสียหายน

(๔) มัตถัญญาตา หมายถึงความเป็นผู้รู้จักประมาณ คือรู้จักความเหมาะสมพอดีไม่มากหรือน้อยเกินไปไปในทุกเรื่อง เช่น ในการแสดง การรับ การจ่าย ผู้รู้จักประมาณกำลังของตัวจึงทำอะไรที่พอดีๆ ไม่หักโหมจนเกินกำลังทั้งกายและทรัพย์รู้คุณค่าของสิ่งที่มีมาได้ ไม่ใช่จ่ายสุรุ่ยสุร่าย แต่เป็นอยู่อย่างสุขสบายตามสมควรแก่ฐานะของตน ไม่เดือดร้อนอึดอัดขัดสน

(๕) กาลัญญาตา หมายถึงความเป็นผู้รู้จักกาล คือรู้ถึงคุณค่าของเวลาที่ผ่านไป รู้จักใช้เวลาอย่างคุ้มค่าและเป็นประโยชน์ไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปอย่างไรประโยชน์ ผู้รู้จักกาลจึงเป็นคนตรงต่อเวลา ไม่อืดอาดล่าช้าในการทำงาน เมื่อได้คึกปกรับคำก็ทำตามนั้นเสร็จตามกำหนด เป็นเหตุให้การงานไม่ค้างค้ำงเป็นดินพอกหางหมู

(๖) บริสัจญญาตา หมายถึงความเป็นผู้รู้จักชุมชน คือรู้จักสังคมที่คนอาศัยอยู่ ที่ทำงาน และสังคมที่ตนจะต้องเข้าไปติดต่อสัมพันธ์ว่าเป็นอย่างไรรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสังคมชุมชนนั้นๆ เป็นเหตุให้ผู้อื่นที่หนาๆ ได้ด้วยความสบายใจไม่มีเรื่องกระทบกระทั่งกับผู้อื่นได้รับความไว้วางใจจากคนในชุมชน

(๗) ปุคคลปโรปรัญญาตา หมายถึงความรู้จักบุคคลผู้ยิ่งหรือหย่อน คือการรู้จักเลือกคบคน ด้วยการศึกษาคูณินนิสัยใจคอความประพฤติ เป็นต้น แล้วรู้จักที่จะเลือกกว่าคนเช่นใด เมื่อรู้จักเลือกเช่นนี้ทำให้ได้คบหาแต่คนดีไม่คบคนเลว ทำให้สามารถเลือกใช้คนทำงานได้ถูกต้อง

นอกจากคุณสมบัติของสัตว์มนุษย์ หรือบัณฑิตแล้วจะต้องเป็นบุคคลผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีการกระทำที่สุจริตอันเป็นลักษณะบ่งแสดงลักษณะของบัณฑิต^{๕๓} ดังนั้นเมื่อผู้จัดมหรสพเป็นบัณฑิต ในการจัดมหรสพ หรือเลือกสรรมหรสพมาจัดนั้น มหรสพที่เลือกสรรมาจัดได้ตรงตามความมุ่งหมายด้านจริยธรรมอย่างแน่นอน

๓.๕ มหรสพในทางพุทธปรัชญา

มหรสพในทางพุทธปรัชญานั้นเกิดขึ้นได้ตามฐานะแห่งมหรสพที่เป็นคันทางส่งเสริมผลึกเร้าให้เกิดสภาวะธรรมต่าง ๆ นั้นให้เกิดขึ้น ดังนั้นมหรสพในทางพุทธปรัชญาจึงมีฐานะเป็นปรโตโมสะที่ส่งผลต่อกระบวนการรับรู้ทางอายตนะที่ทำให้เกิดการปรุงแต่งสร้างสรรคความฐานะสภาวะธรรมที่ผลึกเร้ามาจากมหรสพที่เป็นคันทาง มหรสพในทางพุทธปรัชญานั้นสามารถแบ่งออกได้ตามฐานะสภาวะธรรม ได้ดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ มหรสพในฐานะอบายมุข

อบายมุข มาจากคำว่า อปาย + มุข ซึ่ง อปาย หรือ อบาย แปลว่า ความเสื่อม + มุข แปลว่า ทาง เพราะฉะนั้นคำว่า อบายมุข จึงแปลว่าแนวทางแห่งความเสื่อม หรือทางที่จะนำไปสู่ความพินาศ^{๕๔} ซึ่ง จากการศึกษาตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าอบายมุขนั้นแบ่งออกไว้ ๒ หมวดด้วยกัน คืออบายมุข ๔^{๕๕} และอบายมุข ๖^{๕๖} ซึ่งจะเห็นได้ว่า มหรสพนั้นเป็นอบายมุขข้อที่ ๓ ในหมวดของอบายมุข ๖ เป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความเสื่อม^{๕๗} หรือเป็นมรรคาแห่งความเสื่อมเป็นเบื้องต้นอยู่แล้ว อบายมุขทั้ง ๒ หมวดธรรมนั้นเป็นคำสอนที่จัดอยู่ในธรรมที่ควรละ(สมุทัย) เพราะเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเสื่อมและความพินาศแห่งทรัพย์ทั้งหลาย อบายมุข ๔ และอบายมุข ๖ นั้นมีหัวข้อธรรมที่แตกต่างกันเพราะเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตรัสกับบุคคลที่ต่างกัน กล่าวคือ อบายมุข ๔ พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับกักรปีตะผู้ครองเรือนในเขตกรุงโกฬิษยะ โดยใช้เป็นข้อธรรมที่

^{๕๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแก้ว,

หน้า ๓๔๕.

^{๕๔}ไสว มาลาทอง, คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๕.

^{๕๕}อง.สศุดค. ๒๓/๑๔๔/๒๒๔.

^{๕๖}ที.ปา. ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

^{๕๗}วิ.ญ. ๗/๒๔๘/๑๐.

คริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ในทฤษฎีนี้มีกัตตสังวัตตนิกรรม^{๕๖} เพื่อมุ่งหมายความว่าเป็นทางพินาศแห่งโลกะที่
 หามาได้แล้วสำหรับผู้ที่ครองเรือนที่พึงรักษาทรัพย์ที่หามาได้นั้นมิให้เสื่อมไป ดังพุทธพจน์ที่ว่า

พัตถมปีชชะ โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้น โดยชอบอย่างนี้ มีทางเสื่อม ๔ ประการ
 คือ ๑. เป็นน้กลองหญิง ๒. เป็นน้กลองสุรา ๓. เป็นน้กลองการพนัน ๔. เป็นผู้มีมิตรชั่ว
 มีสหายชั่ว มีเพื่อนชั่ว เปรียบเหมือนสระน้ำใหญ่มีทางไหลเข้า ๔ ทาง มีทางไหล
 ออก ๔ ทาง บุรุษพึงปิด ทางไหลเข้าเปิดทางไหลออกของสระน้ำนั้นและ ฝนก็มีได้
 ตกต้องตามฤดูกาล เมื่อเป็นเช่นนี้ สระน้ำใหญ่นั้นก็เหือดแห้งไป ไม่เพิ่มปริมาณขึ้น
 เลย ฉะนั้น โภคทรัพย์ที่เกิดขึ้นโดยชอบอย่างนี้ ก็ฉับนั้น เหมือนกัน^{๕๗}

ส่วนอบายมุข ๖ นั้นพระพุทธเจ้าทรงคริสต์แก่สังคาลมานพ เพื่ออธิบายให้สังคาลมานพ ได้รู้
 ถึงข้อปฏิบัติในวินัยของพระอริยเจ้าว่าหนทางแห่งความเสื่อม ๖ ประการนี้เป็นสิ่งที่ไม่พึงปฏิบัติ
 ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะทรงคริสต์ในเรื่องกสิ ๖ ให้แก่สังคาลมานพต่อไป ซึ่งมักกล่าวไว้ในปาฏิภวรรค
 สังคาลกสูตรว่า

อริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข ๖ ประการแห่งโลกะทั้งหลาย อะไรบ้าง คือ

๑. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือ สุราและ เมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท
 เป็นอบายมุขแห่งโลกะทั้งหลาย

๒. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอยในเวลากลางคืนเป็นอบายมุขแห่ง
 โลกะทั้งหลาย

๓. การเที่ยวดูมหรสพ เป็นอบายมุขแห่งโลกะทั้งหลาย

๔. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่ง
 โลกะทั้งหลาย

๕. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโลกะทั้งหลาย

๖. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโลกะทั้งหลาย^{๕๘}

^{๕๖}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุต. โค), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว,
 หน้า ๕๕.

^{๕๗}อง.อฎฐก. ๒๓/๕๔/๓๔๒.

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่านอกจากอบายมุขจะเป็นหนทางแห่งความเสื่อมความพินาศแห่ง
ทรัพย์แล้ว ในทางพุทธปรัชญาอบายมุขยังถือเป็นสิ่งที่ขัดขวางต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์
และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมไร้สันติสุข ปราศจากสันติธรรม
และศีลธรรมอันดีงามในทางพุทธปรัชญา รวมทั้งเป็นสิ่งที่ทำให้โทษแก่มนุษย์ผู้หวั่งความเจริญทั้งทาง
โลกและทางธรรม^{๕๑} อีกด้วยประการหนึ่ง

๓.๕.๒ มหรศพื้นฐานนิเวศน์

มหรศพื้นฐานนิเวศน์ หมายถึงมหรศพื้นฐานเป็นเครื่องกั้นจิตไม่ให้บรรลुकุศลวิ
มหรศพื้นฐานสิ่งที่ขัดขวางจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม โดยพิจารณาแปลความหมายจากคำว่า
“นิเวศน์, นิเวศนธรรม” แปลว่า ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลुकุศลวิ, สิ่งที่ขัดขวางจิตไม่ให้ก้าวหน้าใน
คุณธรรมมี ๕ ประการ คือ

๑. กามฉันทน์ คือความพอใจ, ความกำหนัดระคะในรูป รส กลิ่น เสียง โภญฺฑูพระหรือกามคุณ ๕
 ๒. พยาบาท คือความคิดร้ายต่อผู้อื่น ความอาฆาต พยาบาท ความขุ่นเคือง ความขัดข้อง
 ๓. ถีนมิตฺตะ คือ ความหดหู่ซึมเซา มาจากคำว่า ถีนะ - ความหดหู่ใจความท้อแท้ใจจิตหดหู่,
มิตฺตะ-ความง่วงเหงาหาวนอน ความง่วงงุน ความซึมเซาอันเกิดแต่จิตเป็นเหตุ
 ๔. อุทธัจจกุกกุกจะ คือ ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ, คำว่า อุทธัจจะ-ความฟุ้งซ่าน,
กุกกุกจะ-ความรำคาญใจ อันเกิดจากความฟุ้งซ่านออกไปปรุงแต่งไปในสิ่งต่างๆ
 ๕. วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัยในธรรมต่างๆ ในการปฏิบัติธรรม^{๕๒}
บ่อเกิดของนิเวศน์นั้นเกิดจากกิเลสธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดนิเวศน์ขึ้นดังพอสรุปได้ดังนี้
- ๑) กามฉันทะ เกิดจาก ตูฏสัญญา ความสำคัญหมายว่าเป็นของสวยของงาม
 - ๒) พยาบาท เกิดจาก ปฏิฆะความกระทบกระทั่งแห่งจิต ได้แก่ความหงุดหงิด
 - ๓) ถีนมิตฺตะ เกิดจาก อรติ ความไม่เพิกเลิกลิน ไม่ยินดี
 - ๔) อุทธัจจกุกกุกจะ เกิดจาก เจตโตสุวุปตมะ ความไม่สงบแห่งจิต
 - ๕) วิจิกิจฉา เกิดจาก โอโยนิโสมนสิการ ความทำไว้ในใจโดยอุบายอันไม่แยบคาย^{๕๓}
- นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังทรงอุปมานิเวศน์นั้นดั่งน้ำ ๕ ชนิด คือ
- ๑) กามฉันทะ อุปมาเปรียบด้วยน้ำที่เค็มคพล้น
 - ๒) พยาบาท อุปมาเปรียบด้วยน้ำที่เดือดพล่าน

^{๕๑} ใสว มาลาทอง, **คู่มือการศึกษาของวิยธรรม สำหรับนักเรียน**, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐๑.

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, อ้างแล้ว, หน้า ๘๒๘.

^{๕๓} ที.ม. ๑๘/๑๘๓/๑๑๐ - ๑๑๑.

๓) ดินมีพิษ อุปมาเปรียบด้วยน้ำที่มีออกแทนปกคลุม

๔) อุทัจจกุกุจะ อุปมาเปรียบด้วยน้ำที่ถูกลมพัดให้เป็นคลื่น

๕) วิจิจฉา อุปมาเปรียบด้วยน้ำที่ขุ่นอยู่ในที่มืด

ดังนั้นนิวรณ์จึงมีฐานะเป็นกิเลสปิดกั้นจิต ทำให้จิตเศร้าหมอง ขุ่นมัว และยังเป็นเครื่อง
หน่วงเหนี่ยว เครื่องก้างกั้น เครื่องรัดรั้ง เครื่องตรึงตรา ไม่ให้ผู้ประพฤติธรรมบรรลุมิธรรมในขั้น
ที่สูงได้ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่วาเสฏฐะใน เควิชสูตรว่า

วาเสฏฐะนิวรณ์ ๕ ต่อไปนี้ ในวินัยของพระอริยะเรียกว่า เครื่องหน่วง
เหนี่ยวบ้าง เครื่องก้างกั้นบ้าง เครื่องรัดรั้งบ้าง เครื่องตรึงตราบ้าง นิวรณ์ ๕ อะไรวาง
คือกามฉันทะ พยาบาท ดินมีพิษ อุทัจจกุกุจะ และวิจิจฉา วาเสฏฐะ นิวรณ์ ๕
เหล่านี้แลในวินัยของพระอริยะเรียกว่า เครื่องหน่วงเหนี่ยวบ้าง เครื่องก้างกั้น
บ้าง เครื่องรัดรั้งบ้างเครื่องตรึงตราบ้าง^{๖๒}

การชมมหรสพ ถือเป็นสื่อการแสดงที่สร้างความรื่นเริงบันเทิงใจให้เกิดแก่ผู้ชมมหรสพ
ให้ได้ผ่อนคลาย เกิดสุข มีความสนุกสนาน สร้างความสดชื่นให้แก่ชีวิต แต่อย่างไรก็ดี เพราะการ
แสดงมหรสพนั้นเป็นต้นทางที่ก่อให้เกิดความชอบใจ(กามฉันทะ) ไม่ชอบใจ (พยาบาท) หรือทำให้
เกิดอารมณ์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นแก่จิต อันเป็นสิ่งที่ทำให้ศึกษา คุณภาพ สมรรถภาพของจิต(วิจิจฉา,
อุทัจจกุกุจะ) และสติปัญญาอ่อนกำลังลง มหรสพจึงเป็นมหรสพในฐานะนิวรณ์ที่ปิดกั้น
กระบวนการพัฒนามนุษย์ในทางพุทธปรัชญาให้เกิดมีขึ้น

๓.๕.๓ มหรสพในฐานะเป็นเหยื่อทางอายตนะ

มหรสพในฐานะเป็นเหยื่อทางอายตนะ แปลว่ามหรสพในฐานะที่เป็นเครื่องล่อ ลึง
หลอกลวง ชั่วชวน ชวนให้เกิดความรัก โกรธ ปรารถนา พาใจให้หลงใหลยินดี อายตนะหรือทางทวาร
๖ (Sense - doors) อันได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั่นเอง โดยพิจารณาจากการแปลแยกศัพท์ ๒ คำ
คือคำว่า "เหยื่อ" และคำว่า "อายตนะ" นั่นเอง คำว่า เหยื่อนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมาย
ของคำว่า "เหยื่อ" นั้น แปลว่า สิ่งหลอกลวง นำมาซึ่งความพินาศ^{๖๓} ซึ่งตรงกับความหมายใน
ภาษาไทยทั่วไป ที่แปลว่า ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ทำไปด้วยความหวังดี ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ปลอดภัย เมื่อนำมาใช้
กับธรรมะชั้นสูง ก็หมายถึง สิ่งที่ยั่ววนแก่จิตใจในลักษณะที่เป็นเหยื่อ แล้วก็ทำให้สัตว์โลกนั้นๆ

^{๖๒}ที่.ที. ๕ /๓๐๗/๓๖๐.

^{๖๓}พุทธทาส ภิกขุ, พจนานุกรมธรรม ของท่านพุทธทาส, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕).

เป็นผู้หลงเหยื่อ ติดอยู่ในกองทุกข์อย่างสิ้นเชิง ส่วนคำว่า “อายตนะ” นั้นแปลว่า ที่ต่อ, เครื่องติดต่อกัน, แคนต่อความรู้, เครื่องรู้และตั้งรู้^{๕๕} อายตนะนี้มีความสำคัญเพราะเป็นเครื่องมือที่ใช้ติดต่อกับโลกภายนอก โดยอาศัยทวาร ๖ (Sense - doors) คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ สำหรับรับรู้และเสพเสวยโลก คำว่า “ทวาร” (ในทวาร ๖) นั้น เมื่อนำไปกล่าวในกระบวนการทำงานของกระบวนการแห่งชีวิต ท่านนิยมเปลี่ยนไปใช้คำว่า “อายตนะ” เมื่อพิจารณาความหมายของศัพท์ทั้ง ๒ คำแล้วจึงได้ความหมายของคำว่า มหุรสหในฐานะเป็นเหยื่อทางอายตนะ ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น

จากการศึกษาวิจัยพบว่าลักษณะที่เป็นเหยื่อ เป็นเครื่องล่อ เป็นสิ่งที่ยั่วยวนแก่จิตใจ ทำให้สัตว์โลกหลงติดอยู่ในกองทุกข์ได้ นั้น ในพระไตรปิฎกนั้นมีความหมายมุ่งถึงกามคุณ ๕ นั้นเอง^{๕๖} ดังปรากฏยืนยันในพระไตรปิฎกว่าดังนี้

กามนี้เป็นเครื่องล่อ มีความสุขน้อยในกามนี้ มีความยินดีน้อย มีทุกข์มาก ผู้มีปัญญารู้ว่า กามนี้เป็นคูกขอเหล็กแล้ว จึงประพดคืออยู่เดียว เหมือนนอแรด คำว่า กามนี้เป็นเครื่องล่อ มีความสุขน้อย อธิบายว่าคำว่า เครื่องล่อ เกิด เหยื่อ ความเกี่ยวของ ความพัวพันนี้ เป็นชื่อของกามคุณ ๕^{๕๗}

ดังนั้น คำว่า “เหยื่อ” จึงปรากฏเป็นชื่อแห่งกามคุณ ๕ นั้นเอง และนอกจากนี้ ยังปรากฏแสดงอ้างถึงความหมายไว้อย่างชัดเจนในมัททกกุสุตรที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบกามคุณ ๕ นี้ไว้ในฐานะเหยื่อล่อที่ทำให้ติด ดังถึงคิดดังมีเนื้อความในพระไตรปิฎกกล่าวถึงกามคุณ ๕ ประการว่า

๑. รูปที่พึงรู้แจ้งทางตา ที่นำปรารถนา นำพอใจ ขวนให้รักชกให้ใคร่พาใจให้กำหนด
๒. เสียงที่พึงรู้แจ้งทางหู ที่นำปรารถนา นำพอใจ ขวนให้รัก ชกให้ใคร่พาใจให้กำหนด
๓. กลิ่นที่พึงรู้แจ้งทางจมูก ที่นำปรารถนา นำพอใจขวนให้รัก ชกให้ใคร่พาใจให้กำหนด
๔. รสที่พึงรู้แจ้งทางลิ้น ที่นำปรารถนา นำพอใจ ขวนให้รักชกให้ใคร่พาใจให้กำหนด
๕. โผฏฐัพพะที่พึงรู้แจ้งทางกาย ที่นำปรารถนา นำพอใจชกให้ใคร่ พาใจให้กำหนด^{๕๘}

^{๕๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, อ้างแล้ว, หน้า ๔๑๑.

^{๕๖}พระมหาธีระพัฒนา วีระจตุส โน(คนไว), “มโนทัศน์เรื่องกามในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖, หน้า ๓๒ - ๓๗.

^{๕๗}พ.ุ. ๓๐/๑๔๗/๔๖๕.

^{๕๘}ที.ป. ๑๕/๓๗๓/๒๑๘ - ๒๑๙.

กามคุณ ๕ นี้ เรียกอีกอย่างว่า “กามารมณ์” เพราะเป็นธรรมชาติเหนียวรั้งจิตให้ติดอยู่ในสิ่งที่ที่อินดี จัดเป็นวิถุภาม เพราะเป็นสิ่งที่สามารถสัมผัสจับต้องและรู้สึกได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเป็นอายตนะภายใน ส่วนมหรสพนั้นเป็นอายตนะภายนอก หรือที่นิยมเรียกว่า อารมณ์ของอายตนะ ดังนั้นในกระบวนการรับรู้ทางอายตนะหากได้ศึกษาให้เข้าใจในกระบวนการรับรู้ทางอายตนะอย่างถูกต้องตามสภาวะที่จะก่อให้เกิดทุกข์ขึ้นมา นั้น ก็จะถูกปิดกั้นไปเพราะรู้เท่าทันอารมณ์แห่งปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นในทุกสถานการณ์ที่ประสบพบได้ตลอดเวลาไม่ว่าอารมณ์นั้นจะเป็นเชื้ออันหลอกล่อให้ติด ให้หลงอยู่ในอายตนะทางใดก็ตาม

๓.๕.๔ มหรสพในฐานะมรรคาสู่ทุกขคติภูมิ

มหรสพในฐานะมรรคาสู่ทุกขคติภูมิ หมายถึงมหรสพในฐานะที่เป็นหนทางที่นำไปสู่ สถานที่ไปเกิดอันชั่ว และมากไปด้วยความทุกข์ โดยพิจารณาแปลความหมายที่ได้จากคำว่า “ทุกขคติภูมิ” ที่มา จากคำว่า ทุ (ชั่ว) + คติ (ไป หรือถึง) + ภูมิ (พื้นเพ, พื้น, ที่ดิน, แผ่นดิน, ชั้นแห่งจิต, ระดับชีวิต, ก็ได้)^{๖๔} ซึ่งหมายถึงสถานที่ไปมากด้วยความทุกข์, สถานที่มีแต่ความทุกข์ อันได้แก่ อปายภูมิ^{๖๕} อันได้แก่ภรภูมิ เปรตภูมิ อสุรกายภูมิ และดิรัจฉานภูมิ นอกจากความหมายของคำว่า ทุกขคติภูมินี้แล้วยังพบว่า ยังมีคำที่มีความหมาย อันซับซ้อนได้ถึงสถานที่เดียวกันอยู่ถึง ๔ คำด้วยกันคือ คำว่า ทุกข, อปาย, วินิบาต และ นรกอันหมายถึง สถานที่ ภูมิที่มีแต่ความทุกข์ทรมานนั่นเอง

มหรสพเป็นมรรคาสู่ทุกขคติภูมิ เพราะมีคุณสมบัติภาวะที่มีรสอัสสาหะเป็นคุณสมบัติในตัว ของมหรสพนั้นอยู่แล้ว ที่เป็นเครื่องกระตุ้นเร้าให้เกิดความทะยานอยากเสวยมหรสพนั้นๆอีก เพราะบุคคลทั่วไปนั้นหลงยึดคิดว่าสุขเวทนาเป็นเครื่องหมายหรือมาตรฐานของชีวิตที่ดี และถือเอาทุกขเวทนาเป็นเครื่องหมายหรือมาตรฐานของชีวิตที่ไม่ดี ทำให้บุคคลต้องดิ้นรนแสวงหาเพียงสุขเวทนาเพียงด้านเดียว ในการสื่อแสดงมหรสพนั้น โดยปกติก็มุ่งสร้างให้เกิดความรื่นเริงบันเทิงใจ อันเป็นสุขเวทนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ที่ยังติดข้องในกิเลส ตัณหาและกามารมณ์ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการแสดงมหรสพที่จัดทั่วไปในสังคมไทยจึงเป็นมหรสพที่เป็นเครื่องล่อลวงต่ออายตนะ กล่าวคือ การแสดงมหรสพนั้นๆ จะต้องปรากฏ รูปที่สวย เสียงที่ไพเราะ กลิ่นที่หอม รสที่อร่อย โสภณูภาพที่ดี นาโคร นำปรารถนา นำพอใจ นำหลงไหล เพื่อสร้างความพอใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ชมมหรสพ^{๖๖} นั่นเอง

^{๖๔} พุทธศาสนิกฯ, **พจนานุกรมธรรมของท่านพุทธทาส**, อ้างแล้ว, หน้า ๘๖.

^{๖๕} จันทร์ ไพจิตร, **พุทธประวัติสั้น**, (กรุงเทพมหานคร : วัฒนธรรม, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๒.

^{๖๖} พระมหาธีรพัฒน์ ธีรวุฒ โน (คนใจ), “มนโถกสั้นเรื่องกามในพระพุทธรปรัชญาเถรภาพ”,

ดังนั้นการแสดงมหรสพจึงมีรากเหง้าจากราคะ โทสะ โมหะ เป็นแรงผลักดัน ที่ทำให้เกิด
 มิจฉาทิฎฐิ์ ส่งผลให้เกิดพฤติกรรมกรรมการแสดงออกทางกายวาจาในเชิงลบเกิดขึ้น แก่ชีวิต ที่เรียกว่า
 มิจฉาสังกัปปะ อันเป็นการประพฤติก่ผิดจากรองธรรมที่ติดแน่นอยู่กับอภรมณ์ (ปฏิพัทธา) ที่มีความ
 กำหนัด(ราคะ) ยินดี (อรติ) มุ่งหวังในสิ่งจะสนองตอบต่อการเสพเสวยทางอายตนะที่เป็นสุขเวทนา
 ทำให้การแสดงมหรสพถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสนองกามารมณ์ ความต้องการเสพเสวยทางอายตนะ
 เมื่อเกิดคิดใจหลงไหล พอใจ ชอบใจแล้วย่อมเกิดความ โลกที่ไม่รู้จักเพียงพอ (อสนัญญิ) ต้องดิ้นรน
 แสวงหาให้ได้มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้กระบวนการแสวงหาเพื่อสนองตอบต่ออายตนะนั้น เกิด
 พฤติกรรมที่ไร้ศีลธรรมเกิดขึ้น การประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ ที่เรียกว่า ทุจริต เกิดขึ้นอันได้แก่

๑. กายทุจริต การประพฤติชั่วในทางกายมี ๓ ประการ คือ

๑) ปาณาติบาตฆ่าสัตว์

๒) อทินนาทาน การลักขโมย

๓) กามสุมิฉฉาจาร การประพฤติผิดในกาม

๒. วจิตุจริต การประพฤติชั่วทางวาจา มี ๔ ประการ คือ

๑) มุสาวาท พுகเท็จ

๒) ปิสุณวาจา พุกส่อเสียด

๓) มรุตวาจา พุกคำหยาบ

๔) ตัมผัปปาลาปะ พุกเห่อเจ้อ

๓. มโนทุจริต การประพฤติชั่วทางใจ มี ๓ ประการ คือ

๑) อภิชณา ละโมบอยากได้ของคนอื่น

๒) พยาบาท คิดปองร้ายเขา

๓) มิจฉาทิฎฐิ์ เห็นผิดจากรองธรรม

ทุจริต ๓ หรือ อกุศลกรรมบถ ๑๐ นี้ มีรากเหง้ามาจาก อกุศลมูลเป็นตัวเร้าให้เกิดพฤติกรรม
 การกระทำที่ชั่วนั้นเกิดขึ้น เกิดเป็นหนทางหรือมรรคาสู่ทุกติฎฐิมิเกิดแก่บุคคลผู้เสพเสวยมหรสพ ให้
 เข้าสู่ทุคติได้ ในพระไตรปิฎกจะกล่าวถึงทุกติฎฐิมิเมื่อบุคคลนั้นได้แตกดับตายไป แล้วจึงไปเกิดใน
 ทุกติฎฐิมิ ตามแต่การกระทำที่มีกรรมมาจากอกุศลมูลเป็นตัวผลักดันไป ดังปรากฏในพระไตรปิฎกว่า

ภิกษุทั้งหลาย เพราะกรรมที่เกิดจากโลภะ เพราะกรรมที่เกิดจากโทสะ เพราะกรรมที่เกิดจาก โมหะ เทวดา มนุษย์ หรือสุคติอื่น อย่างใด อย่างหนึ่ง ไม่ปรากฏที่แท้แล เพราะกรรมที่เกิดจาก โลภะ เพราะกรรมที่เกิดจาก โมหะเพราะกรรมที่เกิดจากโทสะ นรกกำเนิด เครื่องานเปรตวิสัย หรือทุคติภูมิอื่นอย่างใด อย่างหนึ่งก็ปรากฏเพื่อความบังเกิด แห่งอัตรภาพในนรก กำเนิดเครื่องาน เปรตวิสัย อุกุศลมูล ๓ ประการนี้^{๑๖๖}

บุคคลบางคนในโลกนี้ เกิดในตระกูลสูง คือตระกูลชัตติยมหาศาล ตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือตระกูลคหบดีมหาศาล เป็นตระกูล มั่งคั่งมีทรัพย์มากมีโภคะมาก มีทอง และเงินมากมาย มีเครื่องใช้ ที่น่าปลื้มใจมากมายมีทรัพย์และัญชาติมากมายและ เขามีรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีจิววรรณ ผุดผ่อง ช่างนักได้ข้าน้ำ คำ ยานดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปได้ ที่นอน ที่พัก เครื่อง ประทีป แต่เขาประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ครั้นประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตแล้ว หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก บุคคล ผู้สว่างมาแต่มีตไป เป็นอย่างนี้^{๑๖๗}

สัตว์ผู้เจริญเหล่านี้ ประกอบด้วย กายทุจริต ประกอบด้วยวจีทุจริต ประกอบด้วยมโนทุจริต กล่าวใสร้าย พระอริยะเป็น มีจลาทิฎฐิ สมาทาน มีจลาทิฎฐิ กรรมสัตว์เหล่านี้หลังจากตายแล้ว ก็เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หรือสัตว์ผู้เจริญเหล่านี้ ประกอบด้วยกายทุจริตประกอบด้วยวจีทุจริต ประกอบด้วยมโนทุจริต ไม่กล่าวใสร้ายพระอริยะ เป็นสัมมาทิฎฐิ สมาทานสัมมาทิฎฐิ กรรมสัตว์ เหล่านี้หลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์พระคดาตทรงมีทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงสามัญมนุษย์ ทรงเห็นเหล่าสัตว์ ผู้กำลังจุติ จูบัติ เถว ประณีต มีผิวพรรณดีมีผิวพรรณแล้วไปสุคติ ไปทุกติ ทรงทราบเหล่าสัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม^{๑๖๘}

^{๑๖๖}พ.จ. ๓๐/๑๒/๘๓.

^{๑๖๗}อภ.ป. ๓๖/๑๘๘/๒๐๑ - ๒๐๒.

^{๑๖๘}อภ.วิ. ๓๕/๘๓๐/๕๓๓.

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า การแสดงมหรสพเป็นมรรคาสู่ทุกคติภูมิด้วยเป็นสิ่งที่สุดเกื้อให้เกิดการกระทำที่เป็นไปในทุจริต ๓ นั้นเอง ตามที่ผู้วิจัยมุ่งหมายศึกษานั้น ผู้วิจัยมิได้มุ่งหมายในส่วนของทุกคติภูมิในโลกหน้าที่หมายถึง โอบายภูมิ หรือนรก เปรต อสุรกาย ทิริจฉาน แต่อย่างไร ด้วยเหตุผลที่ขากแก่การอธิบายให้เข้าใจได้ และเป็นสิ่งที่เหนือวิสัยบุคคลธรรมดา แต่ไม่เหนือวิสัยบุคคลผู้มีอภิญาหรือพระอริยะสงฆ์ผู้มีความสามารถพิเศษที่จะเข้าถึง ผู้เห็นในโลกนี้โลกหน้าได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้มุ่งชี้ให้เห็นทุกคติภูมิที่เห็นได้ง่ายและชัดเจนมากที่สุดนั้นก็คือ ทุกคติภูมิที่เกิดในโลกนี้ อันเกิดจากบุคคลเข้าไปแสวงเสวยอารมณ์ จากการดูมหรสพผ่านทางจอตาจนจากช่องทางใดช่องทางหนึ่งแล้วเกิดการปรุงแต่งจากเจตสิกฝ่ายอกุศล ทำให้เกิดอกุศลจิต ที่ทำให้จิตตกอยู่ในสภาพของโอบายภูมิจิตของฝ่ายกามาวจรจิต หรือกามภูมิ ๑๑ โอบายภูมิ ๔ มนุษย์ ๑ สวรรค์ ๖ เป็นต้น เมื่อดวงจิตไปเสวยอารมณ์ก็เป็นปัจจัยให้เกิดสภาวะเสื่อมถอยของจิตสู่ทุกคติภูมิขั้นใดขั้นหนึ่ง เช่นเมื่อดูมหรสพแล้วเกิดมีความโลภะ ก็เกิดเป็นเปรตวิสัย คือมีความอยากกระหายที่ไม่เคยพอ แต่เมื่อใดที่มีโทสะเกิดขึ้นสภาวะจิตก็เป็นอสุรกายภูมิ คือแสดงความน่าเกลียดน่ากลัวออกมาทางสีหน้าให้เห็นได้อย่างน่ากลัวเพราะมีความโกรธ ความพยาบาท ครอบงำจิตอยู่ แต่หากเมื่อใดเกิดโมหะเข้าครอบงำจิตก็ทำให้บุคคลนั้นเหมือนตกอยู่ในข่ายสภาวะของเดรัจฉานภูมิคือ กระทำตนอย่างสัตว์เดรัจฉานตามสัญชาตญาณของสัตว์นั้นๆ ซึ่งเป็นเรื่องของคุณภาพทางจิตที่มีใช้ทางรูปชั้น^{๖๔} มหรสพที่ทำให้ภาวะจิตตกสู่สภาวะหรือคุณภาพของจิตที่ตกสู่โอบายภูมิทั้ง ๔ ดังที่กล่าวนี้เรียกว่ามหรสพในฐานะมรรคาสู่ทุกคติภูมิ นั้นเอง

๓.๕.๕ มหรสพในฐานะสื่อพัฒนา กาย จิต สติปัญญา

มหรสพในฐานะสื่อพัฒนา กาย จิต สติปัญญานั้น หากพิจารณาตามความหมายโดยการแยกพิจารณา พบว่า “สื่อ” ในทางพุทธปรัชญา หมายถึง เครื่องมือติดต่อสื่อสารที่เชื่อมระหว่างตัวเรา กับโลกภายนอกซึ่งแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ

๑. สื่อภายใน อันได้แก่อายตนะภายใน คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

๒. สื่อภายนอก อันได้แก่อายตนะภายนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมมารมณณ์ รวมทั้ง คลื่นแสง คลื่นเสียง อากาศ ที่อยู่ในธรรมชาติก็จัดเป็นสื่อภายนอกทั้งสิ้นการแสดงมหรสพนั้นจัดเป็นสื่อภายนอก เช่นเดียวกัน^{๖๕}

^{๖๔} ตูจันต์ บริหารวนเขต, **ปรมัตถธรรมสังเขป จิตสังเขป และภาคผนวก**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๖) หน้า ๓๕๓ - ๓๖๓.

^{๖๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมมิก, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

ส่วนคำว่า “พัฒนา” นั้นมาจากภาษาบาลีว่า “วฑฺฒน” หรือ “วิฒน” แปลว่าเพิ่มขยายขึ้น ผิดแผก ทำให้ยืนยาวขึ้นมาจาก “วรุณ” ในภาษาสันสกฤต แปลว่าความจริง^{๖๖} เมื่อพิจารณาจากความหมายของคำว่า พัฒนา และคำว่า วิฒนา มีความหมายตรงกับคำว่า “ภาวนา” ซึ่ง แปลว่าการทำให้มีขึ้น, การทำให้เกิดขึ้น, การเจริญ, การบำเพ็ญ^{๖๗} เพราะฉะนั้นความหมายของคำว่า “มรทสพในฐานะสื่อพัฒนาภาย จิต สติปัญญา” จึงหมายถึงมรทสพที่เป็นสื่อการแสดงเพื่อการพัฒนามนุษย์ให้เกิดความเจริญงอกงามในทางกาย ทางจิต และสติปัญญาให้เกิดขึ้นโดยมีมรทสพเป็นสื่อเป็นเครื่องมือในการฝึกฝนอบรมให้เกิดการพัฒนาทั้งทาง กาย จิต สติปัญญา ให้เจริญงอกงามนั่นเอง

หลักในการพัฒนาทางกายจิตสติปัญญาตามหลักพุทธปรัชญานั้น กระบวนการพัฒนานั้นเริ่มจากสัมมาทิฐิเป็นองค์ประกอบสำคัญเป็นจุดเริ่มแรก ในกระบวนการพัฒนามนุษย์ในด้านต่างๆ ให้เกิดขึ้น^{๖๘} กระบวนการที่จะเป็นปัจจัย ส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิอันเป็นองค์บุพภาคแห่งอริยมรรค หรือกระบวนการพัฒนาในทางพุทธปรัชญาจึงจำเป็นต้องอาศัยปัจจัย ๒ ประการคือ^{๖๙} “ปรโตโมสะ และ โขมิโตมนสิการ เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ หรือทัศนคติ ความเชื่อถือ ความเห็นที่ถูกต้อง ให้เกิดขึ้น และการแสดงมรทสพนั้นก็ถือเป็นปรโตโมสะ อันเป็นปัจจัยภายนอกที่จะทำให้เกิดสัมมาทิฐิ แต่ก็มีเงื่อนไขอยู่ที่ว่าการแสดงของมรทสพนั้นเป็นอย่างไร

การแสดงมรทสพที่จะเกื้อหนุนส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิได้นั้นต้องเป็นมรทสพที่เป็นการแสดงที่ดีงาม เป็นกุศล ยกตัวอย่างเช่นมีการแต่งกายเรียบร้อย ใช้ภาษาไพเราะเป็นสุภายิต เป็นประโยชน์ ชี้นะความจริง มีเหตุมีผล ไม่เร้าให้เกิดกิลตศตหา ซึ่งมรทสพเช่นนี้ จะต้องอาศัยเกิดจากบุคคลที่เป็นสัตบุรุษ หรือบัณฑิต เป็นผู้สื่อแสดงมรทสพ ที่ชักนำส่งสนองกลมกล่าให้เกิดสิ่งดีงาม เกิดคุณธรรม เกิดทัศนะ ความคิดเห็น ในทางดีงาม แก่ผู้ชมมรทสพ ด้วยการสื่อแสดงจากสัตบุรุษหรือบัณฑิตนี้ มรทสพจึงได้ชื่อว่า เป็น กัลยาณมิตร ซึ่งคำว่า กัลยาณมิตร จะต้องเป็นบุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่ส่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง หรือเป็นตัวช่วยให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรมพัฒนาอย่างถูกต้องดีงาม และมีคุณสมบัติของผู้สอนที่ดี รู้ในหลักการสอน

^{๖๖}ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๕๘.

^{๖๗}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, อ้างแล้ว, หน้า ๒๐๑.

^{๖๘}พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตฺโต), **รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทย (ยุคพุทธธรรมกับสังคม)**, (กรุงเทพฯ มานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๑๓), หน้า ๓๕.

^{๖๙}อจ. พุก. ๒๐/๑๒๗/๑๑๕.

รู้ในวิธีการสอน รู้จักใช้อุปกรณ์ อธิบายในการสอน และรู้จักการจัดดำเนินการต่างๆ ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษายอมรับฝึกฝนพัฒนานั้น ให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งในทางกลับกันหากมหรสพนั้นเป็นปรโตโฆสะที่ช่วยวนเร้าให้เกิดกิเลส ตัณหา มัวเมา ให้ลุ่มหลง ทำให้เกิดทัศนคติ ความเห็น หรือข้อข้องบอทางที่ไม่ถูกต้องดีงามให้เกิดขึ้น ทำให้เกิดการเบียดเบียนตนและผู้อื่น มหรสพนั้นย่อมนำสู่วิฆาติภูมิ ให้เกิดขึ้น ส่งผลที่จะทำให้เกิดความเสื่อมแก่ชีวิต

ดังนั้นมหรสพจะมีฐานะเป็นสื่อพัฒนากาย จิต สติปัญญา จึงต้องเป็นปรโตโฆสะ ที่เป็นกัลยาณมิตร จึงจะนำสู่กระบวนการศึกษาฝึกฝนอบรมพัฒนามนุษย์ที่เรียกว่าไตรสิกขา^{๑๐} หรือข้อปฏิบัติที่ต้องศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์ ใน ๓ ทาง คือ

๑) ทางกาย โดยใช้กระบวนการของอิทธิศีลสิกขา คือการศึกษาในอิทธิศีล, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติทางกาย วาจา อันได้แก่ระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยดี ให้เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกัน เป็นพื้นฐานการฝึกอบรมฝึกฝนที่เป็นผลเกี่ยวเนื่องในขั้นของอิทธิจิตตสิกขาต่อไป ซึ่งในระดับพัฒนาทางกาย หรือ อิทธิศีลสิกขานี้ เรียกว่า กายศีล เกิดขึ้นได้จากสื่อแสดงมหรสพที่เป็นปรโตโฆสะส่งเสริมให้เกิดทัศนะทางความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องดีงามมีเหตุผลเป็นประโยชน์(สัมมาทิฐิ) เกี่ยวกับเรื่องความดีความชั่วที่สอดคล้องกับการกระทำของคน คือทำดี ได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว รวมทั้งผลการแสดงออกทางความประพฤติทางกาย วาจา และระเบียบวินัย การอยู่ร่วมกับผู้อื่น ในสิ่งแวดล้อมต่างๆ ด้วยดี เกื้อกูล ไม่เบียดเบียน ไม่ทำลายกัน เป็นพื้นฐานการสื่อแสดงถ่ายทอดแก่ผู้ชมมหรสพ

๒) ทางจิต โดยใช้กระบวนการของ อิทธิจิตตสิกขา คือการศึกษาในอิทธิจิตต์, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกฝนอบรมจิต เพื่อให้เกิดสมาธิ การฝึกจิตให้เข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม ผ่องใส เหมาะแก่การใช้ความคิดพิจารณา เป็นฐานแห่งการเจริญสติปัญญาต่อไป ในกระบวนการพัฒนาจิต หรือ อิทธิจิตตสิกขานี้ เรียกว่าสมาธิ ซึ่งในระดับการพัฒนาทางจิต เกิดขึ้นได้จากสื่อแสดงมหรสพที่เป็นปรโตโฆสะส่งเสริมให้เกิดทัศนะทางความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องดีงามมีเหตุผลเป็นประโยชน์(สัมมาทิฐิ) เกี่ยวกับเรื่องคุณธรรม ที่ปลูกจิตสำนึกถึงคุณธรรมต่างๆ เช่นความมีขันติ เมตตา กรุณา เอื้ออาทร มีมูทิตา ความเคารพอ่อนน้อม ความกตัญญูคนเวทีย เป็นต้น นอกจากนี้แล้วยังกระตุ้นเร้าให้จิตแจ่มใส เบิกบาน สดชื่น เกิดความสุขใจ

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว,

๓) ทางสติปัญญา โดยใช้กระบวนการของ อธิปัญญาศึกษา คือการศึกษาในอธิปัญญา, ข้อปฏิบัติสำหรับศึกรบมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ ปราศจากกิเลสและความทุกข์ ในกระบวนการพัฒนาสติปัญญา หรืออธิปัญญาศึกษา นี้เรียกว่าง่าย ๆ ว่า ปัญญา ในระดับการพัฒนาทางปัญญา เกิดขึ้นได้จากสื่อแสดงมหรสพที่เป็นปรโตโมสะที่สื่อแสดงให้เกิดทัศนคติทางความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องดีงาม มีเหตุมีผลเป็นประโยชน์(สัมมาทิฐิ) เกี่ยวกับโลกและชีวิต หรือสังขารธรรมทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง การสื่อแสดงมหรสพเพื่อการพัฒนาปัญญานี้ มหรสพที่สื่อแสดงนั้นจะต้องชี้ให้ผู้ชมมหรสพเกิดการรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงทั้งหลายให้ตรงตามสภาพและตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น เป็นความรู้ความเห็นความเข้าใจที่เรียกว่า "สัมมาทิฐิแนวโลกุตระ"^{๑๙} เช่น เรื่องของการเกิดแก่เจ็บตาย ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต ทำให้มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จนจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ ปราศจากกิเลสและความทุกข์

ดังนั้นจึงพอสรุปลักษณะของมหรสพในฐานะสื่อที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาภายในจิตสติปัญญา ที่จะนำไปเพื่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาได้ว่า มหรสพในฐานะสื่อการแสดงนั้นจะต้องเป็นปรโตโมสะ ที่เป็นกัลยามิตร หรือมีคุณธรรมที่เรียกว่า กัลยาณมิตรธรรม ๑ ประการ คือ^{๒๐}

๑) ปิโย นำรัก คือเข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ขวนใจให้ออกเข้าไปปรึกษาได้ถาม

๒) คุ นำเคารพ คือมีความประพฤติดสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกรับใจเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย

๓) ภาวนีโย นำเจริญใจ คือมีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงคนอยู่เสมอ เป็นที่นำยกย่อง ควรเอาอย่าง เป็นที่เฝ้าระวัง และรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ

๔) วัตตา รู้จักพูดให้ได้ผล คือพูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไรคอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ดักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

^{๑๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **จะพัฒนาคนได้อย่างไร (พระพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖), หน้า ๒๔.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, อ่างแก้ว, หน้า

๕) วงนักษโม ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามแม้จะถูกจิก ตลอคน คำตำหนิและคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ อดทนฟังได้ ไม่เบื้อหนอยไม่เสียอารมณ์ (คุณสมบัติข้อวงนักษโมนี้ ในภาษาบาลีท่านหมายถึงคนที่ยอดทนต่อคำพูดของผู้อื่น คือรับฟังคำตำหนิวิพากษ์วิจารณ์ได้ และพร้อมจะแก้ไขปรับปรุงตน)

๖) คัมภีร์ธงจะ กัดดา แสดงเรื่องล้าลึกได้ คือกล่าวชี้แจงเรื่องต่างๆ ที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนผู้อื่นให้ได้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗) โน จัญฐานะ นิโยชเย ไม่ชักนำในอรุณ คือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียหรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร

นอกเหนือจากความเป็นกัลยาณมิตรแล้ว มรทพในฐานะเพื่อนจะต้องมีคุณธรรมอันเป็นองค์ประกอบของผู้สื่อแสดงมรทพ เพื่อที่จะให้การแสดงต่อมรทพนั้นประสบความสำเร็จตามความต้องการปรารภณา ด้วยคุณสมบัติอันเป็นคุณธรรมของผู้สื่อแสดงมรทพ ๔ ประการ คือ

(๑) สันทัสสนา ชีแจงให้ชัด คือจะสอนอะไร ก็ชี้แจงจำแนกแยกแยะอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจน จนผู้ฟัง(ผู้ชมมรทพ) เข้าใจแจ่มแจ้ง เห็นจริงเห็นจัง ดุงงมือไปถูกกับตา

(๒) สมหาปนา ชวนให้ฮยกรับเอาไปปฏิบัติ คือสิ่งใดควรปฏิบัติหรือหัดทำก็แนะนำหรืออธิบายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนบำเพ็ญจนยอมรับ ฮยกลงมือทำ

(๓) สมุดเตชนา ไร่ใจให้แกล้วยล้า คือปลุกไร่ใจให้กระตือรือร้น เกิดความฮุดสาเห มีกำลังแข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จลงได้ ฮู่งาน ไม่หวั่นระฮ่อไม่กลัวเหนียว ไม่กลัวยาก

(๔) สัมปหงสนา ปล่อยให้สลดฮื่น คือบำรุงจิตใจให้เข้มฮื่นเบิกบาน โดยชี้ให้เห็นผลหรือคุณประ โยชน์ที่จะได้รับและทางที่จะก้าวหน้าบรรลุผลสำเร็จยิ่งขึ้นไป ทำให้ผู้ฟัง(ผู้ชมมรทพ) มีความหวัง และไร่รังเบิกบานใจ

จึงทำให้พอเห็นได้ว่าเมื่อมีมรทพในฐานะสื่อหรือปรโดใจสะที่เป็นกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติของผู้สื่อสารที่ดี ฮ่อมส่งเสริมให้ผู้สื่อแสดงมรทพ(ผู้ส่งสาร) นั้นถ่ายทอดแก่ผู้ชมมรทพได้อย่างชัดเจนว่าต้องการสื่ออะไร อธิบายอะไร หรือเพื่ออะไร ทำให้ผู้ชมมรทพเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ดุงงมือไปเห็นกับตา เห็นคุณค่าแนวทางแห่งการปฏิบัติเพื่อเป็นการพัฒนาขึ้นมาอย่างแท้จริง จนเกิดการซาบซึ้ง เข้าใจ ฮยอมรับที่จะนำไปปฏิบัติ โดยผู้ส่งสารหรือผู้แสดงมรทพปลุกไร่การกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้น และเกิดความฮุ่มฮื่นเบิกบานใจ ทำให้มีความหวังมองเห็นผลในทางดีงามและทางสำเร็จได้

ปรโตโฆสะที่เป็นกัลยาณมิตร จึงนับเป็นสิ่งสำคัญที่มีอิทธิพลชักจูงให้เกิดทัศนคติ ความคิดเห็น ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจต่างๆ ที่ดีงาม ถูกต้อง เป็นประโยชน์ ที่เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ นั้น เป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงให้เกิดความเชื่อ ความเลื่อมใส ความนิยมชมชอบ ความซาบซึ้งใจ ที่เรียกว่า ศรัทธา ที่ทำให้เกิดการยอมรับที่จะนำความคิด การประพฤติปฏิบัติ เกิดเลียนแบบขึ้น หรือชักนำให้คิดอย่างถูกต้องขึ้นได้ โดยกระบวนการคิดที่สัมพันธ์กับสิ่งที่นอกเหนือจากศรัทธาที่เกิดจากกัลยาณมิตร คือ โลกและชีวิตที่แวดล้อมอย่างถูกต้องด้วยการพิจารณาสิ่งเหล่านั้นตามกระบวนการคิดที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ หรือการพิจารณาที่อยู่เหนือระดับศรัทธานั้นให้เกิดขึ้นมา^{๕๔} ซึ่งถือเป็นกระบวนการพัฒนาการฝึกฝนใช้ปัญญา ความคิด อย่างมีระบบมีระเบียบในการวิเคราะห์ สิ่งต่างๆ ได้อย่างถ่องแท้ ซึ่งเป็นขั้นที่สำคัญในการฝึกฝนพัฒนาตามพุทธปรัชญาในด้านต่างให้เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตามแม้มรทศพจะเป็นปรโตโฆสะที่เป็นกัลยาณมิตรเพียงใดก็ตามแต่หากผู้ชมมรทศพนั้น ไม่เกิดสัมมาทิฏฐิ อันเป็นบุพภาคแห่งอริยมรรคหรือกระบวนการพัฒนาภายใน จิต สติปัญญาในทางพุทธปรัชญาเกิดขึ้นมาจากมรทศพที่สื่อแสดงแล้ว ก็ยังถือไม่ได้ว่ามรทศพนั้นอยู่ในฐานะกัลยาณมิตรตามหลักพุทธปรัชญา

ดังนั้นผู้ชมการแสดงมรทศพ(ผู้รับสาร) ต้องมีคุณธรรมของผู้รับสื่อด้วยเช่นกัน โดยผู้ชมมรทศพนั้นจะต้องมีคุณธรรมอันเป็นองค์ประกอบดังนี้^{๕๕}

๑. มีหลักในการแยกแยะพิจารณา เกี่ยวกับสิ่งดี สิ่งชั่วได้ โดยที่ไม่ตกอยู่ในอำนาจของความหลง แต่กลับนำสิ่งที่ดีงาม ได้ฟังมาเป็นคติธรรมสอนคนนำสู่การปฏิบัติคนที่ดีงาม โดยที่ผู้ชมมรทศพต้องมีความเชื่อ และความตั้งใจในการนำมาปฏิบัติ ย่อมจะสำเร็จผลประโยชน์ได้ ดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า "คนต้องการบรรลุนิพพาน เชื้อเพลิงกำลังสอนของพระอรหันต์ ไม่ประมาท รู้จักฟังพิจารณา ตั้งใจฟังด้วยดี ย่อมได้ปัญญา"^{๕๖} เพราะฉะนั้นองค์ธรรมในที่นี้ก็คือต้องรู้จักพิจารณา (โยนิโสมนสิการ)

^{๕๔} นายชอุ่ม ทศสิน, "การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของปัญญาในพุทธปรัชญา", **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๘, หน้า ๑๑.

^{๕๕} พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), "การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓, หน้า ๑๕๗.

^{๕๖} พ.อิตี. ๒๕/๑๘๘/ ๕๕๕.

๒. มีการศึกษาเล่าเรียนศึกษาที่ดี ในวิทยาการต่างๆ มาแล้วเป็นอันดี จะช่วยให้เข้าใจและรู้จักเลือกพิจารณาในการดูฟังสื่อมวลชนได้เป็นอย่างดี ที่เรียกว่า "พหูสูต" ซึ่งคุณธรรมของผู้เป็นพหูสูต คือ

๒.๑) พหูสูตฯ ฟังมาก คือศึกษาเล่าเรียนไว้มาก

๒.๒) ธคา จำได้ คือจับหลักหรือสาระสำคัญๆ ได้

๒.๓) วจสาปริจิตา คล่องปาก คือท่องบ่นสาธยายจนคล่องแคล่ว

๒.๔) มนसानุเปกขิตา ท่องจนขึ้นใจ คือเอาใจใส่หนักคิดอยู่เสมอ

๒.๕) ทิฎฐิยา สุปฏิวิทธา ขบได้ด้วยทฤษฎี คือแทงตลอด หรือเข้าใจอย่างลึกซึ้งในเหตุและผลของปัญหานั้นๆ

คุณธรรมของผู้ชมมหรสพจึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่น่าสู่กระบวนการพัฒนา กาย จิต สติ ปัญญานั้นให้สัมฤทธิ์ผลเกิดการพัฒนาก่อเกิดขึ้น ด้วยหลักธรรมแห่งผู้ชมที่เป็นพหูสูต คือ รู้จักแยกแยะพิจารณาในการชมมหรสพให้เกิดเห็นตามความเป็นจริงในรอบด้าน (โยนิโสมนสิการ) การพัฒนามนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญา ก็จะครบองค์แห่งกระบวนการ เกิดสัมมาทิฎฐิ ขึ้นทั้งจากสื่อภายนอก (ปร โท โฆสะ) และสื่อภายใน (โยนิโสมนสิการ) ได้นั่นเอง

๓.๖ การจัดมหรสพภายในวัด

ในการจัดมหรสพภายในวัดนั้น เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทยในอดีตนั้นถูกจัดขึ้นเพื่อเป็นนันทนาการแก่สังคัม ชุมชน ด้วยหวังผลที่จะสร้างให้เกิดความรื่นเริงสนุกสนานให้เกิดขึ้น หลังจากการว่างเว้นจากหน้าที่การงานต่างๆ เป็นการผ่อนคลายสร้างสุขให้เกิดขึ้นในสังคัม แต่ในครั้งอดีตนั้นมหรสพเป็นสื่อแสดงที่เน้นเนื้อหาสาระในการกล่อมกลายสังคัมให้เห็นคุณค่าของความถูกผิดชั่วดี ก่อเกิดผลในด้านของศีลธรรมที่ดีงามสร้างสรรค์โดยมีเนื้อที่เกี่ยวกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แม้แต่การเล่นละคร ลิเก หมอลำ ที่เป็นการแสดงกึ่งเนื้อหากการแสดงไปในนิทานธรรมบท หรือเค้าโครงที่มีการเสริมแต่งปรับปรุงมาจากพระไตรปิฎกเสียเป็นส่วนมาก เช่น เรื่องสีลาวตี เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เรื่องพระสุวรรณสาม เป็นต้น^๖

^๖ วิเชียร รักรการ, **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

การจัดมหรสพภายในวัดนั้นจากการศึกษาค้นคว้าพบว่ามิปรากฏกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่ามีมาตั้งแต่ครั้งที่พระพุทธเจ้าทรงมีพระชนม์อยู่เสียด้วยซ้ำ ดังปรากฏได้กล่าวถึงว่ามีการสมโภชเฉลิมฉลองเมื่อได้มีการสร้างวัดหรือสร้างเสนาสนะต่างๆ เกิดขึ้น เช่น ในสมัยนั้นที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐีในเขตกรุงสาวัตถีนั้น ได้มีอุบาสกคนหนึ่งให้สร้างวิหารอุทิศ(ถวาย)แก่สงฆ์ โดยได้ทำการฉลองวิหาร^{๑๑} ด้วยมหรสพรื่นเริงต่างๆ หรือเมื่อครั้งสมัยที่นางวิสาขาสร้างถวายก็ได้มีการสมโภชเฉลิมฉลองด้วยเช่นกัน^{๑๒} ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการสมโภชเฉลิมฉลองนี้มีเป็นการจัดมหรสพเพื่อการแสดงออกถึงความสุข ความปีติยินดี ในความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา แต่อย่างไรก็ดีในกาสรเฉลิมฉลองด้วยมหรสพนั้นพระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวข้องหรือเที่ยวดูมหรสพที่มีการจัดขึ้น เพราะมีโทษถึงที่พึงกระทำ

ในปัจจุบันการจัดมหรสพภายในวัดนี้มีความแตกต่างจากอดีตเป็นอย่างมากเพราะจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่เป็นกฎบัญญัติในสังคมไทย โดยมีกระบวนการดำเนินงานในการจัดมหรสพภายในวัดที่มีขั้นตอนและวิธีการในการขออนุญาตจัดงานวัดตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติที่เรียกว่า "พระราชบัญญัติป้องกัน ภัยอันตรายอันเกิดแต่การเล่นมหรสพ พระพุทธศักราช ๒๔๖๔" ที่ประกอบไปด้วย ๑๘ มาตรา^{๑๓} เพื่อให้เกิดการจัดมหรสพนั้นมีความถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเมื่อพิจารณาตรวจสอบแล้วพบว่ามีความสอดคล้องกับบทบัญญัติที่เป็นระเบียบข้อบังคับกำหนดปฏิบัติไว้ในเรื่องระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ ออกตามความในมาตรา ๑๕ ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่มหาเถรสมาคมได้วางระเบียบไว้เพื่อให้เกิดการจัดมหรสพภายในวัดที่ถูกต้องดีงาม เหมาะสมควรแก่สถานที่ โดยที่ระเบียบในการการจัดมหรสพดังต่อไปนี้

ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า "ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. ๒๕๓๗"

^{๑๑} วิภิกขุณี (ไทย) ๓/๕๒๕/๒๐๕.

^{๑๒} บุญสืบ อินสาร, **ธรรมบท ภาค ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สืบสานพุทธศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๖๗.

^{๑๓} กรมการศาสนา, "กฎพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, ๓ เมษายน ๒๕๕๓,

ข้อ ๒ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ตั้งแต่วันใช้ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ ให้ยกเลิกระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. ๒๕๑๐

หมวด ๑ บททั่วไป

ข้อ ๔ ในระเบียบนี้

(๑) "เจ้าคณะ" หมายถึง ผู้ปกครองคณะสงฆ์ตามลำดับชั้นในเขตซึ่งวัดที่จะจัดงานนั้นตั้งอยู่

(๒) "เจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมือง" สำหรับในกรุงเทพมหานครให้หมายถึงผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ผู้อำนวยการเขต และผู้กำกับการสถานีตำรวจ ในจังหวัดอื่นให้หมายถึงผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอและผู้บังคับการตำรวจจังหวัดหรือรองผู้บังคับการทำหน้าที่หัวหน้าตำรวจจังหวัด หรือผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรอำเภอ

ข้อ ๕ งานวัดตามระเบียบนี้มี ๓ ประเภท คือ

(๑) งานเทศกาล ได้แก่ งานนมัสการปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน หรืองานประเพณีที่มีการออกร้านและมหรสพซึ่งเป็นงานประจำปี

(๒) งานมหรสพ ได้แก่ งานฉลอง หรืองานกุศลที่มีการออกร้านและมหรสพ ซึ่งจัดขึ้นเป็นการครั้งคราว

(๓) งานชุมนุม ได้แก่ งานที่วัดจัดขึ้นเองหรือมีผู้ขอจัดขึ้นภายในวัด

ข้อ ๖ การจัดงานวัดทุกประเภท จะต้องให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ศีลธรรม กฎหมาย และระเบียบหรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชา

ข้อ ๗ การจัดงานวัดทุกประเภท ห้ามมิให้มี

(๑) การแสดงใด ๆ อันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธ พระธรรมหรือพระสงฆ์

(๒) การพนัน และการหารายได้โดยวิธีเสี่ยงโชคเลียนแบบการพนัน

(๓) การเดินรำ รำวง และการแสดงภาพนิ่งหรือภาพยนตร์ลามกอนาจาร

(๔) การแสดงระบำหรือการแสดงอย่างอื่น ที่เป็นการขู่ข่มการมณเฑียร

(๕) การแข่งขันมวย การทรมานสัตว์ เช่น กัดปลา ชนไก่ ชนโค เป็นต้น

(๖) การจำหน่ายสุรามรัย และการเลี้ยงสุรามรัย

(๗) การประกวดสาวงามและการแสดงการแต่งกายที่ขัดต่อศีลธรรมและวัฒนธรรม

หมวด ๒ งานเทศกาล

ข้อ ๘ ในการจัดงานเทศกาลของวัด ให้มีกรรมการจัดงานคณะหนึ่งอย่างน้อย ๗ คนมี

หน้าที่วางโครงการและดำเนินการให้เป็นไปตามระเบียบมหาเถรสมาคมนี้

ข้อ ๘ คณะกรรมการจัดงานเทศกาลของวัดดังกล่าวในข้อ ๘ ประกอบด้วย

(๑) กรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่เจ้าอาวาสวัดนั้นเป็นประธานกรรมการและเจ้าหน้าที่ฝ่ายบ้านเมืองหรือผู้แทน และถ้า

- (ก) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๓ วันขึ้นไป ให้เจ้าคณะตำบลหรือผู้แทนเป็นที่ปรึกษา
- (ข) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๕ วันขึ้นไป ให้เจ้าคณะอำเภอหรือผู้แทนเป็นที่ปรึกษา
- (ค) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๗ วันขึ้นไป ให้เจ้าคณะจังหวัดหรือผู้แทนเป็นที่ปรึกษา และอธิบดีกรมการศาสนา หรือผู้แทนเข้าร่วมด้วย

(๒) กรรมการโดยการแต่งตั้ง ได้แก่พระภิกษุในวัดนั้น อุบาสก อุบาสิกา ผู้นำร่วมนั้น หรือบรรพชิตหรือคฤหัสถ์อื่น ที่เจ้าอาวาสวัดนั้นแต่งตั้ง

(๓) ถ้าเป็นการสมควรเจ้าอาวาสจะเชิญบุคคลอื่น เป็นกรรมการอีกคณะหนึ่งก็ได้

ข้อ ๑๐ ในโครงการจัดงานเทศกาลดังกล่าวในข้อ ๘ ให้ระบุ

(๑) ราชนามกรรมการจัดงาน

(๒) วัตถุประสงค์ของจัดงาน

(๓) กำหนดวันเวลาที่จัดงาน

(๔) ประเภทหรือสถานที่วัดจะจัดให้มาแสดงในงาน

(๕) ประเภทการแสดงที่วัดจะนำออกแสดงในงาน

(๖) ประเภทการประกวดแข่งขันที่วัดจะจัดขึ้นในงาน

(๗) ประเภทผลประโยชน์ที่จะได้จากการจัดงาน

(๘) รายการอื่นที่สมควรจะรายงานให้ทราบ

ข้อ ๑๑ ให้เจ้าอาวาสเสนอโครงการจัดงานเทศกาล ขออนุญาตต่อผู้บังคับบัญชาดังนี้

(ก) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๓ วันขึ้นไป ให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะอำเภอ

(ข) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๕ วันขึ้นไป ให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะจังหวัด

(ค) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๗ วันขึ้นไป ให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะภาค

ทั้งนี้ นอกจากการขออนุญาตตามระเบียบแบบแผนของฝ่ายบ้านเมืองแล้วต้องได้รับ

อนุญาตจากเจ้าคณะดังกล่าวข้างต้น จึงจัดให้มีงานได้

ข้อ ๑๒ ห้ามมิให้ดำเนินการดังต่อไปนี้ ในงานเทศกาลของวัด คือ

(๑) ทุ้มเงินผู้อื่นมาลงทุน อันจะทำให้เกิดข้อผูกพันชนิดใช้หนี้สิน

(๒) ให้เอกชนผูกขาดการจัดงานเทศกาลทั้งหมดหรือส่วนใดส่วนหนึ่ง

ข้อ ๑๓ ผลประโยชน์จากงานเทศกาลของวัดใด ให้เป็นศาสนสมบัติของวัดนั้น การดูแลรักษาและการจัดผลประโยชน์จากงานเทศกาลของวัดให้ปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง ตามความในมาตรา ๕๐ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม โดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๑๕

ข้อ ๑๔ เมื่อเสร็จงานเทศกาลแล้ว ให้คณะกรรมการทำรายงานผล พร้อมด้วยบัญชีแสดงประเภทรายได้รายจ่าย เสนอต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับ จนถึงเจ้าคณะผู้อนุญาตให้จัดงานเทศกาลนั้นภายใน ๖๐ วัน

หมวด ๓ งานมหรหรม

ข้อ ๑๕ ในการจัดงานมหรหรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อหารายได้บำรุงวัด หรือบำรุงกิจการใด ๆ ของวัดให้จัดได้ไม่เกิน ๗ วัน ถ้ากำหนดงานตั้งแต่ ๕ วัน ขึ้นไปให้เจ้าอาวาสวัดนั้นแต่งตั้งกรรมการจัดงานขึ้นคณะหนึ่ง ตามความในข้อ ๘ และให้ทำโครงการจัดงานตามความในข้อ ๑๐ เสนอผู้บังคับบัญชาตามลำดับ เฉพาะงานมีกำหนดตั้งแต่ ๕ วันขึ้นไปให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะจังหวัด ถ้ามีกำหนดตั้งแต่ ๗ วันขึ้นไปให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะภาค เมื่อได้รับอนุญาตจากเจ้าคณะดังกล่าวแล้ว จึงจัดให้มีงานได้ในการดำเนินงานมหรหรมดังกล่าวในวาระแรกให้นำความในข้อ ๑๒ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ข้อ ๑๖ เมื่อเสร็จงานมหรหรมตามความในข้อ ๑๕ แล้วให้รายงานผลการจัดงานต่อผู้บังคับบัญชาโดยอนุโลมตามความในข้อ ๑๔

หมวด ๔ งานชุมนุม

ข้อ ๑๗ ผู้ใดจะจัดงานชุมนุมในวัด ซึ่งมีใช้งานเทศบาล หรืองานมหรหรม ให้ผู้นั้นขออนุญาตต่อเจ้าอาวาส เมื่อเจ้าอาวาสอนุญาตแล้วจึงจัดได้เว้นแต่กรณีที่วัดจัดขึ้นเอง

ข้อ ๑๘ งานชุมนุมซึ่งจัดขึ้นในบริเวณวัดได้ ต้องเป็นงานเกี่ยวกับการศึกษา การส่งเสริมพระพุทธศาสนา การส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงานของประชาชน การส่งเสริมการศึกษา การส่งเสริมศีลธรรม การส่งเสริมกิจการทางราชการ และการบำเพ็ญศาสนกิจของบรรพชิตและคฤหัสถ์

ข้อ ๑๙ ผู้ที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าอาวาสให้จัดงานชุมนุมในวัด จะต้องรับผิดชอบต่อวัดในกรณีที่ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่วัด

หมวด ๕ เบ็ดเตล็ด

ข้อ ๒๐ เจ้าอาวาสรูปใด ผู้ใดหรือพระเถรานุเถระสมาคมนั้น ให้ถือว่าละเมิดจริยาพระสังฆาธิการ และต้องได้รับโทษฐานละเมิดจริยาพระสังฆาธิการตามความในหมวด ๔ แห่งกฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ ๑๖ (พ.ศ. ๒๕๓๕) ว่าด้วยการแต่งตั้งถอดถอนพระสังฆาธิการประกาศ ณ วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๑ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายกประธาน

กรมการมหาเถรสมาคม เหตุผลในการประกาศใช้ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ เนื่องจากได้มีกรรณการเลิกมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ให้ อำนวยการมหาเถรสมาคมตรากฎมหาเถรสมาคม ออกข้อบังคับ วาระระเบียบ ออกคำสั่ง ออกประกาศ มหาเถรสมาคม และมีบทบัญญัติกำหนดอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมดังกล่าวใหม่ ตามมาตรา ๑๕ ตรี แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงจำเป็นต้องออกระเบียบมหาเถรสมาคมนี้^{๑๐}

นอกจากนี้แล้วการจัดมหรสพภายในวัดยังต้องจัดให้ถูกต้องตามระเบียบการ กล่าวคือทำ ตามระเบียบข้อบังคับในการจัดงานมหรสพภายในวัด ที่ถูกต้องดังนี้

๑. การจัดงานวัดทุกประเภท จะต้องให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ศีลธรรม กฎหมาย และระเบียบหรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ข้อห้ามมิให้มีในงานดังกล่าว (ระเบียบ ข้อ ๑) การจัดงานวัดทุกประเภท ห้ามมิให้มี

- (๑) การแสดงใด ๆ อันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นพระพุทธ พระธรรมหรือพระสงฆ์
- (๒) การพนัน และการหารายได้โดยวิธีเสี่ยงโชคเลียนแบบการพนัน
- (๓) การเดินรำ รำวง และการแสดงภาพนิ่งหรือภาพยนตร์ลามกอนาจาร
- (๔) การแสดงระบำหรือการแสดงอย่างอื่น ที่เป็นการอวดงามารมณ์
- (๕) การแข่งขันมวย การทรมานสัตว์ เช่น กัดปลา ชนไก่ ชนโค เป็นต้น
- (๖) การจำหน่ายสุราเมรัย และการเลี้ยงสุราเมรัย
- (๗) การประกวดสาวงามและการแสดงการแต่งกายที่ขัดต่อศีลธรรมและวัฒนธรรม

๒. ผู้บังคับบัญชาที่เจ้าอาวาสควรยื่นเอกสารขออนุญาตจัดงาน ให้เจ้าอาวาสเสนอโครงการจัดงานเทศกาล ขออนุญาตต่อผู้บังคับบัญชาดังนี้

- (ก) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๓ วันขึ้นไป ให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะอำเภอ
- (ข) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๕ วันขึ้นไป ให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะจังหวัด
- (ค) งานมีกำหนดตั้งแต่ ๗ วันขึ้นไป ให้ขออนุญาตต่อเจ้าคณะภาค

๓. เขียนโครงการจัดงาน (ระเบียบข้อ ๑๐) ในโครงการจัดงานเทศกาลดังกล่าวโดยให้ระบุ

- (๑) ราชนามกรรมการจัดงาน
- (๒) วัตถุประสงค์ของการจัดงาน
- (๓) กำหนดวันเวลาที่จัดงาน

^{๑๐}กรมการศาสนา, “ระเบียบมหาเถรสมาคม”, ๒ เมษายน ๒๕๕๓,

- (๔) ประเภททรัพย์สินที่วัดจะจัดให้มาแสดงในงาน
- (๕) ประเภทการแสดงที่วัดจะนำออกแสดงในงาน
- (๖) ประเภทการแข่งขันที่วัดจะจัดขึ้นในงาน
- (๗) ประเภทผลประโยชน์ที่วัดจะได้จากการจัดงาน
- (๘) รายการอื่นที่สมควรจะรายงานให้ทราบ เช่น หลักการและเหตุผล ขั้นตอนในการ

ดำเนินงานงบประมาณดำเนินงาน แหล่งงบประมาณ (ห้ามยืมเงินมาจัดงาน) สถานที่จัดงาน ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงาน (โดยต้องระบุ "เจ้าอาวาส เป็นผู้ดำเนินงาน" และห้ามเอกชนผูกขาด การจัดงาน หรือเหมางาน ทั้งหมดหรือส่วนใดส่วนหนึ่ง ตามระเบียบข้อ ๑๒) และผลที่คาดว่าจะได้รับ โดยมีขั้นตอน ในทางเอกสารดังต่อไปนี้

๑. เจ้าอาวาสจัดทำเอกสารจำนวน ๕ ชุด แล้วยื่นเอกสารเพื่อขออนุญาตจัดงานต่อเจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด หรือภาค ตามสมควรแก่กรณี เพื่อพิจารณาถลงนามแล้วเก็บเอกสารไว้เพื่อเป็นหลักฐานชั้นละ ๑ ชุด จนถึงผู้ปกครองระดับสุดท้าย (ตามระเบียบข้อ ๑๑)

๒. เมื่อเจ้าคณะระดับต่างๆ เห็นสมควรก็จะพิจารณาถลงนามแล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังเจ้าคณะผู้มีอำนาจอนุญาตตามระเบียบข้อ ๑๑

๓. เมื่อเจ้าคณะผู้มีอำนาจอนุญาตพิจารณาเห็นสมควรแล้วจะลงนามอนุญาต และเก็บเอกสารไว้เพื่อเป็นหลักฐาน ๑ ชุด แล้วจะคืนต้นฉบับให้แก่เจ้าอาวาสที่ขออนุญาตจัดงานเพื่อเป็นหลักฐาน

๔. เมื่อได้รับอนุญาตให้จัดงานแล้วจึงสมควรขึ้นป้ายโฆษณาการจัดงานแลดำเนินการในส่วนอื่นๆ ได้

๕. เมื่อเสร็จงานเทศกาลแล้วให้ทำรายงานผลพร้อมด้วยบัญชีแสดงประเภทรายได้รายจ่าย เสนอต่อผู้บังคับบัญชาตามลำดับ จนถึงเจ้าคณะผู้อนุญาตให้จัดงานเทศกาลนั้นภายใน ๖๐ วัน

เอกสารประกอบการพิจารณาในการขออนุญาตจัดงานวัด

- ๑. หนังสือขออนุญาตจัดงาน (ใช้แบบหนังสือภายนอก) โดยมีข้อมูลแสดงความคิดเห็นของเจ้าคณะทุกระดับขึ้นไปจนถึงเจ้าคณะผู้มีอำนาจอนุญาต ตามระเบียบข้อ ๑๑
- ๒. โครงการจัดงาน ตามระเบียบข้อ ๑๐
- ๓. คำสั่งแต่งตั้งกรรมการจัดงาน (ตามระเบียบข้อ ๘ และข้อ ๘)
- ๔. เอกสารประกอบอื่น ๆ เพื่อประกอบการพิจารณา

๕. หากเป็นการจัดงานเปิดทองฝังลูกนิมิตและผูกพัทธสีมา จะต้องแนบสำเนา ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานวิสุงคามสีมา (ของวัดนั้น) โดยให้เจ้าอาวาสลงนามรับรองสำเนาถูกต้องไปด้วย

หมายเหตุ.- การจัดทำแบบรายงานขออนุญาตจัดงาน ขอให้จัดทำ ๕ ชุด (ในกรณีจัดงาน ๑ วันขึ้นไป) ดังนี้

๑. สำเนาไว้ที่เก็บไว้สำนักงานเจ้าคณะตำบลเพื่อเป็นหลักฐาน จำนวน ๑ ชุด
๒. สำเนาเก็บไว้สำนักงานเจ้าคณะอำเภอ เพื่อเป็นหลักฐาน จำนวน ๑ ชุด
๓. สำเนาเก็บไว้สำนักงานเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเป็นหลักฐาน จำนวน ๑ ชุด
๔. สำเนาเก็บไว้สำนักงานเจ้าคณะภาค เพื่อเป็นหลักฐาน จำนวน ๑ ชุด
๕. เจ้าคณะผู้มีอำนาจลงนามอนุญาต เมื่อพิจารณาจลนามอนุญาตแล้วจะคืนฉบับให้แก่วัดเพื่อเป็นหลักฐาน จำนวน ๑ ชุด

จึงเห็นได้ว่าการจัดงานมหรสพภายในวัดนั้นมีระเบียบการที่ชัดเจนมีขั้นตอนมีระบบการจัดมหรสพภายในวัดที่ครอบคลุมในรอบด้าน ดังนั้นหากกระทำตามระเบียบการของข้อบังคับตามบทบัญญัติระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ. ๒๕๓๗ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ นี้เป็นหลักเกณฑ์ในการจัดมหรสพภายในวัดให้เกิดความถูกต้องดีงามด้วยบทบัญญัติตามระเบียบมหาเถรสมาคม ที่สอดคล้องตรงตามธรรมวินัย และบัญญัติกฎหมายบ้านเมืองก็จะทำให้การจัดมหรสพนั้นถูกต้องดีงามส่งเสริมต่อวัดให้เป็นสถานที่เหมาะสม ควรแก่การเรียนรู้และพัฒนาามนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญาต่อไปได้

บทที่ ๔

วิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด

หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินในกรณีปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมนั้น เป็นกระบวนการเพื่อแสวงหาคำตอบในปัญหาที่ว่าเราควรทำอะไร? และต้องปฏิบัติอย่างไร? ที่เหมาะสมที่สุด เพื่อการการพัฒนาแก้ไขให้ดีขึ้น การรู้แจ้งตนเอง และการบรรลุถึงซึ่งความดีสูงสุด(Summum Bonum)* และในกระบวนการที่จะเข้าไปตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ถูก คิด คี ชั่ว ควรไม่ควร ในกรณี การจัดมหรสพภายในวัดนั้นจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องเข้าไปวิเคราะห์พิจารณา หลักกระบวนการตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ ว่าใช้หลักเกณฑ์ใดบ้างในการพิจารณา ซึ่งศึกษา ผู้วิจัยพอประมวลหลักเกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ที่แบ่งออกได้เป็น ๒ เกณฑ์ ดังนี้ คือ

๑) เกณฑ์ตัดสินหลัก ตัดสินด้วยความเป็นกุศล หรืออกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่าเจตนา นั้นเกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรือเกิดจาก อกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ และนอกจากนี้ยังพิจารณาตามสภาวะหรือปรากฏการณ์นั้นว่าเป็นสภาพที่เอื้อก่ออุลแก่ชีวิตจิตใจ หรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นทอน คุณภาพ และสมรรถภาพของจิตให้กุศลธรรม(สภาพที่เอื้ออุล) ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อ บุคลิกภาพอย่างไร?

๒) เกณฑ์รอง เป็นเกณฑ์นำมาประกอบการตัดสิน เพื่อเป็นการพิจารณาอย่างละเอียดถี่ถ้วนอีกทีหนึ่ง คือ

(๑) ใช้นิยมธรรม คือความรู้สึึกคิดชอบชั่วดีของคนพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเอง คิดเห็นตนเองหรือไม่ หรือเสียความเคารพตนเองหรือไม่

(๒) พิจารณาการยอมรับของวิญญูชน นักปราชญ์หรือบัณฑิตคนว่าเป็นสิ่งที่วิญญูชน ยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญหรือตำนิตติเตียน

(๓) พิจารณาลักษณะและผลของการกระทำที่มีต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการเบียดเบียน ตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ หรือเป็น ไปเพื่อประโยชน์สุขแก่คนแต่ต่อทุกๆ ให้แก่คนอื่น ซึ่งเมื่อพิจารณาได้จากศีลนั่นเอง

*ดูเชาว์ พลอยชุม, **จริยศาสตร์แนวพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒.

หลักการเกณฑ์การตัดสินใจทางจิตวิญญานศาสตร์นั้น ควรจะประสานหลักกรรมนิยามและสังคมนิยามเข้าด้วยกันเมื่อนุญช้เข้าใจธรรมชาติของการกระทำแล้วมุ่งทำความดีพิจารณาถึงประโยชน์ที่จะเกิดแก่ตนเอง และสังคมในภายหลังกังคณมนุญช้ก็จะมีนาอยู่เป็นสังคณที่เจริญ เพราะฉะนั้นแล้วหลักการเกณฑ์การตัดสินใจทางพุทธจิตวิญญานศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัดนคองจากเกณฑ์การตัดสินใจต้องพิจารณาตามหลักการเกณฑ์การตัดสินใจทั้ง ๒ ประการนี้แล้ว ยังสามารถวิเคราะห์ตัดสินใจด้วยหลักพุทธจิตวิญญานศาสตร์จากเกณฑ์ดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์จากจุดมุ่งหมายในการจัดมหรสพ

จุดมุ่งหมายคือ ผลที่คาดหวังที่เกิดขึ้นในการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่ว่าจะกิจกรรมนั้นจะเป็นกิจกรรมอะไรก็ตามจำเป็นอย่างยิ่งที่จะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นแนวทางการดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายด้วยวิธีกระบวนการต่างๆ จากการศึกษาวิจัยพบว่าจุดมุ่งหมายในการจัดมหรสพภายในวัดในทางพุทธปรัชญานั้นมีจุดมุ่งหมายใน ๓ ด้าน ด้วยกันคือ

๔.๑.๑ จุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยม

เป็นจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้เป็นการจัดมหรสพเพื่อผลในการจัดที่มุ่งเน้นด้านประโยชน์ หรือผลประโยชน์ที่จะเกิดจากกับมหาชนหรือคนจำนวนมากเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นการเกณฑ์การตัดสินใจจึงสามารถตัดสินใจได้จากประโยชน์ที่เกิดแก่คนจำนวนมากที่สุดเป็นเกณฑ์การตัดสินใจจัดมหรสพ ซึ่งไม่ได้อยู่ที่ตัวการกระทำ แต่อยู่ที่ผลลัพธ์ของมันนั่นคือใช้ประโยชน์สุขเป็นตัวตัดสินใจโดยดูที่ผลของการจัดมหรสพนั้นช่วยให้มนุษย์โดยส่วนมากมีความสุขมาก หรือได้ประโยชน์มากนี้ เป็นการกระทำที่ดี แม้ว่ามันอาจ ต้องทำให้คนส่วนน้อยได้รับผลกระทบ

เพราะฉะนั้นแล้วหลักจิตวิญญานศาสตร์ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจจัดมหรสพที่จัดภายในวัดจากจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมจึงยึดหลักการตัดสินใจจากความพอใจของคนจำนวนมากเป็นเกณฑ์การตัดสินใจจัดมหรสพ โดยไม่ได้ใช้ความถูกต้องในทางจริยธรรมตัดสินใจในมหรสพที่จัดขึ้น ด้วยเหตุนี้ผลการตัดสินใจถึงถือเอาการตัดสินใจจากกลุ่มบุคคล ชุมชน สังคม มาเป็นหลักการเกณฑ์การตัดสินใจเหมาะสม - ไม่เหมาะสม, ควร - ไม่ควร เป็นหลักตัดสินใจ เช่นนชาย ก. จัดมหรสพเพื่อจัดหารายได้มาสร้างโบสถ์ โดยในการนี้เพื่อให้ได้รับความนิยม มีคนเข้ามาชมมหรสพจำนวนมากจึงได้เอาโคโยตี และหมอลำซึ่งเข้ามาจัดภายในวัด ทำให้การสร้างโบสถ์นี้สำเร็จลงได้ ถ้ายึดตามหลักประโยชน์นิยมถือว่าเหมาะสม ควรจัดมหรสพ เพราะทำให้เงินในการสร้างโบสถ์นั้นสำเร็จได้ จึงเห็นได้ว่า ค่าทางจริยธรรมเป็นอันดับจะไม่มีอะไรถูกผิดจริง เพราะการตัดสินใจนั้นเกิดจากการหาปริมาณความสุข และประโยชน์ที่จะเกิดจากการจัดมหรสพอย่างเดียว ทำให้กฎเกณฑ์ในสังคณไม่

มีความหมาย เพราะเราสามารถทำลาภกุญได้ หากเห็นว่าจะก่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นจริง สังคมจะอุ่นวย เนื่องจากไร้กฎเกณฑ์สากลที่ทุกคนต้องปฏิบัติเหมือนกัน

ดังนั้นบรรพตที่จัดตามจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้ในทางพุทธปรัชญา จึงต้องยึดหลักบรรพตตามจุดมุ่งหมายด้วยประโยชน์นิยม จึงต้องพิจารณาตัดสินในรอบด้านคือประโยชน์ทั้งตนเอง ประโยชน์ผู้อื่นและประโยชน์ทั้งสองฝ่ายเพราะฉะนั้นแล้วแม้ยึดในประโยชน์จากมหาชนเป็นใหญ่ก็ตาม แต่ก็ต้องยึดหลักกฎหมายของประเทศ หรือบัญญัติทางสังคมที่คนอาศัยอยู่เพิ่มเข้าไปในหลักการจัดบรรพตตามจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมด้วย เพราะกฎหมาย หรือบัญญัติทางสังคมนั้นก็มีไว้เพื่อประโยชน์ของบุคคลจำนวนมากเช่นกัน ทำให้เห็นได้ว่าหลักเกณฑ์การตัดสินบรรพตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ในทางพุทธปรัชญาจากจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้ นอกจากจะยึดประโยชน์ของคนจำนวนมากเป็นเกณฑ์การจัดสินแล้ว จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องทางกฎหมายและบัญญัติทางสังคมควบคู่ไปด้วยการจัดบรรพตนั้นจึงจะเหมาะสม ควรแก่การนำมาจัดภายในวัด และบรรพตที่เหมาะสมควรแก่การจัดเพื่อสนองตอบจุดมุ่งหมายด้านประโยชน์นิยมนี้ได้ก็คือคือ บรรพตเจ้านันทนาการ และบรรพตกึ่งนันทนาการกึ่งอนุรักษ์นั่นเอง

๔.๑.๒ จุดมุ่งหมายด้านจารีตประเพณี

เป็นการจัดบรรพตภายใต้มุ่งเน้นด้านจารีต ประเพณี ที่เคยปฏิบัติยึดถือกระทำกันมา ซึ่งในการจัดนั้นถือการอนุรักษ์เป็นจุดมุ่งหมายหลักในการจัดบรรพต เพื่อให้มีการรักษาสืบสานความเชื่อถือการแสดงมหรสพนั้นๆ ได้คงอยู่ตลอด ไปคราบนานเท่าานเท่าที่จะทำได้ซึ่งในการจัดมหรสพด้านจารีตประเพณี นี้ย่อมเป็นสิ่งป่งชี้ให้เห็นถึงอัตลักษณ์ ที่สร้างความเป็นเอกภาพในฐานะศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ของคน ที่ได้สั่งสมมาตั้งแต่เมื่อครั้งอดีต ฉะนั้นบรรพตที่มีจุดมุ่งหมายในด้านจารีต ประเพณี จึงยึดถือในความเชื่อ ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิ ตลอดจนผลประโยชน์ของคนหรือกลุ่มของตนเป็นใหญ่นั้นเอง ดังนั้นหลักเกณฑ์ในการตัดสินบรรพตทางพุทธจริยศาสตร์จึงถือเอาความคิดเห็นของตนเองและกลุ่มสังคมของตนเองเป็นที่ตั้งมากกว่าความเห็นของผู้อื่นหรือกลุ่มสังคมอื่นเป็นเกณฑ์พิจารณาตัดสิน จึงมีทั้งผลดีและผลเสีย เนื่องเพราะอคติประจำตัวที่อาจทำให้การตัดสินนั้นไม่ถูกต้องตามหลักธรรม ตามหลักกฎหมายบัญญัติที่เป็นสากลนิยม เช่นการละเล่นชนวัว ชนไก่ ที่ถือว่าผิดต่อหลักมนุษยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย แต่กลับมองว่า เหมาะสม ควรจัดกับกลุ่มบุคคล หรือกลุ่มสังคมที่นิยมชมชอบสิ่งเหล่านี้

ดังนั้นการจัดบรรพตตามจุดมุ่งหมายด้านจารีตประเพณีนี้จะต้องเป็นบรรพตที่ควรค่าแก่การจัด ด้วยเหตุเพราะ เป็นสิ่งดีงามช่วยกล่อมกลางสังคมให้เป็นสุขมีค่าต่อจิตใจเป็นการแสดงที่ไม่

จัดคือหลักธรรม และบัญญัติกฎหมายในปัจจุบัน เช่นมหรสพ หนังใหญ่ หมอลำ กลองสะบัดชัย โขน ลิเก ลำตัด หุ่นกระบอก เป็นต้น มหรสพนั้นจึงเหมาะสม ควรจัดภายในวัด

มหรสพที่ส่งเสริม และสนองตอบต่ออุดมมุ่งหมายด้านจารีตประเพณีก็คือมหรสพเชิงอนุรักษ์ แต่อย่างไรก็ดีในปัจจุบันได้นำมหรสพบางประการ บางอย่างมาปรับปรุงประยุกต์แต่งรูปแบบการแสดงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของบุคคลสังคมในยุคปัจจุบันจึงก่อให้เกิดความประยุกต์แต่งเติมปรับปรุงจนเลขกรอบแห่งการอนุรักษ์ประยุกต์ในทางที่สร้างสรรค์ เป็นการเหยียบย่ำทำลายให้เกิดความเสียหายต่อรากเหง้าวัฒนธรรมที่สั่งมาด้วยความหลงผิดนั้นเอง ดังปรากฏเห็นได้ในปัจจุบันนี้ เช่นหมอลำซึ่ง ซอซึง รำวง ที่มีการแต่งตัวมุงน้อยห่มน้อยมีรูปแบบเนื้อหาที่มุ่งเน้นในกามารมณ์ และกระตุ้นให้เกิดกิเลสตัณหา ถึงแม้ว่าจะเป็นประยุกต์เพื่อการอนุรักษ์ แต่เนื้อหาสาระที่ถูกประยุกต์นี้ทำให้เกิดความไม่เหมาะสม หรือควรแก่การจัดเป็นมหรสพภายในวัด

๔.๑.๓ จุดมุ่งหมายด้านจริยธรรม

จุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้ เป็นจุดมุ่งหมายที่ชี้ความดีงาม ถูกต้องตามหลักจริยธรรมในการจัดมหรสพ ดังนั้นหลักเกณฑ์ในการตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์จากมหรสตามจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมจึงชี้กับเหตุผลและความชอบธรรมอันเป็นทัศนคติแบบสังวิสัย(Realistic account) ในการตัดสิน ในทางพุทธปรัชญา และในการจัดมหรสตามจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้เป็นจุดมุ่งหมายเหมาะสม ควรนำมาจัดเป็นมหรสพภายในวัด เพราะชอบด้วยเหตุผลตามหลักธรรม โดยไม่ยึดตนหรือความนิยมของสังคม เป็นเกณฑ์ตัดสิน^๓

เพราะฉะนั้นในการตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสตามจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้ สามารถตัดสินได้จากการพิจารณาสิ่งต่างๆ ว่าสิ่งนั้นเป็นธรรม หรือ ไม่เป็นธรรมด้วยการพิจารณาดังต่อไปนี้^๔

- ๑) เป็นสิ่งที่เบียดเบียนผู้อื่น
- ๒) เป็นสิ่งที่ไม่เบียดเบียนตนและไม่เบียดเบียนผู้อื่น
- ๓) เป็นสิ่งที่บัณฑิตยอมรับและสรรเสริญ
- ๔) เป็นสิ่งที่เป็น ไปเพื่อประโยชน์และความสุข

^๓ เดือน คำตี, พุทธปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไอลิเดียนส์โคร์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๔๕.

^๔ อจ. พ.ก. ๒๐/๖๖/๒๕๕ - ๒๖๐.

ดังนั้นในการแสดงมหรสพนี้จะต้องเป็นมหรสพที่มุ่งสอนธรรมเร้ากระตุ้นให้เกิดกุศล ดำรงตนอยู่ในกรอบแห่งจริยธรรมอันดี เป็นสิ่งที่สัปปุรุษ หรือบัณฑิตทั้งหลายยอมรับว่าถูกต้องดีงามมีประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น เช่นการแสดงละครจริยธรรม เรื่องพระเวสสันดร ที่มุ่งสอนให้เกิดการทำทาน มีกรุณาเมตตาต่อผู้อื่น เป็นต้น ซึ่งมหรสพที่มีลักษณะการจัดที่เหมาะสม ควรแก่การจัดภายในวัดเพื่อสนองตอบต่อจุดมุ่งหมายด้านจริยธรรมนี้ได้แก่มหรสพทางวิญญาณนั่นเอง

เพราะฉะนั้นหลักการตัดสินใจคัดเลือกทางพุทธจริยศาสตร์โดยวิเคราะห์จากจุดมุ่งหมายในด้านประโยชน์นิยม, ด้านจารีต ประเพณี และด้านจริยธรรม จะต้องเป็นไปเพื่อการเกื้อกูลส่งเสริมให้เกิดกุศลธรรม นำให้เกิดการพัฒนาแก่ผู้ชมมหรสพร่วมไปด้วยพร้อมกัน จึงจะทำให้การจัดมหรสพตามจุดมุ่งหมายต่างๆ ที่กล่าวมานี้ เหมาะสม ควรแก่การจัดภายในวัด เพื่อการส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่อันเหมาะสมต่อการเรียนรู้ และฝึกฝนอบรมพัฒนาตนเอง และสังคมให้เกิดความสุขสงบยิ่งขึ้นต่อไป

๔.๒ วิเคราะห์จากรูปแบบวิธีการนำเสนอ

รูปแบบวิธีการนำเสนอ คือ สิ่งที่กำหนดขึ้นเป็นหลักในการนำเสนอ หรือเป็นแนวทางในการแสดงมหรสพสามารถจัดแบ่งออก ๒ ประเภทเท่านั้น คือ

๔.๒.๑ **รูปแบบวิธีการนำเสนอมหรสพแ่งโลกิยะ** คือมหรสพที่สื่อแสดงออกในรูปแบบวิธีการนำเสนอที่เกี่ยวข้องด้วย เรื่องชาวมืด ที่ยังเกี่ยวข้องกับอยู่ในเกิตเสวตวามอยากความต้องการซึ่งเป็นธรรมชาติของบุคลชนูคตลั่วไป โดยเนื้อหาของมหรสพนั้นมีรูปแบบการนำเสนอเพื่อตอบสนองความต้องการความสุขอันเนื่องด้วยการเสพเสวยอารมณ์ที่อยู่ในแดนเสพเสวยทางกามคุณ ๕ แต่มหรสพในแ่งโลกิยะก็ให้ด้ทั้งคุณ และโทษคตมแต่ภาวะของผู้เสพมหรสพ

ดังนั้นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินมหรสพจากรูปแบบวิธีการนำเสนอ จึงมุ่งไปที่การสื่อแสดง ถ้าหากการแสดงมหรสพนั้นถูกสร้างสรรค์ให้ตอบสนองต่อความต้องการเพื่อให้เป็นเครื่องมืออบรมกล่อมเกล่าบุคลสังคตมให้ด้มได้ด้ด้วยการสอดแทรกหลักธรรม ศีลธรรม ลงไปในรูปแบบวิธีการเสนอที่เร้าอารมณ์ ให้เกิดเป็นกุศลธรรมให้ผู้ชมมหรสพนั้นเกิดการพิจารณาเห็นในคุณค่าแท้ และการพัฒนา กจิต สติปัญญาให้เกิดขึ้น และไม่ผิดต่อบัญญัติกฎหมายบ้านเมือง ยกตัวอย่างเช่น มหรสพดนตรี ที่มีรูปแบบการนำเสนอด้ด้วยการขับร้องเพลงคตมยุคสมัยนิยม พร้อมกับแดนซ์เซอร์เต้นประกอบซึ่งเห็นได้ว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปเพื่อสนองความเพลิดเพลินทางอายคตนะคือจักขุ และโสคตสร้างให้เกิดความรื่นเร้งบันเทิงใจแก่ผู้ชมมหรสพหากรูปแบบการนำเสนออันนี้ไม่ผิดกฎหมายหรือทำลายสังคตมให้เกิดความเสื่อมเพียงแต่เร้าให้เกิดความปรารถนาแก่จิตเท่านั้น มหรสพแ่งโลกิยะเช่นนี้ก็เหมาะสม ควรจัดภายในวัด แต่หาก

การร้องเพลงพร้อมกับแดนซ์เซอร์นั้นแต่งกายที่มึนเน้นโชว์เรือนร่าง ด้วยการพุ่งน้อยห่มน้อย และเดินในท่าทางที่ยั่วยวนก่อให้เกิดกิเลสตัณหากระตุ้นเร้าทำให้เกิดความอึดหึงเกิดการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ผิดคือคือ คือ ออกกเข้าไปถูกเนื้อต้องตัวนักร้อง นักเต้นแดนซ์เซอร์จนก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาท เกิดการกระทำที่ผิดกฎหมาย และสร้างความเดือดร้อนต่อผู้อื่น มหรสพแห่งโลกิยะที่มีรูปแบบการนำเสนอเช่นนี้ ย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด

๔.๒.๒ รูปแบบวิธีการนำเสนอมหรสพแห่งโลกุตระ คือมหรสพที่สื่อแสดงออกในรูปแบบวิธีการนำเสนอที่เกี่ยวข้องด้วยความหันวิสัยของโลกด้วยรูปแบบการนำเสนอมหรสพให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้และเข้าใจในสภาวะที่แท้จริงของธรรมชาติ ก่อให้เกิดปัญญา เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักอริยมรรคเป็นหนทางเพื่อความพ้นทุกข์ พ้นจากภกิเลสเครื่องพินนาการทั้งปวงพัฒนาภาย จิตสติปัญญาให้เจริญองงาม

ดังนั้นหลักพุทธจริยศาสตร์ที่ใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินจากรูปแบบวิธีการนำเสนอมหรสพในแง่โลกุตระจึงตัดสินได้จากการสื่อแสดงรูปแบบวิธีการนำเสนอมหรสพนั่นเองถ้าหากการแสดงมหรสพนั้นเกื้อกูล ส่งเสริมเร้าให้เกิดปัญญาให้เกิดการพิจารณาเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่สร้างให้เกิดกิเลสตามารมณหรือนิวรณ์ ด้วยการแสดงที่ชี้บอกความจริงแห่งชีวิตเป็นกุศล เช่นการแสดงละครเรื่องปฏิจงสมบุบาท ของคุณภัทราวดี มีชูชนที่มีรูปแบบเป็นละครผสมกับการเต้นรำ ด้วยนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการที่อาศัยกันเกิดขึ้นตามลำดับ เป็นฉาก ไปพร้อมกับการบรรเลงดนตรีตามสภาวะของกระบวนการนั้นๆ เช่นตอนเกิดตัณหาคนครีก็รุนแรง เร้าร้อนทำให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ร่วมในการพิจารณากระบวนการนั้นๆ ไปจนเกิดเห็นจริงตามกระบวนการว่าปัจจัยที่ก่อให้เกิดตัณหานั้นคือเวทนานั้นเอง มหรสพในแง่โลกุตระที่มีรูปแบบวิธีการนำเสนอเช่นนี้จึงเหมาะสม ควรจัดภายในวัดเป็นอย่างยิ่ง

แต่ในทางกลับกันหากการแสดงนั้นก่อให้เกิดความขุ่นมัวเร้าร้อนเป็นทุกข์ทำลายสติปัญญา ด้วยรูปแบบวิธีการนำเสนอที่ทำให้หลงเข้าใจผิดน้อมนำสู่ทางดำไม่ส่งเสริมเกื้อกูลต่อการพัฒนาปัญญา ให้เกิดการพิจารณาตามความเป็นจริงได้ เช่นการรำผีฟ้า การเล่นแม่มด ที่มีรูปแบบการแสดงที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในเรื่องของผี มีการร้องการรำประกอบจังหวะดนตรีพื้นบ้านอันได้แก่ เซอ กลอง ฉิ่ง กรับไม้ โดยมีเนื้อหาสรรเสริญถึงความเก่งกล้าของผีฟ้าด้วยภาษาเขมร การแสดงมหรสพเช่นนี้มีปรากฏในสังคมในภาคอีสาน เช่น จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ เป็นต้น ซึ่งถึงแม้การแสดงมหรสพเช่นนี้จะทำให้เกิดความสนุกสนานในสังคมเกิดขึ้น แต่ก็ทำ

เทพนภา ศิวะบุตร, เรื่องผีเรื่องจริง, ภูคคีวิทยาน, ปีที่๓ ฉบับที่ ๕๕ (มีนาคม ๒๕๕๗).

ให้เกิดทัศนคติความเชื่อที่มั่งงายไม่เกือกลต่อการพัฒนาปัญญา มหฺรศพเช่นนี้ย่อมไม่เหมาะสม
ไม่ควรจัดภายในวัด

เพราะฉะนั้นจึงสรุปได้ว่า การตัดสินใจสรุปรูปแบบวิธีการนำเสนอ เป็นเกณฑ์การ
ตัดสินที่ใช้ตัดสินต่อการแสดงมหฺรศพ อันเป็นต้นทางของการสื่อสาร ซึ่งในทางพุทธปรัชญามอง
ว่า รูปแบบวิธีการนำเสนอมหฺรศพนั้นแม้จะเป็นรูปแบบการนำเสนอในแง่ใดก็ตามแต่เมื่อสื่อ
แสดงออกแล้วมีรูปแบบการนำเสนอที่นำผู้สมาธิปฏิบัติให้เกิดขึ้นแก่ผู้ชมมหฺรศพด้วยการนำเสนอที่
ก่อให้เกิดการดำรงชีวิตที่ถูกต้องดีงามตามครรลองครองธรรม และส่งเสริมเกือกลต่อการพัฒนา
กาย จิต สติปัญญามหฺรศพนั้นก็เหมาะสม ควรแก่การนำมาจัดภายในวัด และด้วยเหตุนี้ผู้สื่อแสดง
มหฺรศพจึงต้องมีคุณสมบัติที่เรียกว่า กัลยาณมิตร โดยที่มีธรรมเป็นองค์ประกอบของผู้สื่อสารที่ดี
๔ ประการ คือ^๕

- ๑) ชี้แจงให้ชัด ในสิ่งที่ต้องการที่จะนำเสนอ (สันตัสสนา)
- ๒) ชวนให้เอ่ยกรับเอาไปปฏิบัติ (สมาทปานา)
- ๓) เราใจให้แกแล้วกล้า มั่นใจ (สมุตเตชนา)
- ๔) ปรารถนาประ โทมใจให้สดชื่น (สัมปหังสนา)

นอกจากหลักธรรม ๔ ประการนี้แล้ว เจตนา ของผู้สื่อสารยังเป็นหลักสำคัญในการ
กำหนดรูปแบบวิธีการนำเสนอมหฺรศพ หากการนำเสนอไม่มีเจตนาสื่อการแสดงไปโนทางที่เป็น
กุศล มหฺรศพนั้นก็เหมาะสม ควรจัด แต่หากเจตนาของผู้สื่อแสดงนั้นเป็นอกุศล มหฺรศพนั้นก็
ไม่เหมาะสม ควรจัด สมดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “เจตนาหํ ภิกขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิควา กมฺมํ กโรติ
กาเยนวาจาเยมนสา” ที่แปลว่า ภิกษุทั้งหลายเจตนาอันเองเราเรียกว่า กรรม บุคคลจงใจแล้ว จึง
กระทำด้วยกาย วาจา ใจ” ดังนั้นเพราะเจตนาจึงทำให้รูปแบบวิธีการนำเสนอที่นั้นเกิดขึ้นมา

^๕พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “การศึกษาอิทธิพลของอาชวณะ (สื่อ) ที่มีต่อการ
พัฒนาคุณภาพชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๓, หน้า ๑๐๘.

๔.๓ วิเคราะห์จากผลกระทบ

ผลกระทบ คือ สิ่งที่ได้รับหรือผลที่ได้รับอันเกิดจากการกระทำใดๆ ก็ตามที่ส่งผลออกมา ทั้งในทางบวก และทางลบ แก่บุคคล ชุมชน สังคม ให้เกิดขึ้นจากการกระทำกิจกรรมนั้นๆ ในการจัดมหรสพภายในวัดก็เช่นกัน ย่อมมีผลกระทบเกิดแก่บุคคลต่างๆ ในรอบด้านทั้งที่เป็นภิกษุ สามเณร คฤหัสถ์ อุบาสก อุบาสิกาที่นับถือพุทธศาสนา และไม่ได้นับถือพระพุทธศาสนา ที่จะต้องได้รับกระทบที่จะเกิดขึ้นดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ ผลกระทบทางด้านคุณภาพชีวิตบุคคล ย่อมส่งผลกระทบ ๒ ประการ คือ

๑.๑) ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตบุคคลในเชิงบวก เกิดจากมหรสพนั้นเป็นสื่อแสดง ที่ส่งเสริมกล่อมเกลายเป็นสิ่งเร้าให้เกิดสัมมาทิฐิ เกิดกุศลให้เกิดความสุข ส่งเสริมต่อคุณภาพชีวิตที่ดีงาม เช่น มหรสพการแข่งขันเรือ ที่ส่งเสริมให้ร่างกายแข็งแรงเป็นสุข สร้างให้เกิดคุณธรรมคือ ความอดทน ความสามัคคี การรู้จักแพ้ รู้จักชนะ เป็นต้น

๑.๒) ผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตบุคคลในเชิงลบ เกิดจากสื่อแสดงมหรสพนั้นหลักเร้าให้คุณภาพชีวิต ทางด้านคุณธรรม ศีลธรรม ต่างๆ ลดลง ทำให้ชีวิตเป็นชีวิตที่เจ็บป่วยทุกข์ เช่น ซอชิง ที่เป็นมหรสพที่นิยมจัดทางภาคเหนือในงานปอยหลวง ซึ่งการแสดงในปัจจุบันนี้มุ่งเนื้อหาการแสดงไปที่เรื่องทางเพศ จึงทำให้คุณธรรม จริยธรรมของผู้ชมมหรสพนั้นลดน้อยลงไป ก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่หวั่นไหวเนื่องในกาม หลักเร้าให้เกิดทุกข์

ดังนั้นหากจะพิจารณาหลักเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์จากผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตบุคคลแล้วย่อมสามารถตัดสินได้จากผลกระทบในเชิงบวกคือคุณภาพชีวิตการจัดมหรสพนั้นเหมาะสม ควรจัด ในทางตรงกันข้ามหากมหรสพนั้นก่อให้เกิดผลกระทบในเชิงลบต่อคุณภาพชีวิตมหรสพนั้นย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด

๔.๓.๒ ผลกระทบทางด้านสังคม ในด้านสังคมนั้นย่อมมุ่งหมายถึงสังคมที่ประกอบด้วยบุคคลทั่วไปทั้งพระภิกษุ สามเณรภายในวัดร่วมด้วย ย่อมมีผลกระทบในการจัดมหรสพภายในวัดแบ่งออกได้ ๒ ประการ คือ

๒.๑) ผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม คือ สร้างให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีให้เกิดขึ้นในสังคม ช่วยให้สังคมนั้นเกิดความสุข เป็นทางออกหนึ่งให้กับสังคมในการลดความตึงเครียด รวมทั้งยังช่วยกล่อมเกล่าและสร้างสรรค์ให้สังคมเป็นสังคมน่าอยู่ เช่น การร่วางชาวบ้าน เป็นต้น

๒.๒) ผลกระทบเชิงลบต่อสังคม คือ ผลที่ไม่ดีต่อสังคมเพราะมหรสพที่จัดขึ้นภายในวัดนั้นหลักเร้า ให้เกิดกิเลส ตัณหา เกิดพฤติกรรมการปฏิบัติที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของสังคม ทำให้สังคมเสื่อมถอยจากคุณธรรม ศีลธรรมอันดีงามก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมต่างๆ

เกิดขึ้น เช่น ปัญหาการแต่งกายที่ผิดไปจากจารีตอันดีงาม ปัญหาการใช้ภาษาที่ผิดเพี้ยน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควร ปัญหาเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นได้จากกรณีสื่อแสดงมหรสพที่มีการแสดงที่ยั่ววน โป้ เปลือย อนาจาร ผิดกฎหมาย ส่งผลให้เกิดกระทบออกมาต่อสังคมในเชิงลบ ดังนั้นหากจะพิจารณาตัดสินมหรสพจากผลกระทบต่อสังคมในทางพุทธจริยศาสตร์ มีหลักเกณฑ์การตัดสินดังต่อไปนี้ คือ

(๑) มหรสพนั้นต้องเป็นมหรสพที่ส่งเสริมให้สังคมนั้นเกิดสงบสุข

(๒) ไม่ผิดต่อศีลธรรมอันดีของสังคม หรือบัญญัติสังคม อันได้แก่ กฎหมาย

พิจารณาเพียง ๒ ข้อนี้ก็สามารรถตัดสินมหรสพจากผลกระทบต่อสังคมได้ หาก

มหรสพที่จัดภายในวัดนั้นส่งผลกระทบต่อทำให้สังคมนั้นไม่สงบสุขว่าวนวุ่น เกิดความขัดแย้ง ผิดต่อบัญญัติศีลธรรมทางทางสังคมแล้วมหรสพนั้นก็ไมเหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด แต่หากมหรสพที่จัดนั้นก่อให้เกิดความสามัคคี ความสุขสงบในสังคม ไม่ผิดต่อบัญญัติกฎหมาย มหรสพนั้นเหมาะสม ควรจัดเพราะส่งผลกระทบต่อในเชิงบวกต่อสังคม

๕.๓.๓ ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมประเพณี การแสดงมหรสพของมหรสพนั้นเป็นสื่อการแสดงที่บ่งบอกได้ถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์แนวคิด วิถีชีวิต คติความเชื่อส่วนสื่อแสดงแฝงอยู่ในรูปแบบของการแสดงมหรสพ ซึ่งมีความเป็นอัตลักษณ์ของแต่ละชุมชนสังคมที่แตกต่างกัน ความบริบทของสังคมนั้นๆ ในการจัดมหรสพภายในวัดหากการแสดงมหรสพนั้นเป็นสื่อแสดงที่เป็นสิ่งสร้างความภูมิใจของกลุ่มบุคคล ชุมชน สังคมให้เกิดขึ้น ด้วยเป็นวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม มีค่า ประโยชน์ ที่สมควรรอดอ้างให้แก่บุคคล ชุมชน สังคมอื่นให้ได้ชื่นชม การแสดงมหรสพนั้นย่อมมีความหมายและมีความเหมาะสม ควรจัดภายในวัดเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ต่อไป แต่หากการแสดงมหรสพเป็นไปเพื่อสนองตัณหา กระตุ้นเร้าอารมณ์ ยั่ววน โป้เปลือย ผิดศีลธรรมจารีตประเพณีอันที่ดีงาม ไม่สามารถที่รอดอ้างได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจได้ เพราะค่าแห่งความภูมิใจต่อการแสดงมหรสพเช่นนี้ไม่มีสังคมใดยอมรับว่าเป็นประเพณีที่ดีงาม ผลกระทบจากการแสดงมหรสพเช่นนี้ย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด

^๑ชะวัชชัย กาติณธู, **สาระที่อุกมองข้ามทางวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๒๘๘.

เมื่อพิจารณาผลกระทบที่เกิดขึ้นใน ๓ ประการคือผลกระทบด้านคุณภาพชีวิตบุคคล
 ผลกระทบด้านสังคม ผลกระทบด้านวัฒนธรรมประเพณี มาพิจารณาหาเกณฑ์การตัดสินมหรสพ
 จากผลกระทบตามที่เสนอทางพุทธปรัชญา จึงพบว่าไม่สามารถมองเกณฑ์ตัดสินมหรสพจาก
 ผลกระทบแบบแยกส่วนได้ เพราะการจัดมหรสพบางอย่างนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อสังคม ประเพณี
 วัฒนธรรม ให้เกิดผลกระทบนั้นเกิดขึ้นด้วยกัน เช่นการจัดมหรสพเพื่อหาเงินมาสร้างกุฏิ วิหาร ได้
 ตามความประสงค์ตรงเป้าหมาย แต่ทำให้ผู้ชมมหรสพนั้นจับคอกค้า เลื่อมถอยจากศีลธรรม เมื่อ
 พิจารณาผลจากทรัพย์ก็ถือว่าควรจัดมหรสพ แต่หากมองผลกระทบอีกด้านคือทำให้ผู้ชมมหรสพ
 นั้นจับคอกค้ามหรสพนั้นย่อมไม่ควรจัด เพราะฉะนั้นหลักเกณฑ์ในการตัดสินมหรสพตามหลัก
 พุทธจริยศาสตร์จากผลกระทบ จึงต้องพิจารณาความถูกต้องดีงามในรูปด้านมาเป็นเกณฑ์ตัดสิน
 จากผลกระทบนั้น โดยเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการเลือกมหรสพให้ถูกต้องตามหลักศีลธรรม ถูกต้อง
 ตามหลักกฎหมาย และเป็นมหรสพที่พัฒนาบุคคล ชุมชน สังคม ให้เกิดความสุขสงบเกิดขึ้นได้

๔.๔ วิเคราะห์ตามหลักธรรม

โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสอบรมสั่งสอนนั้นมีลักษณะที่เป็นไปเพื่อความเบื่อบรรเทา
 อย่างที่สุด (เอกนิคคณิพพิทาเย) เพื่อความคลายกำหนัด(วิราคาเย) เพื่อความดับทุกข์ (นิโรธายะ) เพื่อ
 สงบระงับ(อุปสมายะ) เพื่อความรู้ยิ่ง (อภิญญาเย) เพื่อความตรัสรู้ (สัมโพชายะ) และเพื่อความหลุด
 พันจากคัมภีระ (นิพพานายะ) ลักษณะธรรมที่กล่าวมานี้เป็นลักษณะของหลักธรรมของพระพุทธเจ้า
 ซึ่งเป็นศาสนา หรือที่เรียกว่า ศักดิ์ศาสนา^๑ นั้นเอง ในการหาเกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ กรณี
 การจัดมหรสพภายในวัดว่าเหมาะสม - ไม่เหมาะสม, ควร - ไม่ควร อย่างไรนั้น สามารถวิเคราะห์ได้
 จากความสอดคล้องส่งเสริมเกื้อกูลกับหลักธรรม หรือนำเข้าสู่กระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา
 นั้นหรือไม่ ดังนั้นเกณฑ์ในการตัดสินวิเคราะห์ตามหลักทางพุทธจริยศาสตร์ กรณี การจัดมหรสพ
 ภายในวัด จึงใช้เกณฑ์การตัดสินวิเคราะห์ได้จากหลักธรรมดังต่อไปนี้

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร:
 สำนักพิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒.

๔.๔.๑ วิเคราะห์ตามหลักภาวะ ๔

หลักภาวะ ๔ คือ การพัฒนามนุษย์ให้เจริญขึ้นด้วยกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คำว่า ภาวะ จึงเป็นกระบวนการในขั้นตรวจสอบ วัตถุประสงค์ว่าการพัฒนานั้นครบถ้วนถูกต้องหรือไม่ เพราะฉะนั้นเกณฑ์การตัดสินตามหลักทางพุทธจริยศาสตร์ในการตัดสินมหรสพตามหลักภาวะ ๔ นั้นจะต้องเข้าไปพิจารณาในกระบวนการของการสื่อแสดงของมหรสพนั้นว่าการแสดม หรือการจัดมหรสพเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนให้เจริญขึ้นในตามหลักการพัฒนาใน ๔ ด้าน ดังต่อไปนี้ คือ

๔.๔.๑.๑ ด้านกายภาวะ : การพัฒนากาย (Physical development)

ในการพัฒนาด้านกาย นั้นพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้พรสนะของพุทธปรัชญาว่า การพัฒนากายให้อาศัยการกระทำบ่อยๆ จนทำให้เกิดความเคยชินมาสร้างคุณสมบัติที่ดีงามให้เกิด "อุปนิสัย" โดยอาศัยปัจจัย ๒ ข้อ คือ ปรโต โฆสะ และ โยนิโสมนสฺสการ เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดขึ้น" ความเคยชินเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นธรรมชาติของธรรมชาติ ที่เป็นไปตามเหตุปัจจัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ในการจะปรับเปลี่ยนนั้นต้องเริ่มจากความมีศรัทธาเข้ามาช่วย โดยให้กัลยาณมิตร แนะนำชักจูงให้เห็นว่าการประพฤติดีงามนั้น มีประโยชน์ คุณค่า หรืออานิสงส์อย่างไร โดยมีตัวอย่างบุคคลที่มีความสำเร็จ มีความสุข เป็นแบบอย่าง ประกอบไปด้วยโดยวิธีนี้ ความซาบซึ้งในคุณค่า ความนิยมตั้งามแห่งศีลก็จะเกิดขึ้น" เมื่อเห็นคุณค่าประโยชน์ในระเบียบวินัย(ศีล) หรือ กรอบความประพฤติแล้วนั้นเขาย่อมปรับตัวให้เข้ากับระเบียบวินัยนั้นจนเกิดความเคยชินที่เป็นอุปนิสัยขึ้นมาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมหมายถึงการเข้าสู่สมาธิภูมิ ในกระบวนการศึกษาเพื่อพัฒนากายให้เกิดขึ้น

“พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร (พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์)**, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖), หน้า ๔๐.

“พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๑๘ - ๒๒.

“พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่๑๑. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๒.

มหรสพที่ก่อให้เกิดการพัฒนาภายในจะต้องเป็นมหรสพที่เป็นกัลยาณมิตรที่ชักนำให้เกิดศรัทธา เกิดสัมมาทิฐิที่ชนะอคติความเห็นชอบที่ถูกต้องจึงตามหลักแห่งความดี เข้าให้เกิดกุศล เห็นคุณค่าว่าสิ่งดี - ไม่ดี, มีประโยชน์ - ไม่มีประโยชน์รู้จักคิดค้อยู่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพทั้งหลายในทางเกื้อกูล ส่งเสริม เป็นคุณ ไม่เกิดโทษ รู้จักเลือกบริโภคปัจจัย ๔ ได้ตรงตามคุณค่าที่แท้จริง รู้จักใช้อินทรีย์คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และ ใจ ในการคิดค้อย หรือใช้ เพื่อศึกษาเรียนรู้เป็นกิจหลัก ไม่ใช่เสพบริโภคเพียงความเพลิดเพลินสนุกสนาน

๔.๔.๑.๒ ด้านสติภาวนา : การพัฒนาสติ (Social development)

เป็นการฝึกอบรมในด้านพฤติกรรม สติภาวนานี้จึงเป็นการพัฒนาด้านกายและวาจาให้มีพฤติกรรมทางสังคมไม่เบียดเบียนหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายแก่ผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในระเบียบวินัยของสังคม และมีอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่นอย่างเหมาะสม เกื้อกูลสร้างสรรค์ ส่งเสริมสันติสุข^{๑๑}

ในการพัฒนาสติ หรือสติภาวนานี้จะเกิดขึ้นได้มหรสพ (เป็นปรโตโมสะ) นั้นจะต้องเป็นกัลยาณมิตร ที่ก่อให้เกิดศรัทธา ที่แนะนำชักจูง ไปในทางที่ตรง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมตนอย่างถูกต้อง ศรัทธาในในระดับของการพัฒนาสตินั้นถือเป็นองค์ธรรมสำคัญที่เกื้อกูล ที่ทำให้คนนั้นมีหลักตั้งตัวเป็นกำลังเหนียวรั้งที่ก่อให้เกิดการกระทำที่ด้านทาน ในสิ่งที่เป็นเครื่องหล่อเร้าเข้ายวนชักจูงให้กระทำชั่ว เป็นเครื่องปลุกเร้า โสมนัสการให้เกิดขึ้น^{๑๒} ทำให้เกิดพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์เกื้อกูลกับเพื่อนมนุษย์ในสังคมไม่เกิดการเบียดเบียนก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น

๔.๔.๑.๓ ด้านจิตภาวนา : การพัฒนาจิต (Emotional development)

การพัฒนาจิตเป็นการฝึกอบรมให้บุคคลที่พัฒนานั้นมีจิตที่สมบูรณ์ประกอบด้วย คุณภาพสมรรถภาพ และสุขภาพจิตที่ดี คุณภาพจิตที่ดี ได้แก่จิตที่มีศรัทธา เมตตา กรุณา เอื้ออาทร มีมุกตา ความเคารพ อ่อนน้อม กตัญญูกตเวทิตี เสียสละ มีหิริโอตตปละ สมรรถภาพจิตที่ดี ได้แก่จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง เพียรพยายาม อุดสาหะ วิริยะ มีความรับผิดชอบ มีสติ และสมาธิ สุขภาพจิตที่ดี ได้แก่

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *จะพัฒนาคนกันอย่างไร (พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์)*, อังแล้ว, หน้า ๑๑ - ๔๓.

^{๑๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ*, อังแล้ว, หน้า ๖๔๕ - ๖๔๕.

การมีจิตใจว่าเร็ง เบิกบาน สดชื่น อิ่มเอิบ ผ่องใส และสงบสุข ในการพัฒนาจิตนั้นต้องอาศัย
 ธรรมชาติ ๒ ส่วนในการช่วยให้เกิดการพัฒนาจิตคือ**

๑) อาศัยธรรมชาติภายนอกตัวมนุษย์มาเป็นอารมณ์ หรืออุปกรณ์สำหรับการฝึกฝนพัฒนา
 จิต เช่น กลิ่น ๑๐, อตุภะ ๑๐, อนุสติ ๑๐ เป็นต้น

๒) อาศัยธรรมชาติภายในตัวมนุษย์ ได้แก่สติ มาเป็นเชือกผูกจิตไว้กับอารมณ์ หรือ
 อุปกรณ์ที่ต้องการ โดยมีกัลยาณมิตรคอยดูแล และอาศัยธรรมชาติภายในที่เกิดในร่างกาย คือลม
 หายใจเข้า - ออก เป็นอารมณ์หรืออุปกรณ์ให้สติมัดจิตเอาไว้

เพราะเหตุนี้มรรสพจึงเป็นอุปกรณ์ เป็นอารมณ์ของอายตนะสำหรับการฝึกจิต ในการจะ
 คัดเลือวมรรสพใดที่ถูกต้อง เหมาะสมแก่จิตนั้น ก็ขึ้นอยู่กับกระบวนการปรุงแต่งของจิตนั้นจะ
 ส่งเสริมเกื้อกูลที่ก่อให้เกิดคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิตออกมาเช่นไร หากมรรสพนั้น
 ส่งผลให้จิตอยู่บนฐานของกุศลมูลจิต เกิดการปรุงแต่งสร้างสรรค์ในทางที่เป็นอกุศลธรรม มรรสพ
 นั้นก็ถูกต้อง เหมาะสม ที่จะนำมาจัดภายในวัด แต่ในทางกลับกันผลของจิตนั้นอยู่บนฐานของ
 อกุศลมูลจิต เกิดการปรุงแต่งสร้างสรรค์ในทางที่เป็นอกุศลธรรม มรรสพนั้นก็ไมเหมาะสม ไม่
 ควรจัดขึ้นภายในวัด

๔.๔.๑.๔ ด้านปัญญาภาวนา : การพัฒนาปัญญา (Wisdom development)

การพัฒนาปัญญานั้นเป็นการพัฒนาบุคคลให้รู้จักคิด พิจารณา วินิจฉัย แก้ไขปัญหา และ
 ดำเนินการต่างๆ ด้วยปัญญา เข้าใจเหตุผล มองทุกสิ่งไปตามเหตุและปัจจัย ไม่มีอคติ ปราศจากการ
 ครอบงำของกิเลสเป็นอยู่โดยรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิตเข้าถึงอิสรภาพ ปลอดภัย
 ปราศจากปัญหา ซึ่งในการพัฒนาปัญญานี้ต้องอาศัยธรรมชาติที่ต่อเนื่องจากการพัฒนากาย, สติ,
 และจิต ในการพัฒนาปัญญา นอกจากนี้ยังต้องอาศัยหลักการอื่นเข้ามาช่วยด้วย พร้อมกับ
 ธรรมชาติที่เอื้อต่อการศึกษาคือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือธรรมชาติทั้ง ๖ ประการนี้ สามารถ
 นำมาฝึกฝนให้เกิดปัญญาได้ ด้วยหลักการดังต่อไปนี้

๑) การฟัง การอ่าน การถาม การเล่าเรียนศึกษา หรือที่เรียกว่า สุตมขปัญญา

๒) การนำเอาสิ่งที่ได้จากกรฟัง การอ่าน การถาม การเล่าเรียนศึกษามาคิดตามหลัก
 เหตุผล (โยนิโสมนสิการ) หรือที่เรียกว่า จินตมขปัญญา

** พระมหาสมปอง หนูทวีโส(ยุงรัมย์), "ศึกษาเปรียบเทียบธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธ
 ปรัชญาแตรวาทกับปรัชญาของอริสโตเติล", วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาคณะมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗, หน้า ๑๘.

๓) การนำหลักการที่ได้จากการคิดใคร่ครองด้วยเหตุผล อย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วมาลงมือปฏิบัติ และสังเกตผลการปฏิบัติว่าเป็นไปตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาหรือไม่ เรียกว่า ภาวนามยปัญญา

นอกจากนี้ยังต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญอีก ๒ ประการ คือ ปรโตโฆสะที่เป็นกัลยาณมิตร ที่ชักนำให้เกิดความเชื่อ ความเห็น ความรู้ ความเข้าใจ ที่ถูกต้องจึงจะมีเหตุผลเป็นประโยชน์(สัมมาทิฎฐิ) เกี่ยวกับโลกและชีวิต หรือสังขารธรรมทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง การแสดงมรสาเพื่อการพัฒนาปัญญานี้ มรสาพการจะต้องชี้ให้ผู้ชมมรสานั้นเกิดการรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตรงตามสภาวะและตามเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้น เป็นความรู้ความเห็นความเข้าใจที่เรียกได้ว่า "สัมมาทิฎฐิ" นำไปสู่กระบวนการคิดที่ถูกต้องรู้จักมอง รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยคตหาอุปาทานของคนเข้าไปจับ ถือเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ อันก่อให้เกิดการพัฒนาปัญญา เกิดขึ้น

ดังนั้นเกณฑ์ในการตัดสินมรสาตามหลักภาวนา ๔ มิวิเคราะห์หาเกณฑ์การตัดสินว่า มรสาใดมีความถูกต้อง เหมาะสม ควรที่จะจัดให้มีขึ้นภายในวัด ก็พิจารณาได้จากมรสานั้น เกื้อกูลส่งเสริมเอื้อต่อการพัฒนาหรือภาวนาหรือไม่ ซึ่งในกระบวนการพัฒนามนุษย์ตามหลักไตรสิกขานั้นมรสาจัดเป็นเป็นปรโตโฆสะที่เป็นปัจจัยภายนอกที่ต้องเป็นกัลยาณมิตรเกื้อกูลส่งเสริมเป็นแรงผลักดันให้เกิดสัมมาทิฐิ เกิดการพัฒนาที่เกิดขึ้นใน ๔ ด้านคือ ภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ดังนั้นการจัดมรสาที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาได้ จะต้องเป็นการแสดงที่ดีงาม เป็นกุศล กระตุ้นเร้าให้เกิดทัศนคติที่ถูกต้องดีงาม ไม่ขัดขวางต่อการพัฒนามนุษย์ หรือทำให้การพัฒนาใน ๔ ด้านนั้นฝืดเพี้ยนไปนำมาซึ่งความเสื่อมการจืดมรสานั้นก็ไม่มีคามเหมาะสม ไม่ควรจัดให้เกิดมีขึ้นภายในวัด

๔.๔.๒ วิเคราะห์ตามหลักไตรสิกขา

เกณฑ์การวิเคราะห์ตัดสินทางหลักพุทธจริยศาสตร์กับการจัดมรสาภายในวัด จากหลักไตรสิกขานั้น ต้องเข้าไปพิจารณาถึงความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องส่งเสริมต่อกระบวนการเข้าไปสู่หลักไตรสิกขา ในทัศนะทางพุทธปรัชญาที่เกิดขึ้นใน ๓ ด้าน คือ^{๑๑}

๑. ด้านศีล หรืออิทธิศีลสิกขา คือการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ซึ่งเป็นองค์มรรคข้อ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การดำรงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ที่

^{๑๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, อ้างแล้ว,

ติงามก็ถือฤกษ์เป็นประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในสังคมให้อยู่ในภาวะ
ดีอันยาวนานแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำเนินชีวิตที่ติงามหรือปฏิบัติตามมรรคได้ด้วยดี

๒. ด้านสมาธิ หรืออธิจิตตสิกขา คือการฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต
ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวาชามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือการฝึก
ให้จิตใจเข้มแข็ง มั่นคงแน่วแน่ ควบคุมคนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบผ่องใส เป็น
สุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวนหรือทำให้เศร้าหมองอยู่ในสภาพเหมาะแก่การใ้ทำงานมากที่สุด

๓. ด้านปัญญา หรืออธิปัญญาสิกขา คือการฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่ง
ทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบาน โดยสมบูรณ์
ได้แก่การรวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สองอย่างแรกเข้ามา ว่าโดยสาระก็
คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาวริตฺตที่รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้
ความคิดความเข้าใจที่ถูกบิดเบือนเคลือบคลุม ย้อมสีอำพราง หรือพร่ามัวเป็นต้น เพราะอิทธิพลของ
กิเลส มีอวิชชาและตัณหาเป็นผู้ครอบงำจิตอยู่

ซึ่งในกระบวนการศึกษาเพื่อการฝึกฝนอบรมตามหลักไตรสิกขานี้ในทางพุทธปรัชญาคง
อาศัย ปัจจัยที่ ๒ ประการ คือ^๑

๑) ปัจจัยภายนอก หรือที่เรียกว่า “ปรโตโมหะ” ซึ่งมีรหัสก็เป็นปัจจัยภายนอกนี้ด้วย
และปัจจัยภายนอกนี้จะต้อง ผลักเร้าให้เกิดทัศนะ ความเห็นที่เป็นกุศล โดยอาศัยปรโตโมหะใน
การชี้แจง แนะนำให้เกิดความเชื่อหรือที่เรียกว่า ศรัทธา อันเป็นเครื่องปลุกเร้าให้เกิดโยนิโส
มนสิการ และสัมมาทิฐิต่อไป

๒) ปัจจัยภายใน หรือที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” หมายถึงการทำให้ในใจโดยแบบขาคได้แก่
ความรู้จักคิด คิดเป็น คิดอย่างมีระเบียบ และการรู้จักมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ถือเป็นปัจจัย
ภายในตัวบุคคล ที่ก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ที่นำเข้าสู่กระบวนการไตรสิกขาให้เกิดขึ้น

ดังนั้นเกณฑ์การตัดสินมรรคพวกมรรคพวกที่สมควร ควรที่จะจัดภายในวัดคามหลัก
ไตรสิกขานี้จะต้องเข้าไปพิจารณาวิเคราะห์ได้จาก การแสดงของมรรคที่จัดขึ้นนั้น เป็นมรรคที่
ส่งเสริมถือฤกษ์ให้เกิดกระบวนการพัฒนามตามหลักไตรสิกขาหรือไม่ ด้วยการพิจารณาจากปรโตโม
หะ อันมุ่งหมายถึง มรรคพวกแสดงนั่นเองว่าเป็นมรรคที่ชักนำปลุกเร้าให้เกิดสัมมาทิฐิแก่ผู้ชม
มรรคพวก ทำให้เกิดทัศนะ ความเห็นที่ดีต่อการฝึกฝนอบรมความประพฤติที่ถูกต้องติงาม (อธิศีล
สิกขา) ปลุกเร้าให้เกิดคุณธรรม มีจิตใจเข้มแข็ง มั่นคงแน่วแน่ สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์

^๑พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต), **ธานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหนะเป็นพัฒนา**,
(กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

ปราศจากสิ่งรบกวน(อธิจิตตสิกขา) และมีความเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เข้าใจในปัญหา และการแก้ปัญหา(อธิปัญญาสิกขา) ด้วยการสื่อสารแสดงผ่านมรสพที่สะท้อนให้เห็นแบบอย่างที่ดีงาม ที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม ปฏิภาณ กระตุ้นให้เกิดคุณธรรม ทำให้จิตสงบผ่องใส ซึ่งการแสดงมรสพเช่นนี้ ย่อมทำให้เกิดการฝึกฝนอบรมพัฒนาตามหลักไตรสิกขานั้นเกิดขึ้น

ดังนั้นมรสพที่เหมาะสม ควรจัด ต้องเป็นปร โด โสสะที่กล่อมเกลอาบรมมชีวิตให้ดีขึ้น เป็นการแสดงที่เป็นกุศล ซึ่งมรสพนั้นจะต้องเป็น กัลยาณมิตร นั่นเอง แต่หากการแสดงมรสพนั้นสื่อไปในทางอกุศล ชั่วชวน ส่งเสริมให้เกิดกิเลส ทำให้หลงมัวเมา ติดข้อง ก่อให้เกิดมิจาติธุริฐความเห็นผิด เกิดประพตติที่ทุจริต ก่อโทษ เกิดทุกข์ ทำให้คุณธรรมในจิตใจลดน้อยถอยลง ก่อให้เกิดการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การแสดงมรสพนั้นย่อมไม่ก่อให้เกิดการฝึกฝนอบรมตามหลัก ไตรสิกขาอย่างแน่นอน เพราะการแสดงมรสพนั้นผลก็ให้เกิดความเสื่อมแก่ชีวิตนั่นเอง มรสพเช่นนี้ย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดให้เกิดขึ้นภายในวัด

๔.๔.๓ วิเคราะห์ตามหลักอริยสัง

หลักอริยสังนอกจากเป็นคำสอนที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมดในทางพุทธศาสนา ทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติแล้ว ยังมีคุณค่าเด่นที่น่าสังเกตอีกหลายประการ ซึ่งในทัศนะทางพุทธปรัชญาหลักอริยสัง คือหลักคิดแบบแก้ปัญหาโดยวางจุดมุ่งหมายคือการหมดสิ้นไปของปัญหานี้ๆ ด้วยวิธีการคิดแก้ปัญหาอย่างมีเหตุมีผล^{๑๑} ในคัมภีร์รุ่นอรุณกลา ได้เปรียบเทียบหลักอริยสัง ๔ ไว้เป็นข้ออุปมาอันต่างๆ มีบางข้อที่น่าสนใจ เช่น

ก. ทุกข์	เหมือนโรค	สมุทัย	เหมือนสมุฏฐานของโรค
	นิโรธ	เหมือนความหายโรค	มรรค เหมือนยารักษาโรค
ข. ทุกข์	เหมือนทูกกักขัย	สมุทัย	เหมือนฝนแล้ง
	นิโรธ	เหมือนภาวะอุดมสมบูรณ์	มรรค เหมือนฝนดี
ค. ทุกข์	เหมือนภัย	สมุทัย	เหมือนเหตุแห่งภัย
	นิโรธ	เหมือนความพ้นภัย	มรรค เหมือนอุบายให้พ้นภัย
ง. ทุกข์	เหมือนของหนัก	สมุทัย	เหมือนการแบกของหนักไว้
	นิโรธ	เหมือนการวางของหนักลงได้	มรรค เหมือนอุบายวิธีที่จะเอาของหนักลงวาง ^{๑๒}

^{๑๑} วิจิตร เกิดวิสิษฐ และปรีชา ช้างขวัญยืน, พระพุทธศาสนา ๒๐๔๘, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๕), หน้า ๘๘.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, อังแล้ว, หน้า

เห็นได้ว่าวิธีการแก้ปัญหาคามหลักอริยสังขนั้นสามารถที่จะแก้ปัญหาค่างๆ ได้ ด้วยกระบวนการที่อาศัยวิธีคิดแก้ปัญหามีลักษณะใน ๒ ประการดังนี้**

๑. เป็นวิธีแก้ปัญหที่เป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไข และทำการที่ต้นเหตุ เป็นวิธีคิดแก้ปัญหที่อาศัยปัญญาศึกษาค้นคว้าหาเหตุปัจจัย จึงสอดคล้องกับหลักปฏิจจนุปบาท การคิดแก้ปัญหแบบนี้จัดได้เป็น ๒ คู่ คือ

คู่ที่ ๑	ทุกข์เป็นผล	เป็นต้นปัญหา
	สมุทัยเป็นเหตุ	เป็นที่มาของปัญหา เป็นจุดที่ต้องจัดการแก้ไขเพื่อให้หมดปัญหา
คู่ที่ ๒	นิโรธเป็นผล	เป็นภาวะที่สิ้นปัญหา เป็นจุดประสงค์ที่ต้องการ
	มรรคเป็นเหตุ	เป็นวิธีการเป็นข้อปฏิบัติที่ต้องกระทำในการแก้ไขสาเหตุเพื่อบรรลุมุ่งหมาย คือภาวะที่สิ้นปัญหา

๒. เป็นวิธีคิดที่ตรงไปตรงมา มุ่งตรงต่อเป้าประสงค์ ตรงต่อสิ่งที่จะต้องทำจะต้องปฏิบัติหรือที่เกี่ยวกับชีวิต

หลักการสำคัญของวิธีคิดแก้ปัญหแบบอริยสังขก็คือเริ่มต้นจากปัญหาที่ประสบ โดยกำหนดรู้ทำความเข้าใจกับปัญหานั้นๆ ให้ชัดเจน แล้วสืบหาสาเหตุเพื่อเตรียมแก้ไขในเวลาเดียวกันก็กำหนดเป้าหมายของตนให้แน่ชัดว่าคืออะไร จะเป็นไปได้หรือไม่ หรือเป็นไปได้อย่างไร แล้วคิดวางวิธีปฏิบัติที่จะกำจัดสาเหตุปัญหา โดยสอดคล้องกับการที่จะบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้วัน

ในการคิดแก้ปัญหาคามวิธีอริยสังขนี้ จะต้องตระหนักถึงกิจหรือหน้าที่พึงปฏิบัติต่ออริยขและข้ออย่างถูกต้องด้วย กล่าวคือ

ขั้นที่ ๑ ทุกข์ ได้แก่สภาพที่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมีชีวิตหรือที่ได้ประสบ เรามีกิจ หรือหน้าที่ในขั้นนี้คือกำหนดรู้ ทำความเข้าใจ หมายถึงเมื่อกำหนดรู้ปัญหาหรือทุกข์แล้วก็พึงก้าวเข้าไปสู่ขั้นที่สองทันที

ขั้นที่ ๒ สมุทัย หมายถึงเหตุเกิดแห่งปัญหาโดยพิจารณาสืบสาวหาสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เมื่อสืบค้นวิเคราะห์และวินิจฉัยจับมูลเหตุของปัญหาซึ่งจะต้องกำจัดหรือแก้ไขได้แล้ว ก็เป็นอันเสร็จสิ้นการคิดขั้นที่สอง

**เชิงชาญ จงสมชัย, "พุทธธรรม และการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต)", วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตมหาวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๓๘, หน้า ๘๕-๘๗.

ขั้นที่ ๓ นิโรธ ได้แก่ภาวะที่พ้นปัญหาหมดหรือปราศจากปัญหาเป็นจุดมุ่งหมายที่ต้องการ โดยที่เรามีหน้าที่จะต้องทำให้เป็นจริง ทำให้สำเร็จหรือบรรลุถึงในขั้นนี้จะต้องกำหนดได้ว่า จุดหมายที่ต้องการคืออะไรเป็นไปได้อย่างไร มีหลักการเข้าถึงได้หรือไม่ หรือมีจุดหมายลบล้าง แบ่งเป็นขั้นตอนในระหว่างได้อย่างไรบ้าง

ขั้นที่ ๔ มรรค ได้แก่วิธีแก้ไขปัญหานั้นเป็นวิธีการและรายละเอียดที่จะต้องกระทำการเพื่อกำจัดเหตุปัจจัยของปัญหา กิจหน้าที่ในขั้นนี้ได้แก่การปฏิบัติ หรือลงมือกระทำสิ่งที่พึงทำในขั้นของความคิดก็คือ กำหนดวางวิธีการ แผนการและรายการที่จะต้องทำช่วยให้แก้ไขสาเหตุของปัญหาได้สำเร็จ โดยสอดคล้องกับจุดหมายที่ต้องการ

มรรค เป็นวิธีการทางปัญญาโดยมีสัมมาทิฐิเป็นจุดเริ่มต้น นั่นก็คือในการคิดแก้ปัญหา ทุกอย่างจะต้องมีปัญญา เป็นตัวนำและเป็นตัวคอยควบคุมอยู่ตลอดเวลาที่เรียกว่ามีปัญญาเป็นใหญ่ ในกิจทั้งปวง หรือเป็นเสมือนแสงสว่างส่องให้เห็นวิธีการแก้ปัญหาสมดังพุทธพจน์ที่ว่า "ปัญญาเป็นแสงสว่างอันเลิศ"

ดังนั้นหากจะนำหลักอริยสังขมาใช้ในการแก้ปัญหา หรือเป็นเกณฑ์การตัดสินใจสามารถนำมาปรับใช้ได้ ในลักษณะ ๒ ประการ ดังนี้

๑) การแก้ไขปัญหามรสาตามกระบวนการ พิจารณาแก้ไขตามเหตุปัจจัยที่เป็นไปตามเหตุและผล สืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขตามหลักอริยสัง ๔ ยกตัวอย่างเช่น

- คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล เกิดความเสื่อมทางกาย จิต สติปัญญา และการใช้ปัจจัย ๔ ที่ไม่เป็นไปในคุณค่าที่เราร่วมเป็นทุกข์
- สมุทัยเป็นเหตุ การแสดงมรสาพนั้นเป็นไปเพื่อสนองในต้นหาก่อให้เกิดกิเลส ขั้ววนลามก อนาจาร กระตุ้นอารมณ์
- คู่ที่ ๒ นิโรธเป็นผล เป็นมรสาพการแสดงที่ดึงมาส่งเสริมเกื้อกูลล่อมกลาปลุกเร้าในทางศีลธรรมเอื้อต่อการพัฒนาคนหลัก ไคโรสิจา
- มรรคเป็นเหตุ เลือกมรสาพที่เป็นกัลยาณมิตรที่ส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิ

๒) ใช้หลักอริยสัง ๔ พิจารณาตัดสินมรสาพแบบตรงไปตรงมา กล่าวคือพิจารณาตัดสินมรสาพด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องต่อการใช้ปัญญาในการพิจารณาให้แจ้งในอริยสังขนั้นถูกปิดกั้น ทำให้การพิจารณาตามหลักอริยสังขนั้นคลาดเคลื่อน(วิปลาส) จากความจริง โดยพิจารณาตัดสินได้จากมรสาพใดที่ปิดกั้นปัญญา ด้วยเป็นการแสดงมรสาพที่เร้าอารมณ์ในทางอกุศลธรรม ปลุกเร้ากิเลสให้เจริญ ทำให้ขาดสติ หลงคิดเพลินในอารมณ์ ทำให้เกิดการแสวงหาสิ่งเร้าเพื่อสนองความต้องการทางอายคนอยู่รำไป มรสาพเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นมรสาพที่ก่อให้เกิดทุกข์ ทำให้กระบวนการพิจารณาแก้ปัญหามรสาพหลักอริยสังขนั้นไม่สามารถพิจารณาตามความเป็นจริงได้ตามหลักอริยสัง

มหรสพจึงไม่เหมาะสม ไม่ควรนำมาจัดภายในวัด แต่หากเป็นผลในทางกลับกัน การแสดงของมหรสพนั้นเป็นการแสดงที่เป็นกุศล ปลูกเร้าให้เกิดคุณธรรม เห็นค่าความดี และส่งเสริมให้เกิดสัมมาทิฐิ คิดพิจารณาตามเป็นจริง โดยธรรม ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ชมมหรสพ โดยการแสดงมหรสพนั้นเป็นแรงผลักดัน ปลูกเร้าให้พิจารณา หรือสื่อแสดงให้เห็นกระบวนการอันแห่งชีวิต และสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เช่น มหรสพทางวิญาณของท่านพุทธทาส ที่แสดงให้เห็นความไม่แน่นอนของชีวิต การเกิด การแก่ การตาย ความทุกข์ ความสุข ตามความเป็นจริงทำให้เกิดปัญญาพิจารณาเห็นจริงตามหลักอริยสัจ มหรสพการแสดงนี้ย่อมเหมาะสม ควรนำมาจัดภายในวัด

๔.๔.๔ วิเคราะห์ตามหลักมहाปเทศ

หลักมहाปเทศเป็นเกณฑ์การตัดสินที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสเพื่อให้เทียบเคียงอ้างอิงในสิ่งที่ควรไม่ควร ตามกาล ตามเวลา ตามยุคสมัย โดยเปิดโอกาสให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงโดยยึดหลักอ้างอิงเทียบเคียง ๔ ประการ คือ^{๒๐}

๑. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งเป็นอกัปปิยะ ขัดต่อสิ่งเป็นอกัปปิยะสิ่งนั้นไม่ควร

๒. สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากันกับสิ่งเป็นอกัปปิยะ ขัดต่อสิ่งเป็นอกัปปิยะสิ่งนั้นควร

๓. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควรแต่เข้ากันกับสิ่งเป็นอกัปปิยะ ขัดต่อสิ่งเป็นอกัปปิยะสิ่งนั้นไม่ควร

๔. สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควรแต่เข้ากับสิ่งเป็นอกัปปิยะ สิ่งนั้นควร

คำว่า อกัปปิยะที่พระพุทธเจ้ากล่าวถึงนั้นหมายถึง ของที่สมควรแก่กัมมบริโศคใช้สอย เป็นสิ่งที่ทรงอนุญาตให้ใช้หรือฉันได้ เช่น ข้าวสุก จีวร ร่ม ขาแก๊ว ใช้ เป็นต้น ส่วนอกัปปิยะนั้นมีความหมายที่ตรงข้ามกัน คือเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิทรงอนุญาตให้ใช้สอยหรือฉันได้ เช่น สุรา กางเกง หมวก น้ำอบ เป็นต้น

^{๒๐} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือเรียนปริยัติธรรม รม ๔๐๑ รม ๔๐๒ (ธรรมวินัย), พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖), หน้า ๒๒๖-๒๒๗.

การจัดมหรสพหาภิเษการหัตถ์ตามหลักมหาปเทศ โดยยึดตามความหมายของคำว่า "กัปปิยะ" คือสิ่งที่ควร และ "อกัปปิยะ" คือสิ่งที่ไม่ควรในทางพุทธศาสนาถือว่าสถานที่จัดมหรสพนั้นเป็นแหล่งอโคจรอันเป็นสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่ภิกษุหรือนักบวชในพุทธศาสนา ถึงกับมีข้อห้ามเว้นขาดจากการเพื่อนรำบับร้อง ประโคมดนตรีและดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล" เนื่องเพราะมหรสพนั้นเจือปนด้วยกิเลสตัณหา ขัดขวางต่อการบรรจธรรม เป็นข้าศึกต่อผู้ปฏิบัติธรรมนำมาซึ่งความร่าร้อนเป็นทุกข์ หากมิได้พิจารณาตามความเป็นจริงแล้วย่อมก่อทุกข์ มากกว่าสุข

แต่ในด้านของมรวาต บุคคลทั่วไปแล้วมหรสพในทางโลกนั้นเป็นสิ่งที่ใช้สำหรับสร้างความรื่นเริงบันเทิงใจ และใช้ในการต่างๆ เช่น เป็นเครื่องผ่อนคลายจากการทำงาน ใช้ในการเฉลิมฉลอง การแสดงความยินดี เชื่อมสัมพันธ์ไมตรี หรือแม้แต่ในการแสดงออกถึงความศรัทธา เป็นต้น มหรสพในทางโลกจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องมีเพื่อสนองความต้องการต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว เมื่อเป็นความจำเป็นในทางโลก เป็นสิ่งที่สมควรแก่การใช้สอย บริโภคของมรวาตบุคคลทั่วไป มหรสพก็สมควร และเหมาะสมในการจัดให้มีขึ้นเพื่อประโยชน์ในทางโลก โดยจะต้องยึดหลักที่สอดคล้องกับหลักมหาปเทศ มาเป็นเกณฑ์ตัดสินในการจัดมหรสพ โดยยังยึดความถูกต้องตามธรรมและความถูกต้องตามบัญญัติกฎหมายเป็นหลักในการจัดมหรสพ ดังนั้นการจัดมหรสพจึงสามารถพิจารณาตัดสินได้ดังนี้

๑. การแสดงมหรสพถูกต้องในทางโลกแต่ขัดต่อหลักธรรม มหรสพนั้นมีควรจัด
๒. การแสดงมหรสพถูกต้องในทางโลก ถูกต้องในทางธรรม มหรสพนั้นมีควรจัด
๓. การแสดงมหรสพไม่ถูกต้องในทางโลก และขัดต่อหลักธรรม มหรสพนั้นมีควรจัด

การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์จากหลักมหาปเทศนั้นจะยึดหลักความถูกต้องตามหลักธรรมและ ความถูกต้องตามกฎหมายหลักการในการจัดมหรสพ เพราะในการจะเลือกเฉพาะความถูกต้องด้านใดด้านหนึ่งนั้น ไม่ใช่เกณฑ์ที่ถูกต้องตามหลักจริยศาสตร์ตามเกณฑ์ที่พึงประสงค์ได้ ยกตัวอย่างเช่น การเดินโคโยตี ที่อาจจะไม่ผิดกฎหมายแต่ ในทางธรรมแล้วเป็นสิ่งมอมเมาเข้าทำให้เกิดกิเลสตัณหาแก่ผู้ชมมหรสพ การจัดมหรสพเช่นนี้ย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด และมหรสพที่ผิดกฎหมายก็เช่นกันเมื่อมหรสพนั้นถูกบัญญัติห้ามให้ทำการแสดง ก็ย่อมหมายความว่า ไม่น่าจะเป็นสิ่งที่ส่งเสริมต่อความสุขสงบเย็นแก่บุคคลชุมชนสังคมได้ ถึงแม้ในทางธรรมอาจจะถูกก็ตาม แต่ก็ไม่อาจเป็นไปได้ เพราะบัญญัติกฎหมายส่วนใหญ่ในโลกมุ่งสนองต่อธรรมเพราะเป็นสิ่งสำคัญการที่มหรสพชนิดนั้นๆ ถูกห้ามด้วยข้อบัญญัติทางกฎหมายก็ย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด

๔.๔.๕ วิเคราะห์ตามหลักวิเวกระรม

หลักวิเวกระรม แปลว่า ความสงบ, ความสงบ, เป็นเหตุและอาการแห่งความสุขประการหนึ่ง แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท หรือ ๓ ระดับด้วยกันคือ^{๒๖}

๑. กายวิเวก หมายถึงการที่บุคคลปลีกตนออกจากหมู่ หากความสงบสงัด โดยเข้าไปอาศัยอยู่ในที่ต่างๆ ซึ่งห่างไกลผู้คนหรือไม่มีใครรบกวน เช่นป่า เขา เป็นต้น แม้บุคคลที่อยู่ในที่ชุมชนก็อาจทำกายวิเวกได้ด้วยการไม่คลุกคลีสันทนา หากความสนุกสนานกันมากเกินไป รวมถึงอาการกาย วาจา สงบด้วยการรักษาศีล จนถึงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีลและมารยาทดีงาม อันหมายถึงการที่ผู้ปฏิบัติสามารถสงบกิเลสอย่างหาบ ได้ก็จัดเป็นความสงบสงัดทางกาย

๒. จิตตวิเวก หมายถึง การทำใจของคนให้มีความสงบโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือให้สงบจากนิวรณ์ทั้ง ๕ ประการ มีความพอใจ รักใคร่ ความอาฆาต พยาบาท เป็นต้น นิวรณ์เกิดขึ้นทำจิตใจของคนให้ขาดความสงบจากนิวรณ์ที่จะเกิดขึ้น ด้วยการเจริญสมถกรรมฐาน จนบรรลุไปตามทั้ง ๔ แล้ว จิตสงบจากอำนาจนิวรณ์ ครอบงำที่มานของบุคคลนั้นจะเสื่อมไปจากจิตของเขา

๓. อรูปวิเวก สักจากอรูปคือกิเลสอุปรินัน ได้แก่กามกิเลสขันธ์ และอกิสังขารเมื่อกล่าวโดยสรุปคือ กรรม กับกิเลส พระอริยบุคคลท่านละกรรม และกิเลสได้ในระดับต่างๆ จนถึงพระอรหันต์ ท่านละกรรมกิเลสได้โดยสิ้นเชิง บรรลุนิพพาน เป็นความสงบจากอุปธิอย่างแท้จริง

การแสดงมหรสพนั้นมีรสอัสสาหะเป็นปกติ ที่ขัดต่อหลักวิเวก และการจัดมหรสพนั้นต้องประกอบด้วยคนหมู่มาก ทั้งที่เป็นผู้ชม ผู้แสดง และเครื่องมือประกอบสื่อแสดงเช่น เครื่องขยายเสียง ไฟ แสงสี เครื่องประกอบจังหวะเป็นต้น ซึ่งล้วนแต่สนองต่ออายคนะเพื่อให้เวลาที่พึงประสงค์ปรารถนา เช่น ความสุข ความสนุก ความรื่นเริงบันเทิงใจ เป็นต้น ดังนั้นความเข้าใจของคนส่วนมาก ล้วนเข้าใจว่ามหรสพตามหลักวิเวกระรมนั้น จะต้องเป็นมหรสพที่เจี๊ยบสนิท ไม่มีเสียงรบกวน ปราศจากความอึกทึกครึกโครม ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด แท้จริงแล้วมหรสพตามหลักวิเวกระรมในทัศนะทางพุทธปรัชญานั้น มุ่งหมายถึงมหรสพที่ทำให้สงบจากกิเลส ที่จะมารบกวนความสงบในชีวิต ไม่ทำให้เกิดความวุ่น เป็นทุกข์เกิดขึ้น และจะต้องเป็นมหรสพที่นำมาซึ่งความสงบใน ๓ ระดับให้เกิดขึ้น คือ

๑) ในระดับกายวิเวก คือมหรสพที่ทำให้เกิดความเป็นปกติแห่งศีล เป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ ที่จะทำให้เกิดความสงบทางกาย คือ กิริยา อาการกาย วาจา สงบ ปราศจากกิเลสอย่างหาบรบกวน อันได้แก่ โภคะ โทสะ โมหะ เป็นต้น

^{๒๖} พ.ม. ๒๕/๑๕๐/๔๐๘.

๒) ในระดับจิตตวิเวก คือมหรสพที่ทำให้มีความสงบเกิดขึ้นในจิต โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือให้สงบจากนิรวณทั้ง ๕ ประการ คือมีความพอใจ รักใคร่ ความยามาต พยาบาท ความหดหู่ซึมเซา ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ และความถึงเลตงสัยในธรรมต่างๆ

๓) ในระดับอุปธิวิเวก คือ มหรสพที่ทำให้เกิดความสงบจากสภาวะที่ระคนไปด้วยกิเลส เป็นมหรสพที่ส่งเสริมการปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามตามหลักอริยมรรค รู้และเข้าใจสภาวะของธรรมชาติ ถูกต้องตามความเป็นจริง เกิดความหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นทั้งหลาย^{๒๐}

ดังนั้นหากจะเข้าไปตัดสินมหรสพตามหลักวิเวกธรรม จะไปพิจารณาในประเด็นที่ว่า การแสดงมหรสพ นั้นทำให้ความเป็นปกติแห่งกาย(ศีล) ปกติแห่งจิต(สมาธิ) ปกติแห่งปัญญา(ปัญญา) นั้นถูกรบกวน ให้ขุ่นมัว เร่าร้อน คับร่น เป็นทุกข์ ก่อให้เกิดนิรวณนั้นหรือไม่เป็นด้วยเกณฑ์ที่ว่า การแสดงมหรสพนั้นเป็นมหรสพที่ผลึกเร็วให้เกิดกุศลธรรม หรืออกุศลธรรม ให้เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นมหรสพใดที่ส่งเสริม ปลุกเร้า กล่อมเกล้าให้เกิดศีลธรรมที่ดีงาม เกื้อกูลให้เกิดสัมมาทิฐิ เกิดปัญญาพิจารณาให้เห็นถูกต้องความเป็นจริง เอื้อต่อการพัฒนากาย จิต ปัญญา มหรสพนั้นก็เหมาะสม ควรที่จะจัดขึ้นภายในวัด ตามหลักวิเวก เพราะทำให้กายเป็นปกติ(กายวิเวก) ทำให้จิตพ้นจากนิรวณ (จิตตวิเวก) และส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักอริยมรรค(อุปธิวิเวก) การจัดมหรสพเช่นนี้จึงเหมาะสม ควร จัดภายในวัดเพราะเกื้อกูลต่อหลักวิเวกธรรมนั่นเอง

ส่วนมหรสพที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดขึ้นได้แก่มหรสพที่ทำให้เกิดการกระทำที่ผิดจากศีลธรรมอันดีงาม ก่อให้เกิดความรุ่มร้อนจากกิเลสให้เกิดขึ้นแก่จิต ทำให้เกิดความเห็นผิดจากความเป็นจริง เกิดความยึดมั่นถือมั่นทำให้เกิดราคะ โทสะ โมหะ เข้าไปปรุงแต่งสร้างสรรค์ให้เกิดมิฉาหิฐิ และมีฉาสังกัปปะ เกิดขึ้น ยกตัวอย่างมหรสพตามหลักวิเวก เช่นการรำไทย ที่มีฉ่วงท่าอ่อนช้อย การรำยราเคลื่อนไหวงดงาม การแต่งกายหมตงดงามไม่กระเด็นปลุกเร้าจิตให้เกิดกิเลสตัณหา เมื่อพิจารณาการแสดงแล้วก่อให้เกิดความสงบ จดจ่อต่อการรำร่าในทริยาการต่างๆ ทำให้กายสงบ จิตสงบ ไม่ก่อให้เกิดกิเลสตัณหาที่รบกวนจิต มหรสพเช่นนี้ชื่อได้ว่า มหรสพตามหลักวิเวกธรรม

๔.๔.๖ วิเคราะห์ตามหลักกุศล - อกุศลวิเวก

คำว่า "วิเวก" ในทางโลก หมายถึงความทุกข์กังวลต่างๆ ส่วนในทางธรรมนั้นหมายถึง ความตรึก, ตริ, การขยจิตขึ้นสู่ธรรมะ, การคิด, ความดำริ เป็นความครีครึความดีที่มี ความซื่อที่มี ที่เป็นความดีเรียกว่า กุศลวิเวก มี ๓ อย่าง คือ

^{๒๐}พุทธศาสนิกฯ, เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงสุทธิ การพิมพ์, ๒๕๐๕), หน้า ๒๕.

๑. เนกขัมมวิตก ความตรึกปลอดจากกาม
 ๒. อหยาบาทวิตก ความตรึกปลอดจากความอาฆาตพยาบาท
 ๓. อวิงสาวิตก ความตรึกปลอดจากการไม่ประทุษร้ายเบียดเบียนกัน
- ส่วนที่เป็นความตรึกความชั่ว เรียกว่า อกุศลวิตก มี ๓ อย่าง คือ^{๒๔}
๑. กามวิตก คิดเส้าไปในทางกาม
 ๒. พยาบาทวิตก คิดในทางพยาบาท
 ๓. วิหิงสาวิตก คิดในทางเบียดเบียนผู้อื่น

ตามปกติธรรมคาของปุถุชนเมื่อรับรู้อารมณ์ใดที่เกิดจากการเห็น หรือการได้ยิน ได้สัมผัส นั้นจะเกิดความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งในสองอย่างคือ ถ้าถูกใจ ก็ชอบ คิดใจ อยาได้ พัวพัน คล้อยตาม ถ้าไม่ถูกใจ ก็ไม่ชอบ ขัดใจ ขัดเคือง ผลักแย้ง เป็นปฏิปักษ์ จากนั้น ความดำรินึกคิดต่างๆ ก็จะดำเนินไปตามแนวทางหรือตามแรงผลักดันของความชอบและไม่ชอบนั้น ด้วยเหตุนี้ ความคิดของปุถุชนโดยปกติ จึงเป็นความคิดเห็นที่เอนเอียงไปข้างใดข้างหนึ่งมีความพอใจและไม่พอใจของคนเข้าไปเคลือบแฝงชักจูง ทำให้ไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของมันเองล้วนๆ ความนึกคิดจึงดำเนินไปจากความถูกใจ ชอบใจ เกิดความคิดข้อง พัวพัน เียงง่าหา ก็กลายเป็น กามวิตก ส่วนที่ดำเนินไปจากความไม่ถูกใจ ไม่ชอบใจ เกิดความขัดเคือง ขิงขัง เป็นปฏิปักษ์ มองในแง่ร้าย ก็กลายเป็นพยาบาทวิตก ที่ถึงขนาดพุ่งออกมาเป็นความคิดรุกราน ก็กลายเป็นวิหิงสาวิตก สิ่งที่ทำให้เกิดอกุศลวิตกทั้งหลายนี้เกิดขึ้นก็เพราะ การขาด โยนิโสมนสิการ การพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างแบบคาย เมื่อขาด โยนิโสมนสิการก็ทำให้รับอารมณ์ต่างๆ เข้ามาโดยที่ขาดสติสัมปชัญญะในการพิจารณา ปล่อยความนึกคิดให้แล่นไปตามความรู้สึก หรือตามเหตุผลที่ชอบใจ ไม่ชอบใจเป็นคาวา ดังนั้น เมื่อมีความเข้าใจผิดพลาด(วิปัสสา)จึงทำให้เกิด อกุศลวิตก คอสิ่งทั้งหลาย อย่างผิดพลาดบิดเบือน และอกุศลวิตก นี้ก็ส่งผลกระทบต่อให้เกิดมีจิตาหิริ คือไป

ในทางตรงข้ามกัน การมองเห็นสิ่งถูกต้องตามที่มันเป็นของมันเองได้ จะต้องใช้โยนิโสมนสิการในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง และในขณะที่นั้นความนึกคิด ความดำริต่างๆ จะต้องปลอดโปร่ง เป็นอิสระไม่มีทั้งความชอบใจ ความยึดติด พัวพัน และความไม่ชอบใจ ผลักแย้ง เป็นปฏิปักษ์ต่างๆ ด้วย ข้อนี้มีหมายความว่า จะต้องมีส่วนร่วมที่ฐิติ และกุศลวิตก และองค์ประกอบทั้งสองอย่างนี้ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน เพราะการมีโยนิโสมนสิการ ผู้นั้นก็มีสัมมาทิฐิ คือ มองเห็นและเข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง จึงมีกุศลวิตก คือดำริ นึกคิด และตั้ง

^{๒๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, อ้างแล้ว,

ทัศนคติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง ไม่เอนเอียง ชัดคิด หรือหลักแข็ง เป็นปฏิกิริยา เมื่อมีความดำรินึกคิดเป็นอิสระจากความชอบใจ ไม่ชอบใจ เป็นกลางเช่นนี้ จึงทำให้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เสริมสัมมาทิฐิให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้น ซึ่งองค์ประกอบทั้งสองต้องสนับสนุนกันและกัน

เพราะฉะนั้นหากมรทสพโต เป็นสื่อแสดงที่ติงาม ที่ถูกต้อง มีเหตุผล เป็นประโยชน์ ส่งเสริม กระตุ้น เป็นสิ่งเร้า ก่อให้เกิด สัมมาทิฐิ เห็นถูกต้องติงามตามความเป็นจริง และเมื่อเห็นถูกต้องตามความเป็นจริงก็หมายความว่าทำให้เกิด กุศลวิตถก ขึ้น คือความดำริ นึกคิด ที่ติงาม โดยมี สัมมาทิฐิ ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการปรุงแต่งสร้างสรรคให้เกิดขึ้น เพราะฉะนั้นมรทสพจะต้องเป็นปรโต โฆสะที่ติงามที่คอยแนะนำส่งเสริมเป็นแรงผลักดันให้เกิดสัมมาทิฐิที่เอื้อให้เกิด กุศลวิตถก อันถูกต้องติงาม มรทสพที่จักภายในวัดก็จะเหมาะสม ควรจัดขึ้นภายในวัด

แต่ในทางกลับกันหากมรทสพนั้นเป็นมรทสพที่ยั่ววน ปลุกเร้า ให้เกิดมิจฉาทิฐิ ย่อมทำให้เกิดทัศนคติ ความเห็นความเชื่อ ความรู้ความเข้าใจนั้นไม่ถูกต้องไม่ติงาม ขาดซึ่งสติ สัมปชัญญะ ไม่ได้พิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการทำให้ตกอยู่ในอารมณ์ติดข้อง พัวพัน ซัดเคืองไม่เห็นในโทษของกามคุณ อันเกิดเนื่องจากมรทสพที่สื่อแสดง ย่อมก่อให้เกิด อกุศลวิตถก เกิดขึ้น ทำให้ความดำริ นึกคิด ที่ไม่ดี เป็นอกุศล เพราะมีมิจฉาทิฐิ เกื้อกูลส่งเสริมผลึกเร้า มรทสพการแสดง ลักษณะเช่นนี้ ย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด

๔.๔.๖ วิเคราะห์ตามหลักอาทีนวะ

ในการวิเคราะห์ เกณฑ์การตัดสินมรทสพทางตามหลักอาทีนวะนั้น พิจารณาตัดสินได้จาก โทษ, ผลร้าย, หรือผลอันทำให้เกิดทุกข์ ด้วยการพิจารณาในมรทสพที่แสดงนั้นส่งเสริมเกื้อกูล สอดคล้องต่อการพัฒนาบุคคล ชุมชน สังคม หรือ ไม่ ถ้าหากไม่เกื้อกูลส่งเสริมต่อการพัฒนาย่อมมีผลที่เป็นอาทีนวะ และเป็นมรทสพที่ทำให้บุคคล ชุมชน สังคมนั้น ไม่มีสุขพบ เกิดโทษที่เป็นทุกข์ขึ้น รวมทั้งสร้างปัญหาต่างๆ ให้เกิดขึ้นแก่สังคมต่อไป เพราะฉะนั้นเกณฑ์ในการตัดสินมรทสพตามหลักอาทีนวะสามารถตัดสินได้จากผลที่ก่อให้เกิดโทษ หรือ โทษที่เกิดจากมรทสพ ซึ่งแบ่งออกได้ ๒ ประการ คือ

๑. โทษต่อปัจเจก เกิดจากมรทสพที่มีการสื่อแสดงไปในที่ชั่ววอนลามกอนาจารปลุกหรือ ส่ออุกุศล ที่เร้าให้เกิดโมหะเกิดกิเลสเพื่อเป็นไปในความเสื่อมให้เกิดขึ้นต่อปัจเจกใน ๓ ประการ คือ

๑.๑) กายภาพ คือทำให้สุขภาพเสื่อมจากการต้องเที่ยวชมมรทสพ ส่งผลต่อการใช้สอย ปัจจัย ๔ ไม่เป็นไปในคุณค่าแท้ ทำให้ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ดูแล กระบวนการใช้อินทรีย์ที่ผิด ต่อหลักการพัฒนามาตามพุทธปรัชญา ทำให้สุขภาพทางกายถูกปิดกั้น

๑.๒) จิตใจ คือทำให้จิตเสื่อมถอยจากคุณธรรม นวัตกรรมรอบงาแก่จิตได้ง่ายทำให้จิตชุ่ม มัวมีคบบอด ไม่ส่องใส ไม่ตั้งมั่น ไม่เหมาะแก่การใช้งาน เป็นต้น

๑.๓) ศติปัญญา คือเนื่องด้วยการแสดงมรศพที่เป็นอนุภคณ์นั้นทำให้ ปัญญาที่ได้จากการดู การฟัง(ศตมยปัญญา) การคิด(จินตมยปัญญา) และการนำเอาไปลงมือปฏิบัติ(ภาวนามยปัญญา) นั้นเป็นโทษแก่ผู้ชม ก่อให้เกิดมีฐาภิภูษินาสู่ความเร่าร้อน เป็นทุกข์

ทัศนะทางพุทธปรัชญานั้น โทษต่อชีวิตนี้จะรวมไปถึงโทษอันเป็นผลให้เกิดคิดอยู่ในห้วงแห่งสังสารวัฏที่ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งการจะมองเห็นโทษอย่างดั่งแท้ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่เจริญในวิปัสสนาญาณ ๑๖ และได้อาทินวานุปีสนาญาณ อันเป็นญาณที่ ๗ ที่จะทำให้เกิดปัญญาญาณ การคำนึงเห็นโทษในสังสารวัฏที่ต้องวนเวียนอย่างไม่จบสิ้น ด้วยการพิจารณาเห็นโทษแห่งสังขาร และสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ส่วนจะต้องแตกดับสลายไป เห็นความมากแล้วไม่พลอดภัยชีวิตที่ต้องเกิดแก่ เจ็บ ตาย เป็นคฤภย ว่าเป็นโทษ มีความบกพร่องระคนอยู่ด้วยทุกข์ปรากฏ

๒. โทษต่อสังคม ทำให้เกิดเป็นการเบียดเบียนผู้อื่น ทั้งยังทำลายมาตรฐานและศีลธรรมที่กล่อมเกลาสังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เป็นมรศพที่ผิดจากบัญญัติทางศาสนา วัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม กฎหมายบ้านเมือง สังคมให้เกิดขึ้น

เพราะฉะนั้นเกณฑ์การตัดสินมรศพตามหลักอาทินวาระจึงได้ใช้เกณฑ์การตัดสิน ตามโทษที่เกิดขึ้นทั้งต่อปัจเจก และสังคมเป็นเกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ หากมรศพใดที่ก่อให้เกิดโทษตามหลักอาทินวาระเกิดขึ้น มรศพที่จัดนั้นย่อมไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดภายในวัด แต่ในทางกลับกันหากมรศพใดเป็นมรศพที่ก่อให้เกิดคุณค่าซึ่งประโยชน์ต่อชีวิต สังคม ไม่มีความบัญญัติทางศาสนา กฎหมายบ้านเมือง วัฒนธรรมประเพณี ทั้งยังส่งเสริมให้เกิดคุณธรรมจริยธรรมที่ดีงาม ทำให้จิตพ้นจากนิวรณ์ เกิดปัญญาให้เห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงเห็นโทษแห่งความค้นแปรความไม่แน่นอนของสิ่งทั้งหลาย(ไตรลักษณ์) เกิดความเบื่อหน่ายต่อสิ่งนั้นๆ ว่าหาความสุขอันที่แท้จริงไม่ได้ เพราะประกอบด้วยโทษทั้งหลาย มรศพนั้นก็เหมาะสม ควร นำมาจัดภายในวัด

ยกตัวอย่าง มรศพที่ควรจัด เหมาะสม ไม่ก่อให้เกิดอาทินวาระ เช่น การแสดงโขน ที่มีเนื้อหากำหนดเสนอที่มุ่งต่อการพัฒนาต่อความคิด จินตนาการ ด้วยการสอดแทรกหลักธรรมในการแสดง ประกอบจากการร่ายรำ ขับร้อง ด้วยภาษาที่งดงาม ทรงคุณค่า ไม่ก่อให้เกิดกิเลสตัณหา หรือมีโทษตามหลักอาทินวาระเกิดขึ้นมรศพเช่นนี้ ย่อมเหมาะสม ควรแก่การนำมาจัดภายในวัด

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า หลักพุทธจริยศาสตร์ตามหลักธรรมนั้นสามารถใช้ในการตัดสินมรศพในภายในวัดได้ เมื่อพิจารณาเกณฑ์การตัดสินจากหลักธรรมที่ใช้ คือภาวนา ๔ หลัก ไตรสิกขา หลักอริยสัจ หลักมหาปเทศ หลักวิเวกธรรม หลักอภุส - อภุสสิกขา และหลักอาทินวาระ พบว่าหลักธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์การตัดสินมรศพทั้งหมดนี้ มีความความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องส่งเสริมต่อหลักธรรมที่กล่าวมาทั้งหมด และเอื้อเกื้อกูลต่อพัฒนาตามหลักพุทธปรัชญาให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้วิจัยพบว่าหลักธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินมรศพได้นั้นยังมีอยู่หลายหลักธรรม

ด้วยกัน ซึ่งเมื่อผู้วิจัยได้ตรวจสอบวิเคราะห์หลักธรรมต่างๆ แล้วพบว่าแท้ที่จริงก็มีผลการตัดสินที่เหมือนกันใน ๒ ประการ คือ

๑) เป็นการตัดสินจากเจตนา ซึ่งหมายถึงความตั้งใจหรือความตั้งใจ จัดเป็นหลักสำคัญในการตัดสินทางจริยศาสตร์ โดยมองเข้าไปที่เจตนาว่ามีเจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศลในการสื่อแสดงมหรสพ หากมีเจตนาที่เป็นกุศลก็ตัดสินได้ว่าถูกต้อง เหมาะสม ควร แต่ถ้าเจตนาเป็นอกุศลก็ตัดสินได้ว่าไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม ไม่ควร

๒) เป็นการตัดสินที่ผลของการกระทำ คือถ้าการกระทำนั้นให้ประโยชน์ให้ความสุข ทั้งแก่ตนและผู้อื่นการกระทำนั้นจึงว่าถูกต้องข้อที่จะต้องกำหนดในที่นี้คือ ไม่ได้พิจารณาผลดีเฉพาะสำหรับตนเองเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาไปถึงผลที่กระทบต่อผู้อื่นด้วยควบคู่กันไป ถ้าเกิดผลดีแต่คนส่วนเดียวก็จัดว่ายังไม่ถูกต้องเพียงพอ เพราะการกระทำบางอย่างเกิดผลร้ายแก่ผู้อื่นเป็นร้อยเท่าพันเท่า ซึ่งผลของการกระทำนั้นต้องไม่ละเมิดทบัญญัติทางศีล เช่นศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ เป็นต้น ซึ่งผลของการกระทำที่ถูกต้อง เหมาะสมนั้นย่อมทำให้การ จิต ปัญญา มีความสะอาด มีความสงบ และมีความสว่างห่างไกลจากทุจริต นิรวณธ์และอุปปกิเลส ซึ่งจัดว่าเป็นผลของการกระทำที่ถูกต้อง เหมาะสม แต่หากเกิดผลของการกระทำที่มีลักษณะตรงกันข้ามก็ตัดสินได้ว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม

เพราะฉะนั้นแล้วหลักการพิจารณาทั้ง ๒ ประการนี้ในทางพุทธจริยศาสตร์สามารถใช้ในการตัดสินปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้ว่าสิ่งนั้น ถูก - ผิด, ดี - ชั่ว, ควร - ไม่ควร ซึ่งหลักธรรมต่างๆ นั้นอาจจะมีความแตกต่างตามหมวดธรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเพราะพระพุทธเจ้าทรงยกมาใช้ในการชี้ให้เห็นพัฒนาบุคคลที่แตกต่างกัน แต่หลักสำคัญของหลักธรรมก็คือส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตามหลักไตรสิกขานั้นเอง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด เพื่อคัดสรรทางพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด โดยอาศัยหลักทางพุทธจริยศาสตร์ ตามกระบวนทัศน์และวิถีคิดด้วยการอาศัยหลักธรรมหมวดต่างๆ ในพระพุทธศาสนาเป็นเกณฑ์วิเคราะห์คัดสรรจากฐานคติคณากรบแห่งพระธรรมวินัยในทางพุทธปรัชญา ได้ผลการวิจัยโดยสรุปดังนี้

หลักพุทธจริยศาสตร์นั้นเมื่อศึกษาวิเคราะห์พบว่าพุทธจริยศาสตร์หมายถึงระบบแนวความคิด หรือทฤษฎีในพุทธปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาเกณฑ์มาตรฐานในการคัดสรรพฤติกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับเรื่องความดีในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งเป็นระบบความคิดหรือทฤษฎีที่วิเคราะห์ตีความหมาย โดยมีหลักเกณฑ์บนรากฐานทางศีลธรรมอันมีสมมติฐานอยู่ในหลักคำสอนเชิงจริยธรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎก โดยมีแนวความคิดจากหลักหลักศีลธรรมหรือหลักจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนาว่าเป็นกฎเกณฑ์อย่างมีระบบระเบียบในหมู่สังคมนมนุษย์ ดังนั้นลักษณะของพุทธจริยศาสตร์จึงมีลักษณะที่เป็นธรรมชาตินิยม(Naturalism) ที่มีความเชื่อพื้นฐานจากจิตนิยมและกรรมนิยม ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่มีอยู่ในกระบวนการทำงานของจิตตามธรรมชาติ และเป็นกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์เรียกว่า "หลักกรรม" หรือกรรมลิขิตที่เป็นต้นเหตุและผลของการกระทำ หลักพุทธจริยศาสตร์จึงถือว่าการกระทำหรือ กรรมของมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นด้วยด้วยเจตนา ไม่ว่าจะการกระทำนั้นจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม การกระทำที่มนุษย์แสดงออกให้ปรากฏเห็นต่างๆจึงมีเจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำ ดังนั้นหลักจริยศาสตร์จึงมีเกณฑ์ในการตัดสินที่สามารถพิจารณาตัดสินได้ดังนี้ คือ

- เกณฑ์หลัก คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่าเป็นเจตนาเกิดจากกุศลมูลหรือเกิดจากอกุศลมูล และพิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรคปลอดโปร่งผ่องใสสมบูรณ์หรือไม่ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรมทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้นตลอดจนมีผลต่อบุคคลิกภาพอย่างไร

- เกษณ์ร่วม คือเกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้โมฆธรรมคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเอง พิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองดีเทียบตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนเองหรือไม่ และ พิจารณาความยอมรับของบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่ยอมรับกันหรือไม่ บัณฑิตขึ้นชมสรรเสริญ หรือ ต่ำหมิ่นติเตียน รวมทั้งพิจารณาลักษณะ (วิธีการในการกระทำ) และผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อ ผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนคนและผู้อื่นหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ ทั้งแก่ตน และผู้อื่นหรือไม่

ดังนั้นผลจากการศึกษา เจริญวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรศภภายในวัด จึงพบว่า ในการจัดมหรศภภายในวัดนั้นสามารถตัดสินวิเคราะห์หลักพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรศภ ภายในวัดด้วยหลักเกณฑ์การตัดสินมหรศภได้ดังต่อไปนี้

๑) วิเคราะห์จากจุดมุ่งหมายในการจัดมหรศภ โดยใช้ผลของการจัดมหรศภเป็นตัวตัดสิน ซึ่งพบว่าในการจัดมหรศภภายในวัดนั้นมีจุดมุ่งหมายในการจัดอยู่ ๓ ประการ คือด้านประโยชน์ นิยม ที่สามารถตัดสินได้จากประโยชน์และความพอใจของปริมาณคนจำนวนมาก เป็นเกณฑ์ถือว่า เหมาะสม ควร ส่วนในด้านจารีต ประเพณี ก็สามารถตัดสินได้จากการรักษาสืบต่อจารีตประเพณี ไว้ให้คงอยู่ได้เป็นเกณฑ์ตัดสินทางหลักจริยศาสตร์ว่าเหมาะสม, ควร ในการจัดมหรศภภายในวัด แต่สองด้านนี้ต้องใช้หลักทางจริยธรรมมาเป็นตัวกำกับคือได้นั้นจะต้องเกิดผลดี กุศลธรรม เท่านั้น การได้ประโยชน์ก็ต้องได้มาโดยชอบ มหรศภใดแสวงหาไม่ชอบ ไม่ถูกธรรม ถือว่าไม่ เหมาะสม ไม่ควรในทางพุทธปรัชญา

๒) วิเคราะห์จากลักษณะรูปแบบวิธีการนำเสนอของมหรศภเป็นหลักตัดสินทางพุทธจริย ศาสตร์ โดยพิจารณาได้จากลักษณะรูปแบบและวิธีการนำเสนอของมหรศภที่มีมหรศภเป็นปร โดโมสะ ที่จะต้องสื่อแสดงในทางที่ติงามเป็นกุศล มหรศภนั้นก็เหมาะสม ควรจัดภายในวัด แต่ ถ้ามีรูปแบบการนำเสนอที่ช่วยย่วยวนกิเลส กามคุณ ทำให้ติดในอารมณ์ ปิดกั้นการพัฒนา กาย จิต สติปัญญา ถือว่าไม่เหมาะสม, ไม่ควร จัดภายในวัด

๓) วิเคราะห์จากผลกระทบ ถ้ากระทบต่อคุณภาพชีวิต ในเชิงบวกชีวิตบุคคลและสังคม ในเชิงบวกคือช่วยกล่อมเกล่า, ชัดเกล่า ถือว่าเหมาะสม ควรจัด แต่ถ้าเกิดผลกระทบเชิงลบ ทำให้ เกิดการวิวาท ประมาท และการประพฤติดีศีลธรรม จารีต ประเพณี ภาษา เกิดปัญหาทาง สังคม อันมีมหรศภเป็นแรงผลักดันว่าไม่เหมาะสม, ไม่ควรจัด ดังนั้นมหรศภที่จัดจะต้องเป็น มหรศภที่ถูกต้องตามกฎหมาย ถูกต้องตามหลักศีลธรรม เพื่อให้ผลกระทบที่เกิดขึ้นในเชิงบวก

๔) วิเคราะห์ตามหลักธรรม คือมหรศภที่จัดภายในวัดนั้นต้องเป็นไปเพื่อความสอดคล้อง ต่อหลักธรรม และเอื้อเกื้อกูลต่อการพัฒนาตามหลักพุทธปรัชญา โดยใช้หลักการทางพุทธจริย ศาสตร์มาเป็นเกณฑ์การตัดสินพิจารณาผ่านการวิเคราะห์จากหลักธรรมดังต่อไปนี้

๔.๑) วิเคราะห์ตามหลักภาวนา ๔ คือ ด้านกายภาวนา ด้านศีลภาวนา ด้านจิตภาวนา ด้านปัญญาภาวนา ถ้าตัวมหรสพส่งเสริมให้เกิดภาวนา ถือว่าดีเหมาะสม ควรจัด

๔.๒) วิเคราะห์ตามหลักไตรสิกขา ที่เกี่ยวเนื่องจากหลักภาวนา ๔ แต่เป็นขั้นปฏิบัติการหรือกระบวนการศึกษาที่พัฒนาเชิงพุทธปรัชญาหรือมหรสพใดๆ ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา ปุถุเร็วให้เกิดคุณธรรมเกิดอริยสิกขา อริจิตสิกขา อริปัญญาสิกขา ถือว่าเหมาะสม ควรจัดภายในวัด ถ้าไม่เป็นสภาพเอื้อ คือ ไม่เป็นกัลยาณมิตร และไม่รื้อให้เกิด โยนิโสมนสิการถือว่าไม่เหมาะสม, ไม่ควรจัดภายในวัด

๔.๓) วิเคราะห์ตามหลักอริยตัจจ ว่ามหรสพที่จัดภายในวัดใดเป็นมหรสพที่จัดขึ้นเพื่อทำให้เห็นทุกข์ รู้สมุทัย เข้าใจนิโรธ และนำไปสู่การดับทุกข์คือมรรค มหรสพนั้นเหมาะสม ควรจัดภายในวัด แต่หากมหรสพนั้นเป็นมหรสพที่สื่อแสดงที่นำมาซึ่งทุกข์ และเป็นเหตุให้เกิดปัญหาต่างๆ ให้เกิดขึ้น โดยที่มหรสพนั้นไม่เข้าไปเพื่อกระบวนการดับทุกข์ ถือว่ามหรสพที่จัดนั้นไม่เหมาะสม ไม่ควรจัดมหรสพภายในวัด

๔.๔) วิเคราะห์ตามหลักมหาปเทศ ใช้การเทียบเคียงตามความเหมาะสมในการจัดมหรสพจากหลักตามพระธรรมวินัย คือ กัปปิยะ และอกัปปิยะ ในสิ่งที่ทรงบัญญัติอนุญาตกับไม่ทรงอนุญาต โดยพิจารณาตัดสินการจัดมหรสพนั้นให้ตรงกับหลักธรรม และบัญญัติทางกฎหมาย เป็นเกณฑ์การตัดสินมหรสพที่จัดภายในวัดว่ามหรสพนั้นเหมาะสม ควรจัดภายในวัดหรือไม่

๔.๕) วิเคราะห์ตามหลักวิเวกธรรม คือ มหรสพจะต้องทำให้เกิดภาวะสงบ เป็นเหตุและอาการแห่งกายวิเวก จิตวิเวก อุปธิวิเวก คือความเป็นปกติแห่งกาย วาจา จิต ปัญญา มหรสพที่จัดภายในวัดจึงจะถือว่าเหมาะสม ควรจัดในวัด

๔.๖) วิเคราะห์ตามหลักกุศล - อกุศลวิตถก แ่งมีจำแนกได้จากเจตนา แยกตามอารมณ์ การรับรู้ และผลกระทบ ถ้าเป็นไปเพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ถือว่าเหมาะสม ควรจัดในวัด

๔.๗) วิเคราะห์ตามหลักอาทีนวะ คือเห็นโทษ คือคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม และเป็นแรงจูงใจ ที่จะยกคนออกจากโทษ ขึ้นสู่กุศลธรรม มหรสพนั้นเหมาะสม, ควรจัดภายในวัด

หลักธรรมทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากเจตนาเป็นหลักเกณฑ์การตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ โดยจะต้องเอาเจตนาที่ประกอบขึ้นจากเจตนาที่เป็นกุศลนั้นพิจารณาตัดสินทั้งในระดับอารมณ์การรับรู้ และจุดมุ่งหมาย คือหลักธรรมได้แก่การจัดมหรสพ ให้เป็นสภาพที่เหมาะสม ต่อการพัฒนา จิต และปัญญา ให้เกิด โยนิโสมนสิการ อันจะทำให้ปัจเจกบุคคลเป็นผู้มีการพัฒนา เพื่อมุ่งสู่การ สร้าง สังคมแห่งการเรียนรู้ และนำไปสู่ความเป็นอารยบุคคล และสังคมอารยะ

จากการศึกษาวิจัยเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด ทั้งใน
ความหมาย ลักษณะ ระดับของพุทธจริยศาสตร์ และเกณฑ์การตัดสินใจให้ผู้วิจัย ได้รู้ และเข้าใจใน
งานวิจัย คือหลักพุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัดนั้น สามารถที่จะเป็นหลักเกณฑ์ใน
การจัดมหรสพภายในวัด ที่จะทำการจัดมหรสพนั้นเป็นสิ่งที่สร้างสภาพที่เอื้อเกื้อกูล อันเป็น
เครื่องกล่อมเกลอบรมฝึกฝนต่อการพัฒนาตามหลักพุทธปรัชญาต่อไปได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด เป็นการศึกษาจาก
เอกสารซึ่งทำให้ขาดความจริงเชิงประจักษ์ แต่พอเห็นภาพของหลักพุทธจริยศาสตร์ในการจัด
มหรสพภายในวัด ได้ชัดเจนในระดับหนึ่ง และเมื่อนำมาศึกษาก็น่าจะมีความถูกต้องตาม
เจตนารมณ์ของพุทธปรัชญามากเช่นกัน แต่ถึงกระนั้นก็ทำให้ขอบข่ายในการศึกษาจำกัดไม่
ครอบคลุมถึงเกณฑ์การตัดสินใจทางพุทธจริยศาสตร์ กรณีการจัดมหรสพโดยส่วนรวมทั้งหมด แต่
หลักพุทธจริยศาสตร์เหล่านี้ก็ทำให้มหรสพที่จัดนั้น มีรูปแบบที่เอื้อต่อการปลูกเร้ากระตุน
ผลักดันให้เกิดผลที่จะไม่ทำให้สังคมวุ่นวายเดือดร้อน ทั้งยังทำให้การจัดมหรสพเอื้อสภาพต่อการ
พัฒนาและกล่อมเกลาสังคมให้นำอยู่ด้วยมีมหรสพที่ได้รับการเลือกสรรในการจัดแสดงให้เกิดมี
ขึ้นตามหลักแห่งพุทธจริยศาสตร์ที่ดีงาม ถูกต้อง ต่อสถานะแห่งวัดอันเป็นสถานที่ทางพุทธศาสนา
ที่ใช้สำหรับฝึกฝนอบรมพัฒนาชีวิตตามหลักแห่งไตรสิกขา ทำให้เกิดการยอมรับที่ดีของทุกฝ่าย
ทั้งทางสงฆ์และสังฆมส่วนรวมให้การจัดมหรสพเหมาะสมถูกต้องเป็นไปด้วยดี อีกทั้งหากหลัก
พุทธจริยศาสตร์ในการจัดมหรสพภายในวัด ได้รับการปรับปรุงเพื่อวางบัญญัติกฎหมายขึ้นมาใช้
ในการตัดสินใจมหรสพที่จัดขึ้นในสถานที่ต่างๆ ว่ามหรสพอย่างไรเหมาะสมดีงาม ถูกต้องต่อ
สังคมนั้นพุทธศาสนาก็ช่วยสร้างให้เกิดสังคมนั้นอุดมคติเกิดขึ้นได้ ทั้งยังแสวงหาคำตอบที่ดีอีก
ทางหนึ่งแก่สังคมนั้นจะนำไปเพื่อความสุขสงบเย็นของสังคมในปัจจุบันให้เกิดขึ้น

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์นัยเกณฑ์การตัดสินใจทางพุทธจริยศาสตร์ กรณี สื่อการ
แสดง ในสื่อต่างๆ เช่นภาพยนตร์ โทรทัศน์ โรงละคร เพื่อแสวงหาคำตอบให้กับสังคมนั้นในการ
ตัดสินใจการแสดงที่ปรากฏในสื่อต่างๆ โดยใช้หลักคิดในทางจริยศาสตร์ เป็นเกณฑ์การตัดสินใจ
ความถูกต้องดีงามเหมาะสมในการแสดงที่ปรากฏในสื่อต่างๆ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปรับปรุง เกิด
สุขแก่บุคคลชุมชนสังคมนั้นต่อไป

๒. ควรจะมีการศึกษาวิเคราะห์สัมมาทิฐิ ที่มีผลต่อการพัฒนามนุษย์ในทางพุทธปรัชญา เพื่อให้เห็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ในเชิงพุทธปรัชญา ที่มีปัจจัยจากสัมมาทิฐิ เป็นกระบวนการที่สนับสนุนต่อการพัฒนามนุษย์อย่างไร และผลการพัฒนาจากสัมมาทิฐิ ก่อให้เกิดผลการพัฒนาออกมาเป็นอย่างไร

๓. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์หน้าที่ของกัลยาณมิตรในทางพุทธปรัชญา เพื่อให้เห็นทักษะเกี่ยวกับหน้าที่ของกัลยาณมิตรว่ามีความสำคัญในฐานะใดบ้างในทางพุทธปรัชญา

๔. ควรจะมีการศึกษาวิเคราะห์ปรั โศ โฆสะ ในทัศนะทางพุทธปรัชญาที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิต ก็จะทำให้กรอบการศึกษาเรื่องนี้มีขอบข่ายและมุมมองในเชิงพุทธปรัชญาที่กว้างยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

เอกสารปฐมภูมิ

๑) พระไตรปิฎก

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย** พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ ๒๐๐ ปีแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช ๒๕๒๕ เล่มที่ ๔, ๗, ๘, ๑๑, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘, ๒๐, ๒๒, ๒๓, ๒๔, ๒๕, ๒๘, ๒๙, ๓๐, ๓๕ และ ๓๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

เอกสารทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

กาญจนา นาคสกุล. **ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๕.

กิริติ บุญเจือ. **จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.

จันทร์ ไพจิตร. **พุทธประวัติธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๔๘๕.

จิราภรณ์ เจริญเดช และคณะ. **มรณสไทย (หนังสือในชุด "ภูมิแผ่นดินไทย) เล่ม ๘**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท จีเอ็ม แม็ก มีเดีย จำกัด, ๒๕๔๕.

เจนภพ จบกระบวนวรรณ. **มรณสพที่นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ศิริสาสน์, ๒๕๒๕.

ชะวีย์ชัย กาศินธุ. **สาระที่ถูกมองข้ามทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โอ. เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๓.

ชัยวัฒน์ อัครพัฒน์. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

ณรงค์ เส็งประชา. **ปัญหาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๘.

คำรงค์ วิเชียรสิงห์. **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.

เดือน คำดี. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๔.

นิสา เมลานนท์. **การละเล่น และการแสดงอำวคพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส. พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๑.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระพุทธศาสนากับจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

บุญสืบ อินสา. **ธรรมบท ภาค ๓ พิมพ์ครั้งที่ ๕**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์สืบสานพุทธศาสนา, ๒๕๔๗.
พระครูวินัยธรประจักษ์ จกฺกธมฺโม. **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ. **ปทานุกรม บาลีไทย อังกฤข ฉันทศกฤต**. พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตฺโต). **การศึกษาที่สากล บนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง จำกัด, ๒๕๓๒

_____ **ธรรมบุญชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย,
๒๕๓๕.

_____ **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖

_____ **รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.

_____ **สถานการณ์พระพุทธศาสนา พลิกหายนะเป็นพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่โรง
พิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาทางเลือก: สุวีดิทัศน์หรือวีดิ ในยุคโลกไร้พรมแดน**.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

พระธรรมปิฎก. (ป.อ. ปยุตฺโต). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.

_____ **จะพัฒนานานกันได้อย่างไร (พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์)**. กรุงเทพมหานคร:
มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๖.

_____ **ธรรมกับการพัฒนาชีวิต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมมิก, ๒๕๓๖.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

_____ **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

_____ **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____ **ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สหธรรมมิกจำกัด,
๒๕๓๖.

_____ **วินัยเรื่องใหญ่กว่าที่คิด**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘.

พระยาอนูมานราชชน. **วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คลัง
วิทยา, ๒๕๑๕.

พุทธทาส ภิกขุ. **เรื่องพุทธวิหารที่มหาวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร :ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๑๔.

_____ **เรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แสงสุทธิการพิมพ์,
๒๕๑๘.

_____ **เรื่องทางเขวและทางตรงของยวาทน.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมทานมูลนิธิ, ๒๕๒๐.

_____ **ชุดเสียงธรรม มหรรพ ของชีวิตนี้.** กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร,
๒๕๒๑.

_____ **สารนิพนธ์พุทธทาสภิกขุ ว่าด้วยคิดปะและศูนทริยภาพทางวิญญาน.** กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๔.

_____ **มรดกพุทธทาส.** กรุงเทพมหานคร : ไพลินสีน้ำเงิน, ๒๕๔๒.

_____ **พจนานุกรมธรรม ของท่านพุทธทาส.** กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่. **หนังสือทววรรษตุนย์บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่. เชียงใหม่ :**
บริษัทรีโอ แอด เวอร์ไทซิง แอนด์ มีเดียจำกัด, ๒๕๕๑.

มานิตย์ จุมปา. **สังคมและความประหลาด : ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย.** พิมพ์ครั้งที่ ๖.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒.** กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.

_____ **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน.** พิมพ์ครั้งที่ ๓.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัลส์ พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๓.

เลื่อน วรณวัฒน์. **อารามครั้งพุทธกาล.** กรุงเทพมหานคร : โอเดียนการพิมพ์, ๒๕๑๒.

วศิน อินทสระ. **พุทธจริยศาสตร์.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๑๑.

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ และปรีชา ช่างขวัญชื่น. **พระพุทธศาสนา ๘๐๘.** กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๓๕.

วิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, กรม. **หนังสือเรียนปรัยัติธรรม รม ๔๑๑ รม ๔๑๒ (ธรรมวินัย).**
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๖.

วิเชียร รักการ. **วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย.** กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์,
๒๕๒๘.

ศิลปะการร่วมกับมูลนิธิซิเมนต์ไทย, กรม. **วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน
การพิมพ์, ๒๕๑๒.

สมบัติ กาญจนกิจ. **นันทนาการ ขุมชนและโรงเรียน**. พิมพ์ครั้งที่๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____ . **นันทนาการและอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์วิทยาลัย,
๒๕๔๔.

สมภาร พรหมทา. **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สิวลี ศรีไล. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ จริยธรรม และเกณฑ์การตัดสินปัญหาจริยธรรม
การแพทย์ในปัจจุบัน**. มหาสารคาม : ปริดาการพิมพ์, ๒๕๒๘.

สุจินต์ บริหารวนเขต. **ปรมัตถธรรมสังเขป อิศังเขป และภาคผนวก**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
ศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา, ๒๕๓๖.

สุเชาว์ พลอยขุม. **จริยศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ไสว มาลาทอง. **คู่มือการศึกษาจริยธรรม สำหรับนักเรียน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช
จำกัด, ๒๕๔๓.

เอื้อน เล่งเจริญ. **โลกทรรศน์ในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร,
๒๕๓๒.

๒) บทความในวารสาร

เทพนภา ศิวะบุตร. "เรื่องผี เรื่องจริง", **ในฤกษ์วิญญาณ**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๕๕ มีนาคม, ๒๕๔๗ : ๕.

วิทย์ วิศทเวทย์. "บทวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์เถรวาท". **ในพุทธศาสนศึกษา**. ปีที่ ๒ ฉบับ ๑ มกราคม -
เมษายน, ๒๕๓๘ : ๕๔.

๓) บทความในหนังสือพิมพ์

ประชาชน ฉุนาชัย. "เดินโคโยตีในงานบุญบั้งไฟพญานาค". **ไทยรัฐ**. (๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๘) : ๑๘.

ว. วรเมธี. "พุทธวิบัติ วิกฤติศาสนายุคหน้าปีไทย". **คมชัดลึก**. (๑๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓) : ๑๒.

สรพล โสภิตกุล. "ผู้ว่าราชการสั่งห้ามจัดงานมหรสพที่ผิดกฎหมายภายในวัด". **ข่าวสด**.

(๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๘) : ๑๖.

๔) บทความจากอินเทอร์เน็ต (Internet)

การศาสนา, กรม. "ระเบียบมหาเถรสมาคม". ๒ เมษายน ๒๕๕๓,

< http://www.songpak16.com/rb_ms_jobwat.h > (๒ April ๒๐๑๐).

การศาสนา, กรม. "กฎพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕, ๓ เมษายน ๒๕๕๓,

< <http://www.thailawtoday.com> > (๓ April ๒๐๑๐).

๕) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/รายงานการวิจัย

ชอุ่ม ทศสิน. "การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของปัญญาในพุทธปรัชญา". **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร**

มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

เชิงชาญ จงสมชัย. "พุทธธรรม และการเมืองกับการพัฒนาประชาธิปไตยในทัศนะพระธรรมปิฎก

(ประยูท ปยุตโต)". **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตมหาวิทยาลัย :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระมนตรี สุปุตฺติโก (บุครดี). "การศึกษาเปรียบเทียบจริยศาสตร์ของอริสโตเติลกับพุทธจริยศาสตร์".

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

พระมหาสุตินทร โชติธมฺโม (นงศ์พยัคฆ์). "การศึกษาจริยธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์".

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. บัณฑิตมหาวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

๒๕๔๖.

พระมหาธีระพัฒน์ ธีรวิฑฒโน (คนไว). "มนทัศน์เรื่องกามในพุทธปรัชญาเถรวาท". **วิทยานิพนธ์**

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย,

๒๕๔๖.

พระมหาบูรณะ ชาดเมโธ (โพธิ์นอก). "การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ(สื่อ)ที่มีต่อการพัฒนา

คุณภาพชีวิต". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาสมปอง จนฺทวิโส (อุงรัมย์). "ศึกษาเปรียบเทียบธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถร

วาทกับปรัชญาของอริสโตเติล". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนครมหาบัณฑิต**. บัณฑิต

วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

แม่ชีดวงพร คำหอมกุล. "ศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในชั้นมปัทฏฐกถา". **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ศาสตราจารย์ศรีตี. "วิเคราะห์หลักจริยธรรมที่ปรากฏในเพลงพื้นบ้านจังหวัดสุพรรณบุรี : ศึกษาเฉพาะกรณีเพลงอีแซว". **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล** : พระสมุห์ประเด็ง เอกคัคจิตโต (ทาฤคเรือ)
- วัน/เดือน/ปีเกิด** : ๗ พฤษภาคม ๒๕๑๕
- สถานที่เกิด** : ๑๐๖ หมู่ที่ ๑๔ บ้านโพธิ์ชัน ตำบลนางาม อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดสำราญรมย์ บ้านสำโรง ตำบลนางาม อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
- การศึกษา**
- พ.ศ. ๒๕๓๖ : นักรรรมชั้นเอก ประโยค ๑-๒
- พ.ศ. ๒๕๒๕ : พธ.บ. (พุทธศาสตรบัณฑิต)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่ง/สถานที่ทำงาน**
- พ.ศ. ๒๕๕๐ : เจ้าอาวาส วัดสำราญรมย์ บ้านสำโรง ตำบลนางาม
อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
- พ.ศ. ๒๕๕๒-ปัจจุบัน : เจ้าคณะตำบลนางาม เขต ๒ อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

สิ่งพิมพ์นี้เป็นสมบัติของห้องสมุด มจร.
ผู้ใดพบอยู่ในที่อื่นไม่สมควร
โปรดนำมาส่งที่แผนกห้องสมุดด้วย ขอบพูน